

Johanne Yttri Dahl og
Heidi Mork Lomell

Fra spor til dom

→ En evaluering av DNA-reformen

Fra spor til dom - en evaluering av DNA-reformen

JOHANNE YTTRI DAHL OG HEIDI MORK LOMELL

© Politihøgskolen, Oslo 2013

PHS Forskning 2013: 2

ISBN 978-82-7808-101-3 (trykt utgave)

ISBN 978-82-7808-102-0 (elektronisk utgave)

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen

Forskningsavdelingen

Slemdalsvn. 5

Postboks 5027, Majorstuen

0301 Oslo

www.phs.no

Omslag: Tor Berglie

Foto: Greater Manchester Police

Layout: Eileen Schreiner Berglie

Trykk: www.kursiv.no

Forord

Vi ønsker å rette en stor takk til Erik Liaklev for initiativ til evalueringen og svært god støtte underveis.

Takk til Espen Frøyland og Morten Sandnes Olsen i POD for kommentarer på tidligere utkast av denne rapporten.

Vi vil gjerne takke Heidi Frydenberg, Eldrid Williksen og Raymond Thorsen ved Kripos for grundige tilbakemeldinger på vår registeranalyse.

Takk til Folkehelseinstituttet ved Eirik Natås Hanssen og Bente Mevåg for tabeller vedrørende saksbehandlingstid.

Takk til alle ved Forskningsavdelingen på Politihøgskolen for konstruktive kommentarer og generell støtte underveis i prosjektet. En spesiell takk til Silje Bringsrud Fekjær for god hjelp med SPSS, Heidi Fischer Bjelland for hjelp med WebSurvey, Morten Holmboe for juridisk hjelp vedrørende DNA-registrering og Eileen Schreiner Berglie for ferdigstilling av rapporten til trykking.

Tusen takk til alle respondenter og informanter som har tatt seg tid til å besvare våre spørsmål.

En generell takk til alle som har hjulpet oss underveis hos POD, PDMT, Kripos, FHI, Advokatforeningen, Domstolsadministrasjonen og PHS.

Innhold

Summary - Evaluation of the Norwegian DNA reform	11
Sammendrag og anbefalinger	12
DNA gir økt oppklaring i vinnings saker men brukes sjelden	13
DNA blir oftere brukt i voldtektssaker, men gir ikke like stor økning på oppklaringsprosenten	15
DNA-reformen har satt spor i politi, påtalemyndighet og domstoler	16
1. Introduksjon	20
1.1 DNA-reformen	20
1.2 Politidirektoratets DNA-prosjekt	22
1.3 Utvidet bruk av DNA	23
1.4 Saksbehandlingstid	25
1.5 DNA-reformen, forventningene og evalueringen	27
DEL I – DNAs effekt på oppklaringsprosjenter	31
2. DNAs betydning for oppklaring av vinningskriminalitet	33
2.1 Frafall av saker i prosessen fram mot innsending	33
2.1.1 Frafall 1: Fra anmeldelse til åsted – skal dette åstedet undersøkes?	34
2.1.2 Frafall del 2: Sikring av spor eller ikke?	34
2.1.3 Frafall del 3: Sende inn anmodning eller ikke på sikrede spor?	34
2.2 Oppklaringsprosent totalt	37
2.3 Oppklaringsprosjenter villa, leilighet og motorkjøretøy	39
2.4 Oppklaringsprosjenter ved ulike treff mot DNA-registeret	42
2.5 Hva bidrar treff i DNA-registrene til i etterforskningen?	44
2.6 Kan politiet sende inn sporprøver til analyse fra flere vinningsåsteder?	47
2.7 Referanseprøver	52
2.8 Fingeravtrykk	55
2.9 Henleggelse og gjenåpninger	57
2.10 Betydningen av tilståelser for oppklaring	58
2.11 Bruk av DNA i avhør	59
2.12 Saksavgjørelser	61
2.13 Oppsummerende om vinnings sakene	65

3. DNAs betydning for oppklaring av voldtektssaker	67
3.1 Frafall av saker i prosessen	67
3.2 Oppklaringsprosent totalt	70
3.3 Oppklaringsprosent distrikt	71
3.4 Oppklaringsprosent ved ulike treff	73
3.5 Hva bidrar DNA-treff med i etterforskningen av voldtekter?	75
3.6 Referanseprøver	77
3.7 Betydningen av tilståelser	78
3.8 Betydningen av DNA i avhør	78
3.9 Fingeravtrykk	79
3.10 Henleggelse og gjenåpninger	80
3.11 Saksavgjørelser	81
3.12 Oppsummerende om voldtektssakene	84
DEL II – Politiets, påtalemyndighetens og domstolenes synspunkter på og erfaringer med DNA	85
4. Sikring av biologiske spor og utstyr	87
4.1 Sikring av biologiske spor og fingeravtrykk på åsted	87
4.2 Utstyr: Enkel åstedspakke, personprøvesettet og fingeravtrykk	95
4.2.1 Enkel åstedspakke	95
4.2.2 Personprøvesett og referanseprøver	96
4.2.3 Fingeravtrykk	103
4.3 Oppsummerende om sikring av biologiske spor og utstyr	106
5. Brukernes erfaringer med DNA-bevis i etterforskning	107
5.1 Effekter av DNA for etterforskning	107
5.2 «Gratisoppklaringer»	110
5.3 Effekter av DNA for oppklaring av straffesaker	111
5.4 Betydningen av tilståelser	114
5.5 Kontraproduktive effekter av DNA	115
5.6 Oppsummerende om brukernes forventinger til DNA	116
6. DNA-analysene og DNA-bevis i rettssaker	117
6.1 Analyse av biologisk materiale	117
6.2 DNA-bevis i retten	120
6.3 Bruk av sakkyndige vitner fra FHI	124
6.4 DNA-bevisets betydning for skyldspørsmålet	127
6.5 DNA-bevisets effekt på antall domfellelser	129

6.6	Rettsikkerhet	130
6.7	Oppsummerende om DNA-analysene og bruk av DNA i rettsaker	132
7.	Kunnskapsnivå og kompetansebehov	133
7.1	Kunnskapsnivå og kompetansebehov for politiansatte	133
7.2	Tilbakemelding	138
7.3	DNA-reformens effekter på kriminalteknisk kompetanse, materiell og personell	142
7.4	Kunnskapsnivå og kompetansebehov for rettens aktører	146
7.5	Oppsummerende om kunnskapsnivå og kompetansebehov	147
8.	Oppsummering	149
	Litteratur	154
	Vedlegg 1: Nærmere om registerundersøkelsen	159
	Vedlegg 2: Nærmere om spørreundersøkelsen	166
	Vedlegg 3: Nærmere om Intervju-undersøkelsen	172

Figurliste

Figur 1.3.1	Antall profiler i identitetsregisteret fra 1999-2013	23
Figur 1.3.2	Antall profiler lagt i etterforskningsregisteret 2008-2013	24
Figur 1.4.1	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid juli 2008-august 2011	25
Figur 1.4.2	Svartider for sporsaker 2010-2013	26
Figur 1.4.3	Volum ved Avdeling for biologiske spor 2005 -2012	27
Figur 2.1.1	Frafallsprosessen	33
Figur 2.1.2	Frafall av saker fra anmeldelse til sporsikring til DNA-profil og oppklaring. Vinningslovbrudd	36
Figur 2.2.1	Oppklaringsprosent utvalgte vinningslovbrudd alle distrikter i undersøkelsen	38
Figur 3.1.1	Frafall av saker underveis fra anmeldelse til sporsikring til eventuell oppklaring. Voldtekter	67
Figur 3.2.1	Oppklaringsprosent voldtekt totalt alle distrikter i undersøkelsen	70

Tabelliste

Tabell 2.1.1	Anmeldelser og innsendte anmodninger om DNA-analyse 2009-2011	35
Tabell 2.3.1	Politidistriktenes oppklaringsprosenter, simpelt og grovt tyveri villa	39
Tabell 2.3.2	Politidistriktenes oppklaringsprosenter, simpelt og grovt tyveri leilighet	41
Tabell 2.3.3	Politidistriktenes oppklaringsprosenter, simpelt og grovt tyveri motorkjøretøy	42
Tabell 2.4.1	Oppklaringsprosenter ved ulike treff mot DNA-registeret	43
Tabell 2.5.1	Hva bidrar treff i DNA-registeret til?	45
Tabell 2.7.1	Ble det tatt referanseprøve av fornærmede/vitner?	53
Tabell 2.9.1	Blir saken gjenåpnet når politiet mottar treffrapport fra Kripos? Oppklart/ikke oppklart	58
Tabell 2.12.1	Saksavgjørelser vinning, saker med og uten DNA-profil	62
Tabell 2.12.2	Saksavgjørelser vinning, saker med treff i etterforsknings- eller id-registeret (Kripos) eller identifikasjon hos FHI	64
Tabell 3.1.1	Frafall av saker distrikt fra anmeldelse til eventuell profil. Voldtekter	69
Tabell 3.3.1	Oppklaringsprosenter distrikt. Voldtekter	71
Tabell 3.4.1	Oppklaringsprosenter ved ulike treff. Voldtekt	73
Tabell 3.5.1	Hva bidrar treff i DNA-registeret til? Voldtekt	75
Tabell 3.6.1	Ble det tatt referanseprøve av fornærmede/vitner? Voldtekt	77
Tabell 3.11.1	Saksavgjørelser voldtekt, saker med og uten DNA-profil	81
Tabell 3.11.2	Saksavgjørelser voldtekt, saker med treff i etterforsknings- eller id-registeret (Kripos) eller manuelt treff FHI	83
Tabell 4.1.1	Erfaring med sikring av biologisk materiale og sikring av fingeravtrykk	89
Tabell 4.1.2	Hvor ofte sikrer du biologiske spor/fingeravtrykk når du er på åstedundersøkelser?	89
Tabell 4.1.3	Hvor ofte vil du anslå at du utelukkende samler biologisk materiale og ikke fingeravtrykk?	91
Tabell 4.1.4	Omtrent hvor ofte bruker du enkel åstedspakke/sikrer du fingeravtrykk?	92
Tabell 4.1.5	DNA-reformen har ført til mindre innsamling av fingeravtrykk på åsted	94
Tabell 4.2.1	Omtrent hvor ofte bruker du enkel åstedspakke?	95
Tabell 4.2.2	Hvordan fungerer enkel åstedspakke på åsteder?	96
Tabell 4.2.3	Har du brukt DNA-personprøvesettet?	97
Tabell 4.2.4	Omtrent hvor ofte bruker du DNA-personprøvesettet?	98

Tabell 4.2.5	Hvordan fungerer DNA-personprøvesettet?	98
Tabell 4.2.6	Omtrent hvor ofte bruker du personprøvesettet for å kunne utelukke at innsendt biologisk materiale tilhører fornærmede?	101
Tabell 4.2.7	Har du selv sikret fingeravtrykk fra åsteder?	103
Tabell 4.2.8	Omtrent hvor ofte sikrer du fingeravtrykk når du er på åstedsundersøkelse?	103
Tabell 4.2.9	Hvordan fungerer utstyret til å sikre fingeravtrykk fra åsteder?	104
Tabell 5.1.1	I saker du har vært involvert i med DNA-spor, hvor ofte vil du anslå at DNA har bidratt til:	108
Tabell 5.2.1	Har du selv vært involvert i saker der DNA har ført til oppklaring av andre straffbare forhold enn den opprinnelige saken?	110
Tabell 5.3.1	Bruk av DNA i etterforskning fører til at mer kriminalitet oppklares	112
Tabell 5.3.2	Bruk av DNA i etterforskning fører til økt oppklaringsprosent for innbrudd	112
Tabell 5.3.3	Bruk av DNA i etterforskning fører til økt oppklaringsprosent for voldtekter	113
Tabell 5.4.1	DNA-bevis fører til flere tilståelser	114
Tabell 5.5.1	Kunnskap om DNA påvirker hvordan lovbrudd utføres	115
Tabell 6.1.1	DNA-rapportene fra FHI (tidligere RMI) er enkle å forstå	117
Tabell 6.1.2	Saksbehandlingstiden for DNA-analyser er i dag tilfredsstillende	119
Tabell 6.2.1	DNA-reformen har bidratt til økt fokus på kriminalteknikk i rettssaker	120
Tabell 6.2.2	Behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig	121
Tabell 6.2.3	Fagdommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis	122
Tabell 6.2.4	Meddommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis	123
Tabell 6.2.5	Meddommere vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten DNA-bevis	123
Tabell 6.2.6	Meddommere vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten kriminaltekniske bevis	124
Tabell 6.3.1	Mer bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne	126
Tabell 6.3.2	Mer bruk av «second opinion» i retten vil føre til flere frifinnelser	127
Tabell 6.4.1	DNA-bevisets betydning for skyldspørsmålet	128
Tabell 6.5.1	Bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser	129
Tabell 6.5.2	Bruk av DNA-bevis i retten fører til at flere dømmes for voldtekt	129
Tabell 6.5.3	Bruk av DNA-bevis i retten fører til at flere dømmes for innbrudd	130
Tabell 6.6.1	DNA fører til styrket rettssikkerhet	131

Tabell 7.1.1	Synes du selv du har tilstrekkelig kunnskap om DNA til å utføre dine arbeidsoppgaver forsvarlig?	1035
Tabell 7.1.2	Har du brukt KO:DE som informasjonsplattform for DNA?	137
Tabell 7.1.3	Har du lest den lokale DNA-instruksen ved ditt politidistrikt?	138
Tabell 7.2.1	Er det ved ditt arbeidssted etablert rutiner på å gi de som samler inn biologisk materiale tilbakemelding på om analysen resulterte i DNA-profil?	139
Tabell 7.2.2	Er det ved ditt arbeidssted etablert rutiner på å gi de som samler inn biologisk materiale tilbakemelding på om analysen resulterte i et treff i DNA-registeret?	139
Tabell 7.2.3	Er du interessert i å få tilbakemelding på hvorvidt biologisk materiale du har samlet, og som har blitt sendt til analyse, har resultert i en DNA-profil?	140
Tabell 7.2.4	Er du interessert i å få tilbakemelding på hvorvidt biologisk materiale du har samlet, og som har blitt sendt til analyse, har resultert i et treff i DNA-registeret?	141
Tabell 7.3.1	DNA-reformen har bidratt til et økt fokus på kriminalteknikk i min arbeidshverdag	142
Tabell 7.3.2	DNA-reformen har bidratt til at kriminalteknisk kompetanse er styrket på min arbeidsplass	143
Tabell 7.3.3	DNA-reformen har bidratt til at kriminalteknisk personell er styrket på min arbeidsplass	144
Tabell 7.3.4	DNA-reformen har bidratt til at kriminalteknisk materiale er styrket på min arbeidsplass	146
Tabell 7.5.1	Oversikt over datamaterialet	161
Tabell 7.5.1	Svarprosent fordelt på stillingskategori	168
Tabell 7.5.2	Svarprosent fordelt på kjønn (politi)	169
Tabell 7.5.3	Svarprosent fordelt på aldersgruppe (politi)	170
Tabell 7.5.4	Svarprosent fordelt på primært arbeidssted	171

Summary - Evaluation of the Norwegian DNA reform

The expansion of the Norwegian DNA database in 2008, the so called DNA reform, was funded on the myth that DNA increases the overall detection rate of volume crime significantly. The DNA reform in Norway was therefore especially targeted towards increasing the clearance rate for low-detectability property offences. The DNA database has now expanded from including DNA profiles of people convicted of serious crimes to also include profiles of anyone convicted of a criminal offence leading to imprisonment.

In our evaluation of the Norwegian DNA reform, we have analyzed the impact of DNA at various stages of criminal investigation and prosecution. We find that the use of DNA increases the clearance rates for low-detectability property offences. However, since the police use DNA in only a small proportion of the total number of recorded property offences, the overall detection rate have not improved.

Sammendrag og anbefalinger

Denne rapporten presenterer en evaluering av DNA-reformen utført på oppdrag fra Politidirektoratet av Johanne Yttri Dahl og Heidi Mork Lomell ved Politihøgskolens forskningsavdeling.

I Norge ble adgangen til å registrere DNA-profiler i strafferettspleien utvidet betraktelig i 2008 i det som gjerne omtales som DNA-reformen. Målet med DNA-reformen var å effektivisere etterforskningen og øke sannsynligheten for oppklaring av straffesaker, ikke bare for alvorlig kriminalitet, men også det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet», da særlig vinningslovbrudd. Fra politisk hold var det, basert på erfaringer blant annet fra Storbritannia, forventninger om at DNA-reformen ville gi vesentlig økning i oppklaringsprosenten, ikke minst når det gjaldt vinningslovbrudd.

I del I i rapporten analyseres DNAs betydning for oppklaring av vinningskriminalitet og voldtekter. I del II presenteres politiets, påtalemyndighetens og domstolenes synspunkter på og erfaringer med DNA. Evalueringen baserer seg på tre ulike datasett: En kvantitativ spørreundersøkelse til alle politiansatte samt dommere og forsvarsadvokater, en kvantitativ undersøkelse av ulike politiregistre og en kvalitativ intervjuundersøkelse.

Registeranalysen tok utgangspunkt i utvalgte vinningssaker (grovt og simpelt tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy) og voldtektssaker fra ni politidistrikt i perioden 2009-2011. De utvalgte politidistriktene er Oslo, Agder, Sør-Trøndelag, Søndre-Buskerud, Follo, Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark. Ved hjelp av data fra BL, PAL for STRASAK og PAL for eDNA har vi undersøkt DNAs betydning for oppklaring. Vi har analysert saker hvor det er sendt inn sporprøver til DNA-analyse hos Folkehelseinstituttet (FHI) og undersøkt oppklaringsprosent samt en rekke andre aspekter ved saker med og uten DNA-profil.

DNA gir økt oppklaring i vinningsaker men brukes sjelden

For at DNA skal kunne bidra bedre til oppklaring av straffesaker er det tre viktige forutsetninger som må være til stede:

- Åstedet må undersøkes av politiet
- Politiet må sikre biologiske spor
- De biologiske sporene må være av en slik kvalitet at de resulterer i en DNA-profil.

Politiregistrene gir per i dag ingen systematisk oversikt over hvor stor andel av anmeldelsene politiet åstedsundersøker. Det registreres heller ikke hvorvidt politiet sikrer spor når de er på et åsted.

Det bør utvikles en mulighet for å registrere systematisk hvorvidt politiet har gjennomført en åstedsundersøkelse i hver enkelt straffesak, samt en mulighet for å registrere hvilke type spor som eventuelt ble sikret. Dette vil bedre kunnskapsgrunnlaget både for å kunne se i hvor mange saker politiet undersøker åstedet, hvor ofte de sikrer spor, hvilke spor som benyttes i hver enkelt sak og hva som gir resultat.

Vår registeranalyse viste at politiet sendte inn anmodning om DNA-analyse i en svært liten andel av de utvalgte vinningslovbruddene. I de undersøkte distriktene sendte politiet inn anmodning om DNA-analyse i kun 4 % av de utvalgte vinningssakene. De sakene som resulterte i en DNA-profil utgjorde litt over 1 % av alle vinningssakene. Nærmere halvparten av disse ble oppklart. Antallet oppklarte vinningsaker med DNA-profil utgjorde dermed kun 0,5 % av alle de utvalgte vinningssakene. Tilsvarende resultater ga en britisk undersøkelse, noe som tyder på at norsk politi ligger på omtrent samme nivå som britisk politi når det gjelder hvor ofte de sikrer biologiske spor.

Den lave andelen saker med DNA-profil innebærer at uansett hvor høy oppklaringsprosenten er i vinningsaker med DNA-profil, vil den ikke kunne påvirke den generelle oppklaringsprosenten slik det var forventet, så lenge DNA ikke brukes i betraktelig flere vinningsaker.

Det varier både mellom politidistriktene og lovbruddstypene i hvor mange av vinningssakene politiet sender inn anmodning om DNA-analyse. Grovt tyveri fra villa har den største andelen av saker der politiet sikrer biologiske spor (15 % av anmeldelsene), mens simpelt tyveri fra leilighet og motorkjøretøy er den lovbruddstypen i vårt materiale der politiet sjeldnest sikrer biologiske spor (1 % av anmeldelsene).

Vest-Oppland og Nordmøre og Romsdal utmerker seg positivt ved at de oftere enn de andre distriktene sikrer biologisk materiale i vinningsaker. Oslo sikrer biologisk materiale sjeldnere enn de andre politidistriktene.

Det synes å være et potensial for å gjøre bruken av DNA i vinningsaker mer omfattende og effektiv. Potensialet ligger både i prosessen rundt åstedundersøkelser og sikring av biologiske spor samt i bruk av DNA i etterforskning og rettergang. Økt kompetanse og bevissthet kan bidra til dette.

Det er ikke tvil om at når politiet først sikrer biologiske spor og får en profil, har DNA en positiv effekt på oppklaringsprosenten. Den generelle oppklaringsprosenten for de utvalgte vinningslovbruddene i de utvalgte politidistriktene i perioden var på 9 %. I de sakene der det foreligger en DNA-profil, er oppklaringsprosenten på 44 %. Også sakene hvor det ble sendt inn anmodning om DNA-analyse, men som ikke resulterte i en DNA-profil hadde høyere oppklaringsprosent, 13 %. Dette indikerer at sakene i analysen ikke er helt representative for alle anmeldelsene siden også sakene uten DNA-profil hadde høyere oppklaring. Til tross for dette er økningen i oppklaringsprosent så stor at det er liten tvil om at DNA påvirker oppklaringsprosenten. Dette ser vi enda tydeligere når vi tar utgangspunkt i de sakene hvor et sikret biologisk spor resulterer i en profil som igjen resulterer i et treff mot et av DNA-registrene. I saker hvor det er treff mot identitetsregisteret er oppklaringsprosenten på 81 %, og i saker med treff mot etterforskningsregisteret er 62 % oppklart.

Et treff mellom et spor og en DNA-personprofil kan bidra til å styrke mistanke mot en allerede kjent mistenkt. Når et treff bidrar til å styrke mistanken, er oppklaringsprosenten 71 %. Et treff i DNA-registeret kan også bidra til å identifisere en hittil ukjent gjerningsperson, en såkalt cold hit. Når treff i DNA-registeret bidrar til å identifisere en ukjent gjerningsperson, er oppklaringsprosenten på 77 %.

Når gjerningspersonen er kjent allerede på anmeldelsestidspunktet ser vi en økt oppklaringsprosent uavhengig av DNA. Det samme gjelder for tilståelser. Når mistenkte tilstår øker oppklaringsprosenten uavhengig av DNA.

Hvis vi ser på saksavgjørelsene, finner vi at hele 86 % av sakene uten DNA-profil blir henlagt, mens 60 % av sakene med DNA-profil blir henlagt. 30 % av sakene med treff i DNA-registrene henlegges. DNA bidrar med andre ord til høyere oppklaring og færre henleggelse.

Politiet sender inn referanseprøver fra fornærmede og/eller vitner i svært få vinningssaker. Vår analyse viser at det sendes inn referanseprøve i kun i 10 % av vinningssakene hvor det sendes inn anmodning om DNA-analyse. Ofte vil det ikke være naturlig å sende inn referanseprøve da sikret spor antas å tilhøre gjerningspersonen. I noen saker vil det være så mange som har lovlig tilgang til åstedet at det vil være uhensiktsmessig å innhente referanseprøve fra alle, for eksempel når det gjelder tyveri fra bil som flere disponerer. I andre saker kan det skje at fornærmede eller vitner nekter å avgi prøve. Disse faktorene kan likevel ikke forklare hele det lave tallet. Intervju-undersøkelsen avdekket at rutiner for prøvetaking når det gjelder referanseprøver, er dårlig utviklet i vinningssaker, og at de som gjennomførte åstedsundersøkelsene, ofte ikke hadde med utstyr til dette. For å unngå at DNA-profiler fra fornærmede og vitner som ikke er knyttet til noen straffbar handling havner i spor-registeret, bør patruljenes rutiner for prøvetaking når det gjelder referanseprøver fra fornærmede gjennomgå og forbedres.

Politiet bør bedre rutinene for referanseprøvetaking i vinningssaker for å unngå at DNA-profiler fra fornærmede og vitner legges i spor-registeret.

DNA blir oftere brukt i voldtektssaker, men gir ikke like stor økning på oppklaringsprosenten

I de ni undersøkte distriktene sender politiet inn anmodning om DNA-analyse i 36 % av alle voldtektssaker. De sakene som resulterte i en DNA-profil, utgjorde 19 % av alle anmeldte voldtektssaker. En tredjedel av disse ble oppklart. De oppklarte sakene med DNA-profil utgjør 7 % av alle anmeldte voldtekter. Så lenge

under 1 av 5 anmeldte voldtekter resulterer i DNA-profil, vil en økning i oppklaringsprosenten i disse sakene ikke gjøre et stort utslag på den generelle oppklaringsprosenten for voldtekter.

Det er store variasjoner mellom distriktene på hvorvidt de sender inn anmodning til FHI om DNA-analyse i voldtektssaker. Oslo sender oftest inn anmodning om analyse, mens Midtre Hålogaland sender sjeldnest.

Analysen viser at DNA øker sannsynligheten for oppklaring av voldtekt noe, men ikke så mye som i vinningssakene. Saker med DNA-profil har en høyere oppklaringsprosent, 40 %, enn totalen for voldtektssaker i de utvalgte distriktene, som er 34 %. I de voldtektssakene der politiet får et treff mellom sporprofil og personprofil øker oppklaringsprosenten til over 50 %. I saker hvor treff bidrar til å styrke mistanke er oppklaringsprosenten, 60 %. Når treff bidrar til å identifisere en ukjent gjerningsperson, er oppklaringsprosenten 50 %.

I likhet med vinningssakene ser vi at saker hvor man har en mistenkt på anmeldelsestidspunktet har langt høyere oppklaringsprosent, 48 %, enn dem uten mistenkt på anmeldelsestidspunktet – uavhengig av DNA.

Vi ser at de saker hvor analysen ikke resulterer i DNA-profil oftere henlegges enn saker med DNA-profil. Hele 83 % av sakene uten DNA-profil er henlagt, mens 62 % av sakene med DNA-profil er henlagt. 56 % av sakene med treff henlegges, ofte på grunn av bevisets stilling. Dette er oftest saker der den seksuelle omgangen ikke er bevistema, men der den mistenkte hevder at omgangen var frivillig.

Politiet sender inn referanseprøver i voldtektssaker langt oftere enn i vinningssaker. I voldtektssakene ble det sendt inn referanseprøve i 86 % av sakene. Dette skyldes både lovbruddets alvorlighetsgrad og karakter og at det oftest er spesialister i politiet som foretar sporsikringen.

DNA-reformen har satt spor i politi, påtalemyndighet og domstoler

Selv om DNA-reformen ikke har ført til en vesentlig økning i oppklaringsprosenten slik politikerne forventet, spesielt i forhold til vinningslovbrudd, har DNA-reformen utvilsomt satt spor, både i politi, påtalemyndighet og domstoler.

Respondentene i vår spørreundersøkelse synes gjennomgående å være positive til DNA-reformen. De ga også uttrykk for å ha stor tro på DNA som kriminalteknisk

verktøy. De ga tydelig uttrykk for at DNA-reformen har hatt effekt på politiets sikring av biologiske spor ved åstedsundersøkelser, og de fleste i politiet med politibakgrunn har erfaring med sikring av biologiske spor. De fleste synes enkel åstedspakke og personprøvesettet fungerer bra. Dette står i kontrast til misnøyen respondentene uttrykker overfor utstyret til å sikre fingeravtrykk.

DNA-reformen har ført til økt sikring av biologiske spor på åsteder. Flere var imidlertid bekymret for at det økte fokuset på DNA har gått på bekostning av andre kriminaltekniske spor, noe det kan være viktig å være oppmerksom på fremover. Flertallet sikrer oftere biologiske spor enn de sikrer fingeravtrykk, og et stort flertall sier seg enige i at DNA-reformen har ført til mindre sikring av fingeravtrykk på åsteder.

Politiet må ikke glemme å sikre andre typer kriminaltekniske spor enn biologiske spor. Fingeravtrykksutstyret bør oppgraderes.

Av generalistene (det vil si ansatte i ordenstjenesten og på lensmannskontorer) som gjennomfører åstedsundersøkelser ved hverdagskriminalitet, oppgir over halvparten at de sjelden eller aldri bruker personprøvesettet til å utelukke at innsendt biologisk materiale tilhører fornærmede. Dette støtter funnet fra registeranalysen som viste at det sjelden ble tatt referanseprøver i vinnings-sakene.

Det er i liten grad etablert rutiner på å gi dem som sikrer biologiske spor tilbakemelding på om sporet ble sendt til analyse, om analysen resulterte i DNA-profil og eventuelt treff i DNA-registeret i politidistriktene. Generalistene ønsker i stor grad slik tilbakemelding. Tilbakemeldinger vil føre til at generalistene lærer av det de gjør riktig, samt at det virker motiverende.

Det bør utarbeides rutiner for tilbakemelding på hvorvidt innsamlet materiale sendes til analyse, samt om det resulterer i profil og eventuelt treff. Dette bør gjøres for å øke kompetansen i og motivasjonen for å sikre spor blant generalistene.

Ut fra svarene å dømme, ser DNA-reformen ut til å ha hatt en positiv effekt på etterforskning og oppklaring. Et flertall av respondentene er enige i at DNA-reformen har hatt positive effekter på kriminalteknisk kompetanse, materiell og personell.

Respondentene oppgir at DNA oftest bidrar til å styrke mistanken mot en allerede kjent mistenkt eller siktet. Det er sjeldnere DNA bidrar til å identifisere en ukjent gjerningsperson, og det er svært sjelden at DNA bidrar til å svekke mistanken mot en allerede kjent gjerningsperson.

Respondentene slutter opp om påstanden og forventningen om at DNA bidrar til økt oppklaring av straffesaker, både det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet» og alvorligere kriminalitet som voldtekt. Et stort flertall mener også at DNA-bevis fører til flere tilståelser. Samtidig sier mange seg enige i at DNA-reformen også kan ha en kontraproduktiv effekt ved at kunnskap om DNA påvirker hvordan lovbrudd utføres, noe som vil kunne svekke den positive effekten av DNA på oppklaring.

De fleste respondentene, uavhengig av fagbakgrunn, gir uttrykk for at de ønsker mer opplæring i og kunnskap om ulike kriminaltekniske bevis, både mer politifaglige og tekniske aspekter rundt sikring og analyse, samt mer juridiske aspekter ved bruk av DNA som bevis. Over halvparten av generalistene og etterforskerne oppgir at de har tilstrekkelig kunnskap om DNA til å utføre sine arbeidsoppgaver forsvarlig, mens nesten samtlige kriminalteknikere oppgir det samme. Det er verdt å merke seg at mange fortsatt ikke har lest den lokale DNA-instruksen ved sitt politidistrikt. Mange ønsker videre og regelmessig opplæring for å bli flinkere og tryggere på kriminalteknikk. Nesten alle respondentene med politifaglig bakgrunn oppgir å ha deltatt på en eller annen form for formell opplæring. Det flest oppgir å ha deltatt på 10-timers grunnkurs i sikring av biologiske spor samt lokale DNA-dager. Bare en fjerdedel av generalistene og etterforskere har sett introduksjonsfilmene fra Kripas om sikring av biologiske spor, mens over halvparten av kriminalteknikere har sett dem. Når respondentene har spørsmål vedrørende DNA, henvender de fleste seg til kollegaer og kriminalteknikerne. Det er også en del som benytter seg av informasjonsplattformen KO:DE. Til tross for at man ønsker mer opplæring, benytter mange seg ikke av KO:DE.

Det er viktig å fortsette med opplæring og kompetanseheving på sikring av biologiske spor, bruk av DNA og annen kriminalteknikk. KO:DE som informasjonsplattform bør markedsføres mer i etaten. Paroler bør brukes mer aktivt til kunnskapsformidling, ikke bare vedrørende enkeltsaker, men også generell kompetanseheving som sikring av biologiske spor.

DNA-reformen har også satt spor i rettssalen. Den har bidratt til et økt fokus på kriminalteknikk i rettssaker, og de fleste mener at behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig. Respondentene mener at det ikke er et stort behov for å øke bruken av sakkyndige i retten.

DNA-bevis beskrives som viktig for skyldspørsmålet i et stort antall saker, og det store flertall er enig i at bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser. Samtidig er det få som mener dette går ut over rettssikkerheten, et stort flertall mener at DNA fører til styrket rettssikkerhet. Ved å systematisk legge eventuelle dommer inn i BL vil det bli lettere å se utfallet av en eventuell rettsak. Å gjøre dette kan bidra til bedre kunnskap om resultater av åsted- og etterforskningsarbeid.

Dommer bør systematisk legges inn i BL for å kunne følge utfall av saker. På denne måten vil politiet lettere kunne følge en sak fra spor til dom. Dette vil kunne gi læringspotensial både på mikroplan i enkeltsaker, men også på makroplan ved eksempelvis å se på sakstyper.

Det er et stort behov for opplæring også blant rettens aktører. Over 90 % av dommere, forsvars- og bistandsadvokater, politijurister samt stats/førstadvokater kunne tenke seg videre opplæring av DNA-relaterte forhold. Det aller flest ønsker seg er opplæring i juridiske aspekter ved bruk av DNA.

Det bør arrangeres kurs for dommere, forsvars- og bistandsadvokater, politijurister samt stats/førstadvokater om DNA-relaterte spørsmål.

1. Introduksjon

DNA¹ har i løpet av det siste tiåret blitt ett av de mest kjente og anerkjente verktøy i den kriminaltekniske verktøykassen. DNA oppleves av mange, både leg og lærd, som et sikkert, nærmest feilfritt bevis. Det er også en utbredt oppfatning at økt bruk av DNA i etterforskning av straffbare handlinger vil øke oppklaringsprosenten betraktelig.

Innledningsvis er det viktig å fremheve at DNA-bevis kan være egnet både til å knytte en person til en straffbar handling og til å utelukke en person fra en straffbar handling. Et DNA-spor har imidlertid i seg selv liten verdi, det må sammenholdes med de øvrige opplysningene (tekniske og/eller taktiske) som politiet innhenter i løpet av en etterforskning. Identifisering av et DNA-spor er altså ikke ensbetydende med en oppklaring.

1.1 DNA-reformen

Adgangen til å registrere DNA-profiler i strafferettspleien ble i 2008 utvidet i det som gjerne omtales som DNA-reformen. Ved lov av 18. januar 2008 nr. 3 ble det vedtatt endringer i straffeprosesslovens § 157 og 160 a, samt gitt en ny bestemmelse i § 158. Lovendringen innebar blant annet en vesentlig økt adgang til å registrere DNA-profiler til bruk under etterforskning, samt en utvidet adgang til å registrere personer dømt for lovbrudd. Fra dette tidspunkt omfatter DNA-registeret tre ulike registre som er gjensidig søkbare:

- a) **Identitetsregisteret:** Den som blir ilagt straff for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan registreres (med mindre det var utferdiget forenklet forelegg). DNA-profiler i identitetsregisteret kan søkes i DNA-registre nasjonalt og internasjonalt.

¹ DNA er en forkortelse for deoksyribonukleinsyre, et kjemisk stoff som finnes i alle celler. DNA er den viktigste kjemiske bestanddelen i levende organisk arvemateriale.

Av kapasitetsgrunner ble ikke registreringsadgangen utnyttet fullt ut i begynnelsen². Terskelen for registrering er imidlertid senket betraktelig fra oktober 2013³. Hovedregelen er nå at alle som er dømt til forvaring, ubetinget fengsel (inkludert deldom) eller samfunnsstraff skal registreres i identitetsregisteret⁴.

For den som er utilregnelig på grunn av sinnstilstand eller alder (straffeloven § 44 eller § 46), skal registrering skje for visse lovbrudd⁵. For personer som ved endelig forvaltningsvedtak er besluttet utvist på grunnlag av dom på bot, betinget fengsel eller et vedtatt forelegg, skal registrering skje uavhengig av hvilket lovbrudd reaksjonen gjelder.

- b) **Etterforskningsregisteret:** I dette registeret legges profiler fra mistenkte og/eller siktede. Det kan innhentes DNA-prøver fra alle som mistenkes for en straffbar handling som kan medføre frihetsstraff (jf. Straffeprosessloven § 158 første ledd). DNA-profiler i etterforskningsregisteret kan søkes i DNA-registre nasjonalt og internasjonalt. Hvis vedkommende blir frifunnet eller saken henlagt, vil profilen bli slettet fra etterforskningsregisteret med mindre det foreligger andre saker som gir hjemmel for fortsatt registrering der. Det samme gjelder hvis vedkommende dør. Blir mistanken opprettholdt og avgjøres med straffereaksjon mot mistenkte, skal profilen overføres identitetsregisteret etter beslutning fra påtalemyndigheten.

2 I riksadvokatens retningslinjer av 15. august 2008 (RA-2007-569) var hovedregelen at det skulle foretas registrering av DNA-profilen til domfelte som var dømt til ubetinget fengsel eller forvaring i mer enn 60 dager, samt av alle som ble dømt til overføring til tvungen psykkisk helsevern eller dom på tvungen omsorg. I tillegg skulle alle som var registrert i etterforskningsregisteret for forhold som senere ble ilagt straff for et forhold som etter loven kunne gi frihetsstraff, registreres (med mindre saken ble avgjort ved et forenklet forelegg).

3 Riksadvokaten har gitt nye retningslinjer med virkning for alle avgjørelser som er endelige eller rettskraftige fra 1. oktober 2013 (RA-2012-2261 av 27. september 2013).

4 Det samme gjelder for dem som er funnet utilregnelige etter straffeloven § 44 og dømt til tvungen psykkisk helsevern eller tvungen omsorg etter straffeloven § 39. Det samme gjelder alle som er idømt betinget fengsel for overtredelse eller forsøk på overtredelse av straffeloven § 162, bestemmelser i kapittel 19, § 219, §§ 228-233, § 258, jf. § 257 eller § 268, jf. § 267. For bot skal registrering skje av alle som er idømt bot eller har vedtatt forelegg utstedt av norsk påtalemyndighet for overtredelse eller forsøk på overtredelse av bestemmelser i straffeloven kapittel 19, § 258, jf. § 257 eller § 268, jf. § 267. Også her gjelder det at forenklet forelegg ikke gir grunnlag for registrering.

5 bestemmelser i straffeloven kapittel 19, § 231, § 233, § 258, jf. § 257 eller § 268, jf. § 267, eller forsøk på slik overtredelse)

- c) **Sporregisteret:** I dette registeret legges uidentifiserte DNA-profiler som sikres på åsteder og som antas å ha tilknytning til uopklarte straffesaker. DNA-profiler i sporregisteret kan søkes i DNA-registre nasjonalt og internasjonalt. Når profilen er identifisert og/eller det foreligger en rettskraftig dom, skal profilen slettes.

Kripos er behandlingsansvarlig, det vil si ansvarlig for DNA-registrene. Folkehelseinstituttet (FHI) er databehandler, det vil si ansvarlig for analysen av biologiske spor.

1.2 Politidirektoratets DNA-prosjekt

I forbindelse med DNA-reformen opprettet Politidirektoratet et DNA-prosjekt som varte fra 2008 til 2012. Justisdepartementet var oppdragsgiver, Politidirektoratet ved Vidar Refvik var prosjekteier, og Erik Liaklev ledet prosjektet. Det overordnede målet for DNA-prosjektet var følgende: Utvidet bruk av DNA i etterforskningen forventes å bidra til en mer effektiv etterforskning og øke muligheten til å oppklare flere saker, blant annet i forhold til kriminalitet som rammer folk flest og mer alvorlig kriminalitet.

DNA-prosjektet hadde følgende hovedmål:

- Gjennomføre kompetanseheving vedørende sikring av biologiske spor og tilføre generalistene ny kompetanse.
- Skaffe tilveie tilrettelagt og brukervennlig materiell som enkel åstedspakke, skjema for personprøver etc.
- Utvikle et effektivt IKT-system kalt eDNA
- Opprette effektiv saksbehandling
- Opprette linjefunksjoner som ivaretar fagfeltet i fremtiden
- Akkrediterere Rettsmedisinsk Institutt (Rettsmedisinsk institutt er nå flyttet til Folkehelseinstituttet – FHI)

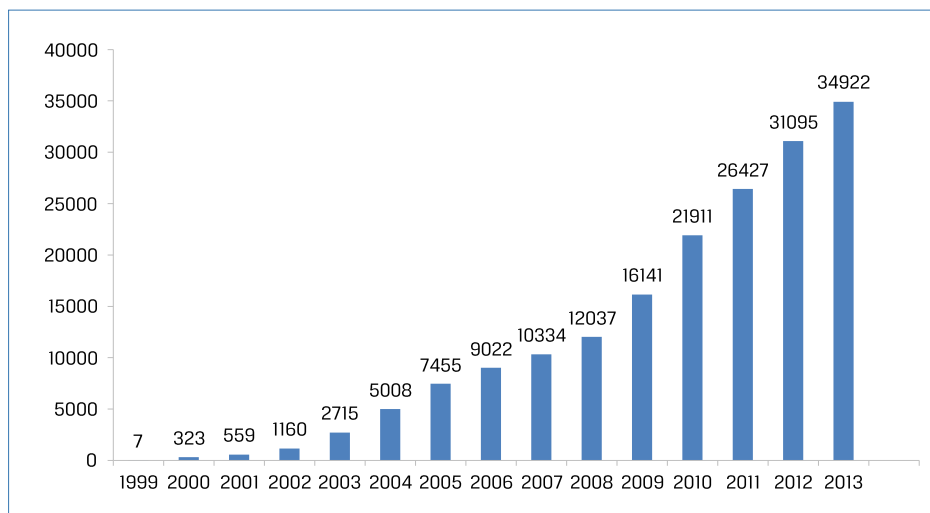
Det ble satt i gang en rekke tiltak under ledelse av DNA-prosjektet for å sikre kvalitet i politiets DNA-saksbehandling. Analysene av sporprøvene samt referanse- og personprøver ble sentralfinansiert. Tidligere ble analysekostnadene dekket av de enkelte politidistriktene.

Som en del av prosjektet ble det rettet fokus på samt satt inn tiltak på tilbake-melding og evaluering, åsteddisiplin, sporrelevans, håndtering av bevis inkludert emballerings-lokaler. Det ble utarbeidet lokale DNA-instrukser som var tilpasset omfang og lokale behov. Det ble utviklet en håndbok kalt «Sikring av bevis fra åsted og biometriske data fra person». Ett av stikkordene i prosjektet var kvalitet og det ble stadig gjentatt at 'graden av kvalitet er lik graden av suksess'. Det ble igangsatt kvalitetskontroll inkludert ID –rutiner og kvalitetssikring både på Kripos og på FHI (daværende RMI).

Det ble årlig avholdt DNA-seminar som samlet over 100 kriminalteknikere, etterforskere og påtalejurister.

1.3 Utvidet bruk av DNA

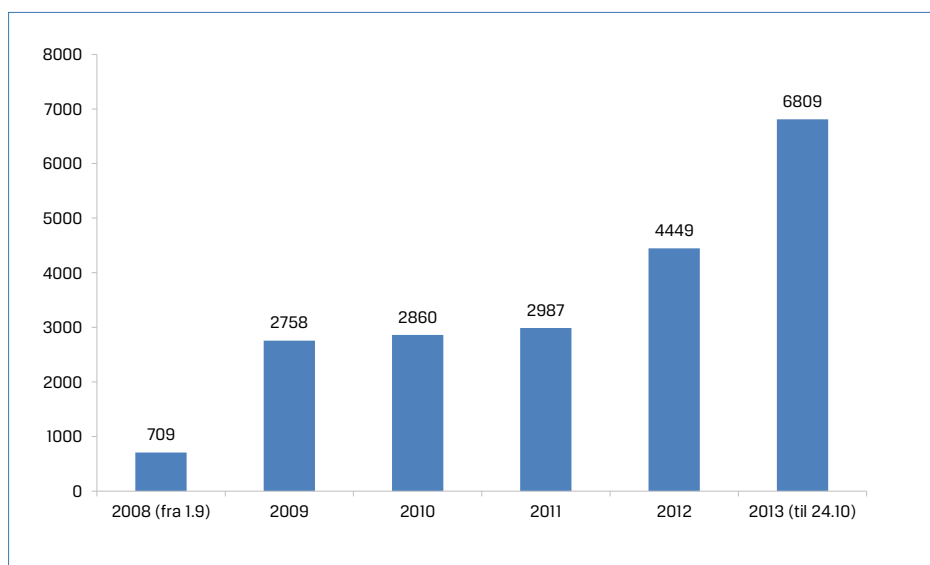
Lovendringen og Politidirektoratets DNA-prosjekt har satt spor i DNA-registrene. Følgende figur viser hvordan antall profiler i identitetsregisteret har økt fra de første profilene ble lagt inn i 1999:

Figur 1.3.1 Antall profiler i identitetsregisteret fra 1999-2013⁶

Som vi ser, har identitetsregisteret økt kraftig i perioden, og særlig etter at endringene i 2008 trådte i kraft. Tallet over antall profiler i identitetsregisteret vil stadig stige da profilene fra straffedømte som legges der, kun fjernes ved dødsfall eller hvis saken gjenopptas og vedkommende blir frifunnet, eller ved medhold i klage.

Når det gjelder antall profiler i etterforskningsregisteret og sporregisteret, vil de ikke vise samme økning år for år. Dette skyldes at profiler som legges i etterforskningsregisteret vil fjernes ved frafall av mistanke eller at profilen overføres til identitetsregisteret ved domfellelse. Figuren under viser hvor mange profiler som ble lagt inn i etterforskningsregisteret i årene etter at det ble etablert:

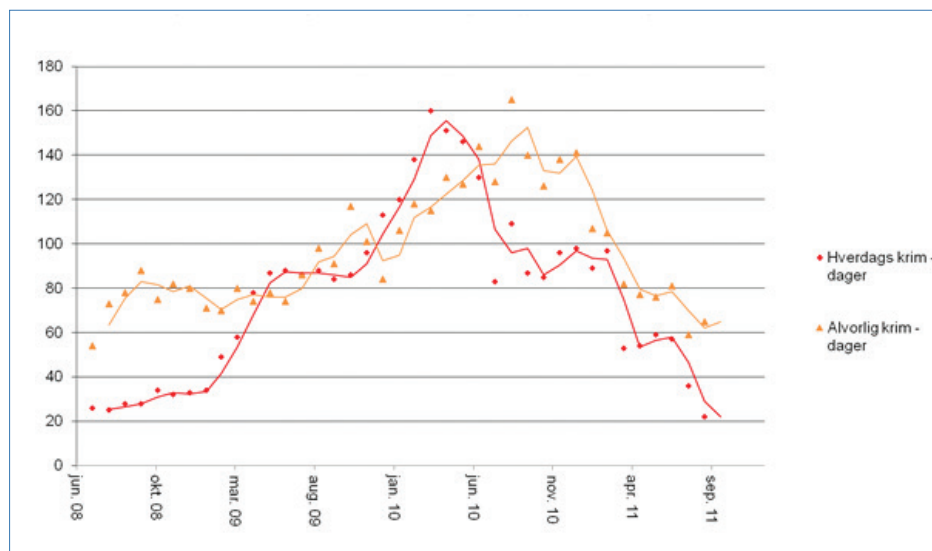

Figur 1.3.2 Antall profiler lagt i etterforskningsregisteret 2008-2013

Som vi ser, har politiet i perioden i økende grad tatt i bruk etterforskningsregisteret, og særlig de to siste årene har stadig flere profiler blitt lagt inn. Fordi en profil fra sporregisteret skal fjernes når den er identifisert og/eller saken er endelig avsluttet, vil antall profiler i sporregisteret endres fra dag til dag. Per 6. desember 2013 lå det 9710 DNA-profiler i sporregisteret.

1.4 Saksbehandlingstid

Saksbehandlingstiden, det vil si tiden fra politiet sender inn anmodning om analyse av biologiske spor til de mottar svar fra FHI, har vært et tema som til stadighet har blitt diskutert i forbindelse med DNA-reformen. Også i vår spørreundersøkelse kom det frem at mange i politiet er opptatt av dette.

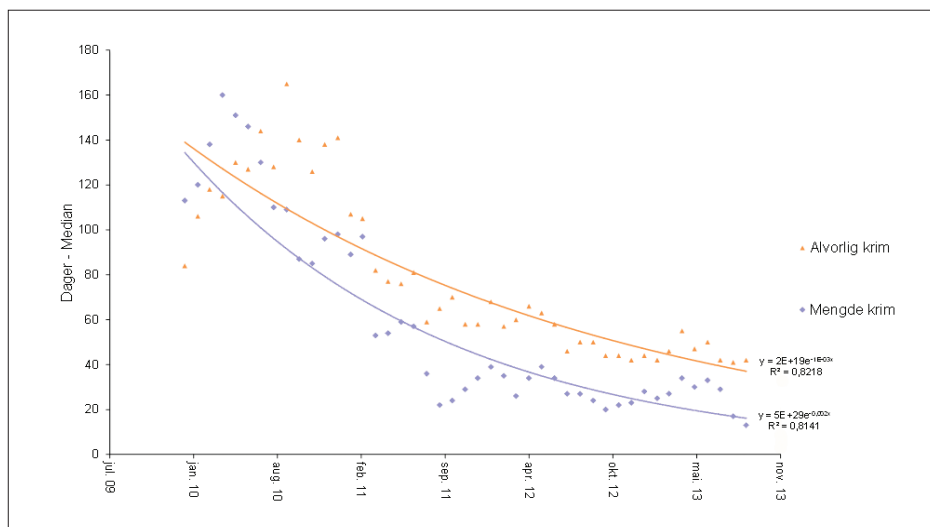

Figur 1.4.1 Gjennomsnittlig saksbehandlingstid juli 2008-august 2011⁷

Som figuren over viser, økte den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden hos RMI/FHI kraftig etter at DNA-reformen trådte i kraft 1. september 2008. Dette skyldtes økt pågang ved at det ble sendt inn svært mange anmodninger om DNA-analyse til FHI (daværende RMI), særlig i det som omtales som hverdagskriminalitetssaker. Rutinene både hos FHI/RMI og politiet måtte forbedres. Mange av sporprøvene var i starten av svært dårlig kvalitet. I hverdagskriminalitetssaker ble det sikret mange spor som har lav suksessrate, det vil si at sjansen for å oppnå et brukbart DNA-resultat er svært lav. Mengden av slike spor og rutinene hos FHI/RMI for å takle den økte saksmengden, i tillegg til mangelfulle opplys-

⁷ Alle figurer om saksbehandlingstid er utarbeidet av Folkehelseinstituttet.

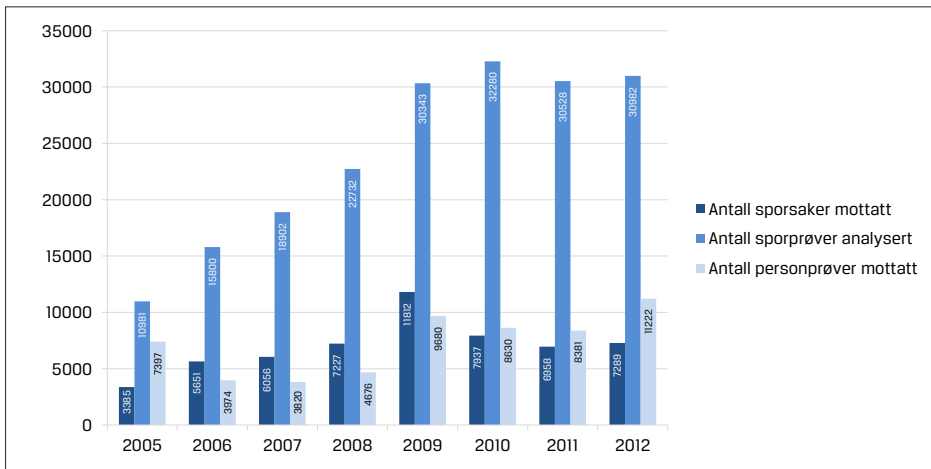
ninger, dårlig merking og feil i anmodningene, skapte en restanse ved RMI. For å få bukt med den lange saksbehandlingstiden, ble det iverksatt en rekke tiltak både av Politidirektoratet, Kripos og RMI/FHI for å bedre kvaliteten på innsendte prøver samt å effektivisere saksbehandlingen. Neste figur viser at man de senere år har oppnådd stadig kortere svartid på FHI:

Figur 1.4.2 Svartider for sporsaker 2010-2013

Svartid beregnes fra siste spormateriale er mottatt fra politiet til ferdig sakkyn-digrapport foreligger, og i figuren over ser vi at trendlinjene viser en jevn nedadgående trend fra juni 2010 frem til oktober 2013 – altså at svartiden har blitt stadig kortere. I saker hvor politiet ber om raskest mulig analysesvar og bekoster overtidsarbeid er svartiden ett døgn i følge FHI. Redusert saksbehandlingstid hos FHI skyldes flere faktorer, blant annet økte ressurser, strammere prioritering samt effektiviseringstiltak.

Hvis vi så ser nærmere på hvor mange sporsaker FHI mottar og analyserer årlig, får vi følgende figur:

Figur 1.4.3 Volum ved Avdeling for biologiske spor 2005 -2012

Figuren viser volumet over mottatte sporsaker, sporsaker analysert samt mottatte personprøver fra 2005 – 2012. Vi kan se at antall sporsaker mottatt har gått noe ned fra toppåret 2009 og er rimelig konstant. Antall sporprøver analysert er fortsatt like høyt som toppåret 2009 – det vil si at det sikres i snitt flere prøver per sak.

1.5 DNA-reformen, forventningene og evalueringen

DNA-reformen er en av de største kriminalpolitiske satsningene i Norge i senere tid, og det har vært satset betydelige midler på å øke bruken av DNA i politiet. I tillegg til Politidirektoratets DNA-prosjekt har sentral finansiering⁸ av DNA-analyser vært et viktig virkemiddel for å hindre at økonomien i politidistriktene avgjør om DNA brukes som bevis.

Målet med DNA-reformen var å effektivisere etterforskningen og øke sannsynligheten for oppklaring av straffesaker, ikke bare for alvorlig kriminalitet men også det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet», da kanskje sær-

⁸ Rammebevillingen FHI får til rettsgenetiske tjenester dekker alt av analysearbeid når det gjelder biologiske spor, referanse- og personprøver osv. Det er så langt ingen planer om å endre dette.

lig vinningslovbrudd. Fra politisk hold var det, basert på erfaringer blant annet fra Storbritannia, forventninger om at DNA-reformen ville gi vesentlig økning i oppklaringsprosenten, ikke minst når det gjelder vinningslovbrudd.

Til tross for en utbredt og etablert oppfatning av at DNA er et svært effektivt verktøy i kriminalitets-bekjempelsen, finnes det lite empirisk forskning på feltet. I Norge er det utgitt noen publikasjoner innen juss. Aarlie (2011, 2012) har skrevet om rettsikkerhetsutfordringer knyttet til bruk av DNA-bevis i strafferettspleien, mens Strandbakkens publikasjoner (2003, 2007a og 2007b) omhandler lovverket knyttet til bruk og innhenting av DNA-bevis.

I Norge er det også gjort samfunnsvitenskapelig forskning vedrørende bruk av DNA i strafferettspleien. Dahl (2009a, 2009c, 2012) omhandler bruk av DNA-bevis i retten. I Dahl (2009b, 2010) diskuteres fordeler og ulemper ved monopol på DNA-analyser og bruk av Second opinion. Mens Dahl og Lomell (2009) analyserer bruk av statistikk for å legitimere DNA-reformen. Dahl og Sætnan (2009) drøfter drivkrefter bak og muligheter for å styre formålsutglidning⁹ knyttet til DNA-registrering.

Få studier har sett nærmere på hvilken effekt og betydning DNA har i ulike stadier av etterforskning og oppklaring. Det finnes likevel noen unntak (se Schroeder 2007, Roman et al. 2008, Dunsmuir et al. 2008, Burrows et al 2005, Williams 2004, Tilley & Townsley 2009, Prime & Hennelly 2003, Bond et al 2008, Bond & Phil 2007, Webb et al. 2005).

Denne evalueringen er gjennomført av Politihøgskolen på oppdrag fra Politidirektoratet. Hensikten med vår evaluering av DNA-reformen er å skaffe til veie gode data på hvilken betydning reformen har hatt for oppklaring av straffesaker. Fordi ett av hovedmålene med DNA-reformen var å øke oppklaringsprosenten, særlig på hverdagskriminalitet, er derfor et sentralt moment i evalueringen å undersøke hvorvidt det at politiet sikrer DNA-profiler fra åsteder, bidrar til at flere lovbrudd oppklares. For å besvare dette, har vi gått bak måltallene som rutinemessig samles inn i norsk politi. Tall som viser antall registrerte profiler i DNA-registeret og antall treff, gir en indikasjon på suksess, men sier lite eller ingenting om hvilken rolle DNA har spilt for oppklaring av lovbrudd.

9 Formålsutglidning (function creep) dreier seg om endringer i, og særlig utvidelser av, bruk av en teknologi.

Vi har undersøkt om DNA-bevis bidrar til økt oppklaring av saker. For å besvare dette, har vi ved hjelp av registeropplysninger fra BL¹⁰, PAL¹¹ for STRASAK¹² og PAL for eDNA¹³ tatt utgangspunkt i saker hvor politiet har sendt inn spor til FHI¹⁴ med anmodning om DNA-analyse, og sammenlignet oppklaringsprosent i saker hvor analysen har resultert i en DNA-profil og saker hvor det ikke har resultert i en DNA-profil. Vi har også sett nærmere på DNAs betydning på ulike stadier i etterforskning. Vi har tatt utgangspunkt i tre typiske lovbrudd i kategorien «hverdagskriminalitet»; Simpelt og grovt tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy. I tillegg har vi analysert et utvalg voldtektssaker. I vedlegg 1 er denne registeranalysen beskrevet i detalj.

DNA-reformen kan ha hatt positive effekter på politi og rettsvesen selv om det ikke har gitt seg utslag i oppklaringsprosenten. Vi har derfor undersøkt hvilke erfaringer politi, politijurister, advokater og dommere har med DNA i ulike stadier av en rettsprosess. Gjennom en kvantitativ spørreundersøkelse har vi innhentet erfaringer og synspunkter fra disse gruppene. Spørreundersøkelsen er beskrevet nærmere i vedlegg 2.

I tillegg har vi gjennomført en kvalitativ intervjuundersøkelse med polititjenestepersoner som er første enhet på åsted i vinningssaker – altså de som var DNA-reformens hovedmålgruppe. Intervju-undersøkelsen er beskrevet i vedlegg 3. Formålet med dette var å få utfyllende informasjon om hvilke vurderinger av åsteder som gjøres og refleksjoner vedrørende avgjørelsen på hvilke spor som skal samles inn, eventuelt hvorvidt det skal samles biologiske spor eller ikke.

10 BL står for basisløsningssystem, og er politiets elektroniske saksbehandlingssystem. I BL registreres de opplysninger som er nødvendige ved behandlingen av en straffesak, helt fra en sak er anmeldt til den er avsluttet. Alle opplysninger tjenestemennene produserer i tilknytning til saken skal registres i BL. Det gjelder for eksempel anmeldelse, rapport om avhør eller innsending av anmodning om analyse av biologisk materiale.

11 PAL står for politiets analyse- og ledelsesverktøy. Det er et søkeverktøy.

12 STRASAK er politiets straffesaksregister. STRASAK er et register for behandling av straffesaker, og fungerer som en straffesaksjournal i form av registrering og oppfølging av anmeldelser og undersøkelsessaker, som savnede personer og mistenkelige dødsfall. STRASAK gir en oversikt over straffesakene ved at det oppgis både saksbevegelser og hvor saken befinner seg frem til saken er endelig/rettskraftig. Registeret skal gi en oversikt over og kontroll av saksgangen og saksavviklingen for alle straffesaker.

13 eDNA er navnet på DNA-registeret.

14 Politiets DNA-prøver analyseres ved Avdeling for biologiske spor og Avdeling for familiegenetikk ved Folkehelseinstituttet (FHI, tidligere Rettsmedisinsk institutt).

Spesielt fokus ble rettet mot å få svar på om det er faglige eller ressursmessige årsaker til at distriktene ikke sender inn anmodninger i flere vinningsaker.

Samlet utfyller og utdyper de tre datamaterialene hverandre og gir et faglig solid grunnlag for å belyse effektene av DNA-reformen. Helt til slutt i rapporten er et vedlegg hvor de ulike datamaterialene, som denne rapporten bygger på, er presentert mer inngående.

I kapittel 2 analyserer vi DNAs betydning for oppklaring av vinningskriminalitet, mens kapittel 3 dreier seg om DNAs betydning for oppklaring av en annen type kriminalitet, nemlig voldtekter. Kapittel 4 handler om sikring av biologiske spor og fingeravtrykk. I kapittel 5 presenterer vi involverte aktørers holdninger til DNA i rettsaker, og i kapittel 6 presenteres involverte aktørers eget syn på kunnskap og behov for kompetanse på feltet. Kapittel 7 består av en oppsummering av rapporten, noen overordnede konklusjoner i tillegg til noen anbefalinger for veien videre.

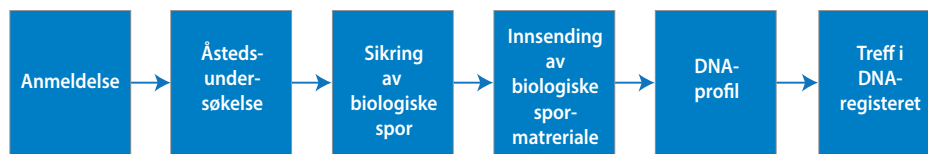
DEL I
DNA's effekt på oppklaringsprosjenter

2. DNAs betydning for oppklaring av vinningskriminalitet

Vi skal i det følgende gjennomgå resultater fra vår analyse av hvilken effekt DNA har på oppklaring av vinnings saker. Som vi var inne på i forrige kapittel, har vi tatt utgangspunkt i straffesaker der politiet har sendt inn anmodning om DNA-analyse når det gjelder simpelt og grovt tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy. Vi tok utgangspunkt i anmodninger sendt til analyse i perioden 2009-2011 for disse utvalgte lovbruddstypene i 9 politidistrikt; Oslo, Follo, Agder, Søndre Buskerud, Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark. Dette ga oss i alt 1 209 straffesaker å analysere. Før vi ser nærmere på disse sakene, er det viktig å se på de frafallsprosessene som ligger forut for at det sendes inn anmodning om DNA-analyse.

2.1 Frafall av saker i prosessen fram mot innsending

Et viktig premiss for hvilken effekt DNA har på oppklaringsprosenten, er hvor mange saker som faller fra underveis i saksgangen. Figuren under illustrerer ulike stadier fra anmeldelse til innsending av biologisk materiale og til eventuell DNA-profil og oppklaring.

Figur 2.1.1 Frafallsprosessen

2.1.1 Frafall 1: Fra anmeldelse til åsted – skal dette åstedet undersøkes?

For at DNA i det hele tatt skal kunne ha en betydning i oppklaringen av straffbare forhold må politiet sikre spor fra et åsted. Det finnes per i dag ingen systematisk og samlet statistikk over hvor mange av de straffbare forhold som anmeldes hvert år som blir gjenstand for en åstedsundersøkelse. Vi vet derfor ikke hvor mange av de anmeldte tyverisakene vi har tatt utgangspunkt i som ble åstedsundersøkt. Det er grunn til å tro at det er variasjoner mellom politidistriktene når det gjelder retningslinjer og praksis på dette punktet. Kapasitetshensyn vil spille inn, særlig for mindre alvorlige lovbrudd. Mange politidistrikt har retningslinjer som tilsier at alle anmeldelser for grovt tyveri fra villa skal åstedsundersøkes.

2.1.2 Frafall del 2: Sikring av spor eller ikke?

Selv om en anmeldelse fører til en åstedsundersøkelse, er det slett ikke sikkert at politiet sikrer spor som sendes til DNA-analyse. Her kan både politifaglige vurderinger og ressursprosjørsmål spille inn. I vinningssaker er det svært ofte en ordenspatrolje som foretar åstedsundersøkelsen, og de har verken tid eller kompetanse til å gjennomføre en langvarig og grundig åstedsundersøkelse. Senere i kapitlet vil vi gå nærmere inn på hvilke vurderinger som foretas på dette stadiet, og om det finnes forbedringspotensial her.

2.1.3 Frafall del 3: Sende inn anmodning eller ikke på sikrede spor?

Selv om spor sikres fra åstedet, er det ikke sikkert at politiet sender inn sporprøven til analyse. Den enkelte patrolje kan velge å kassere sporprøven og kriminalteknikere som gjennomfører en kvalitetskontroll av prøven kan gjøre det samme.

For disse tre stadiene har verken vi eller politiet per i dag pålitelige tall. Britisk politi registrerer imidlertid systematisk de to første frafallsprosessene. Deres tall viser at 16 % av alle anmeldelser ble åstedsundersøkt i 2004/2005. På 12 % av disse åstedsundersøkelsene ble det samlet inn DNA. Dette utgjør 2 % av alle anmeldelsene.

Hvis vi ser nærmere på vår undersøkelse, kjenner vi utgangspunktet – antall anmeldelser i perioden i de utvalgte politidistriktene, og antall innsendte anmodninger om DNA-analyse. Selv om vi ikke vet hvor frafallet skjer – åstedsundersø-

kelsen, sporsikringen eller innsendingen, gjør disse tallene det mulig å se hvor ofte politiet sender inn anmodning om DNA-analyse, noe tabellen under viser: Hvis vi ser på antallet anmeldelser og antallet innsendte anmodninger om DNA-analyse, får vi følgende resultat:

Tabell 2.1.1 Anmeldelser og innsendte anmodninger om DNA-analyse 2009-2011

Anmeldelser		Innsendt anmodning	Prosentandel innsendte anmodninger
Simpelt tyveri villa	1 835	45	2 %
Simpelt tyveri leilighet	4 411	48	1 %
Simpelt tyveri motorkjøretøy	4 203	41	1 %
Grovt tyveri villa	3 767	582	15 %
Grovt tyveri leilighet	3 186	207	6 %
Grovt tyveri motorkjøretøy	13 327	297	2 %
Totalt	30 729	1 220	4 %

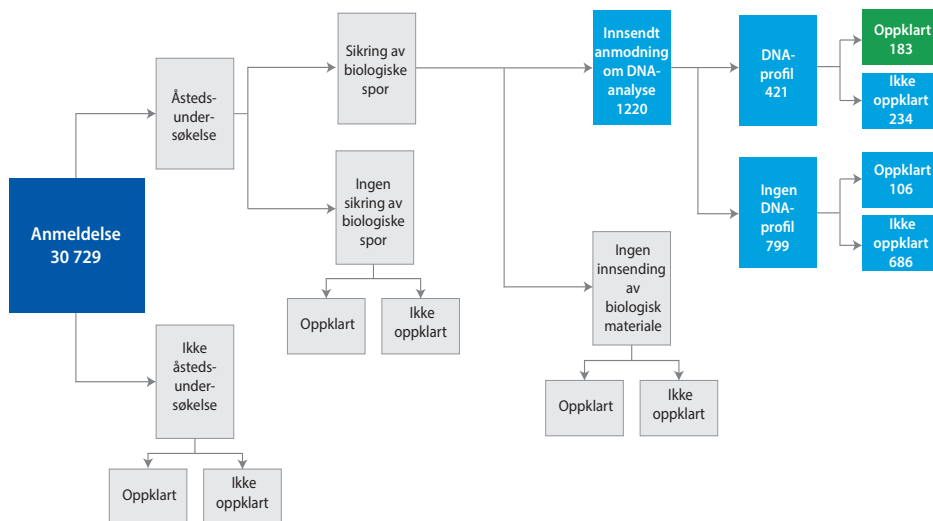
De vinningssakene vi har tatt utgangspunkt i, det vil si alle saker der det har vært sendt inn anmodning om analyse av biologisk materiale i perioden, 1 220, utgjør kun 4 % av alle anmeldelser for de utvalgte lovbruddstypene i de utvalgte politidistriktene. Sagt på en annen måte: I 96 % av alle anmeldelser for simpelt og grovt tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy i de distriktene vi har analysert i perioden, sendes det *ikke* inn anmodning om analyse av biologisk materiale.

Tabellen viser videre at det er en viss variasjon i hvor ofte politiet sender inn anmodning om analyse. I grovt tyveri fra villa sender politiet inn anmodning om analyse i 15 % av anmeldelsene. På den andre enden av skalaen er grovt tyveri fra motorkjøretøy, her sender politiet kun inn anmodning om analyse i 2 % av sakene. Vi ser også at det sendes inn langt færre anmodninger i simple tyverisaker enn i grove, selv om forskjellen mellom simpelt og grovt tyveri fra motorkjøretøy er svært liten.

Grovt tyveri fra villa er den lovbruddskategorien i vårt materiale der det oftest sendes inn anmodning. Men selv om 15 % av anmeldelsene ender med at politiet sender inn anmodning om DNA-analyse, er det i disse sakene 85 %, mer enn 4 av 5 anmeldelser, der det *ikke* sendes inn anmodning.

En eventuell økning i oppklaringsprosenten i saker med DNA-profil vil derfor i liten grad merkes på den generelle oppklaringsprosenten for disse lovbruddstypene. I Riksrevisjonens undersøkelse av politiets arbeid med vinningskriminalitet¹⁵ påpekes det at oppklaringsprosenten er lav sett i lys av at politiet har utvidet bruken av DNA-analyser i vinningssaker, og også fra Justis- og politidepartementets side fremheves det at DNA-bevis er «særlig viktig for å øke oppklaringsprosenten ved vinningsforbrytelser». Så lenge andelen vinningslovbrudd der man sender inn anmodning om analyse av DNA er så lav som vår analyse viser, vil imidlertid effekten utebli, uavhengig av hvor høy oppklaring DNA-sakene har.

Siden frafallet er så stort, har det vært viktig for oss å kartlegge om det finnes forbedringspotensial på disse første stadiene, noe som kan bidra til at flere spor sendes til analyse. Vi vil komme tilbake til dette etter at vi har presentert oppklaringsprosenten på de ulike stadiene.

Figur 2.1.2 Frafall av saker underveis fra anmeldelse til sporsikring til eventuell oppklaring. Vinning.

¹⁵ Riksrevisjonens undersøkelse av politiets arbeid med vinningskriminalitet. Dokument 3:6 (2011-2012), s. 11 og 13.

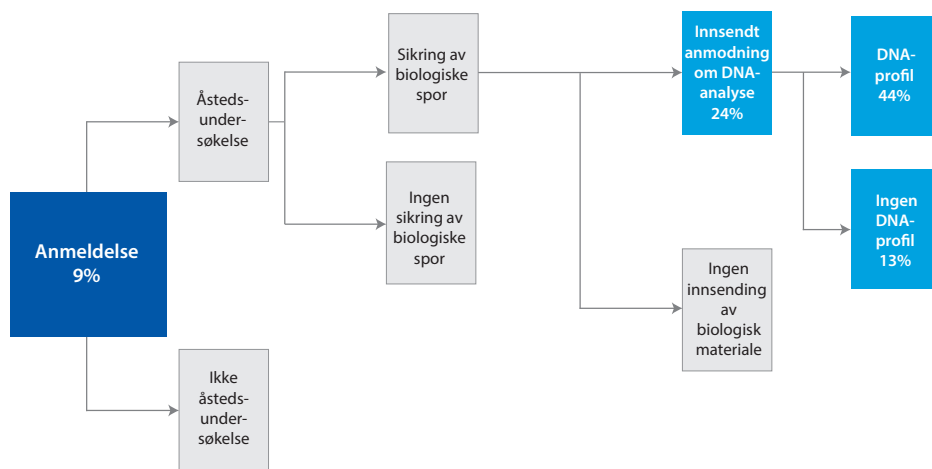
Figuren over viser antall saker på hvert trinn i frafallsprosessen. Mens det var i alt 30 729 anmeldelser for simpelt og grovt tyveri fra villa, leilighet og motor-kjøretøy i de 9 utvalgte politidistriktene i perioden, ble det sendt inn i alt 1 220 anmodninger om DNA-analyse. 421 av disse, omkring 1 av 3, resulterte i en DNA-profil. Av disse ble 183, litt under halvparten, oppklart. Av de 799 straffe-sakene som ikke resulterte i en DNA-profil, ble 106 oppklart.

421 av sakene med DNA-profil utgjør noe over 1 % av de utvalgte vinnings-sakene fra disse distriktene. Nærmere halvparten av disse ble oppklart. Antallet oppklarte vinningssaker med DNA-profil, 183 saker, utgjør med andre ord kun cirka 0,6 % av alle registrerte vinningssaker totalt i de distriktene vi har valgt ut.

Det varierer noe, både mellom politidistriktene og når det gjelder lovbrudds-type, hvor ofte politiet sender inn anmodning om DNA-analyse. Det er grovt tyveri fra villa som har den største andelen, 15 %, av saker der politiet sikrer biologisk materiale. Til sammenligning sikrer politiet biologisk materiale kun i 6 % av sakene som gjelder grovt tyveri fra leilighet, og kun i 2 % av grovt tyveri fra motor-kjøretøy. Når det gjelder politidistrikter er det Vest-Oppland og Nordmøre og Romsdal som utmerker seg positivt ved at de oftere enn de andre distriktene sikrer biologisk materiale i vinningssaker; i 20 % av villa-tyveriene, 5 % av leilighetstyveriene og 7 % av motor-kjøretøytyveriene. Oslo politidistrikt befinner seg i den andre enden av skalaen; 9 % av villatyveriene, 3 % av leilighetstyveriene og kun 1 % av motor-kjøretøytyveriene resulterte i sikring og innsending av biologisk materiale her.

2.2 Oppklaringsprosent totalt

En viktig motivasjon for DNA-reformen var å øke oppklaringsprosenten, og da særlig for hverdagskriminalitet. Oppklaringsprosenten angir forholdet mellom antall saker som er avgjort med en kode som teller som oppklart i STRASAK, og summen av alle avgjorte saker. En del av de sakene vi kodet, var fortsatt ikke avgjort, og de er derfor ikke talt med i de oversiktene der oppklaringsprosenten angis. I figuren under viser vi hvilke oppklaringsprosent vi har funnet på ulike stadier i saksgangen.

Figur 2.2.1 Oppklaringsprosent utvalgte vinningslovbrudd totalt alle distrikter i undersøkelsen

Vår analyse viser at i de vinningssakene der det ble sendt inn anmodning om DNA-analyse, var det høyere oppklaringsprosent, 24 %, enn totalt, 9 %, og saker med DNA-profil har enda høyere oppklaringsprosent, 44 %.

Ut fra dette kan det se ut som om DNA øker sannsynligheten for oppklaring. Det er i de sakene der det foreligger et DNA-spor at vi fant høyest oppklaring. Imidlertid fant vi også høyere oppklaring i saker der politiet samlet inn biologisk materiale, men der FHI ikke fikk frem DNA-profil, 13 % i motsetning til 9 % totalt. Dette indikerer at de sakene vi kodet, det vil saker der politiet sendte inn anmodning om analyse av biologiske spor, ikke er helt representative for alle anmeldelser totalt. Det er grunn til å tro at de sakene der politiet foretar en åstedsundersøkelse har høyere oppklaring enn saker uten åstedsundersøkelse, uavhengig av DNA. Som nevnt over kan vi ikke si noe om dette med utgangspunkt i dagens registreringspraksis. Sikring av biologisk materiale er kun ett av flere elementer i en åstedsundersøkelse. Derfor kan en forklaring på den høyere oppklaringsprosenten også i de sakene der FHI ikke får DNA-profil være at politiet har sikret andre typer spor i disse sakene. Det vi kan si, er at i de sakene der politiet ikke bare foretar en åstedsundersøkelse, men også sikrer biologisk materiale, har en høyere oppklaringsprosent enn totalen.

2.3 Oppklaringsprosjenter villa, leilighet og motorkjøretøy

I tabellen under presenterer vi hvilke oppklaringsprosjenter politidistriktene har i de ulike stadiene i saksgangen fra anmeldelse til en eventuell DNA-profil når det gjelder tyveri fra villa. Vi har tatt utgangspunkt i Riksrevisjonens gruppeinndeling av politidistriktene, men vi har slått sammen våre utvalgte distrikter fra gruppe C og D for å gi et bedre grunnlag for å regne oppklaringsprosent. Disse distriktene hadde så få saker der de hadde sendt inn anmodning om analyse av DNA-prøver at vi hadde fått et uforsvarlig lavt tall å prosentere ut fra.

Tabell 2.3.1 Politidistriktenes oppklaringsprosjenter, simpelt og grovt tyveri villa

	Alle anmeldelser i STRASAK	Innsendt anmodning om DNA-analyse	Ingen DNA-profil	DNA-profil
Oslo	(n=1808) 10 %	(n=171) 40 %	(n=114) 31 %	(n=57) 60 %
A: Agder og Sør-Trøndelag	(n=1718) 20 %	(n=165) 22 %	(n=124) 19 %	(n=41) 32 %
B: Søndre Buskerud og Follo	(n=1170) 14 %	(n=152) 15 %	(n=110) 5 %	(n=42) 40 %
C/D: Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark	(n=792) 21 %	(n=132) 23 %	(n=99) 13 %	(n=33) 52 %
Totalt (alle distriktene i undersøkelsen)	(n=5488) 16 %	(n=620) 26 %	(n=447) 17 %	(n=173) 47 %

Hvis vi begynner med den første tallkolonnen, alle anmeldelser for tyveri fra villa registrert i STRASAK i de utvalgte politidistriktene i perioden, så ser vi at oppklaringsprosenten totalt var på 16 %. Gruppe C/D, Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark samt gruppe A, Agder og Sør-Trøndelag hadde høyest oppklaringsprosent på 21 % og 20 %, mens gruppe B, Søndre Buskerud og Follo samt Oslo hadde lavest oppklaringsprosent, 14 % og 10 %. Oppklaringsprosenten for simpelt og grovt tyveri fra villa var 18 % for hele landet i den valgte perioden.

Går vi så til den neste kolonnen, ser vi at i de sakene der politiet sender inn anmodning om DNA-analyse, er oppklaringsprosenten høyere for alle distriktene. Det vil si at uavhengig av om analysen resulterer i DNA-profil eller ikke, så er oppklaringsprosenten høyere. Det er særlig Oslo som bidrar til å øke oppklaringsprosenten uavhengig av DNA-profil. Vi ser i neste kolonne at oppklaringsprosenten i de sakene som *ikke* resulterte i DNA-profil, er på hele 31 % for Oslo politidistrikt. Mange av disse sakene uten DNA-profil gjaldt mobile vinningskriminelle. I disse sakene var det besittelse av tyvegods ved ransaking av bil og/eller bopel som oppklarte saken.

I og med at Oslo har langt flere saker enn de andre, bidrar de til å dra opp oppklaringsprosenten totalt i saker uten DNA-profil i vårt materiale. For de andre distriktene er oppklaringsprosenten i de sakene der man har sendt inn anmodning, men ikke lykkes i å få frem en DNA-profil, omtrent på samme nivå eller lavere enn oppklaringsprosenten totalt. Det kan derfor se ut som at det er særlig sakene uten DNA-profil fra Oslo som er lite representative for det totale antallet anmeldelser.

I siste kolonne i tabellen ser vi så oppklaringsprosenten i saker der det foreligger DNA-profil. Her ser vi at både samlet sett og for hvert distrikt er det en langt høyere oppklaringsprosent enn for alle anmeldelser i STRASAK, og også en langt høyere oppklaringsprosent enn i saker uten DNA-profil.

Samlet ser vi at når det gjelder tyveri fra villa, så øker oppklaringsprosenten hvis politiet lykkes i å sikre DNA-spor fra åstedet. Oslo, som er det politidistriktet i undersøkelsen med lavest oppklaringsprosent i utgangspunktet når det gjelder tyveri fra villa, har den største uttellingen på oppklaringsprosenten av alle politidistriktene. I Oslo er oppklaringsprosenten på 60 % i saker med DNA-profil. Samtidig ser vi at de to nest største politidistriktene; Agder og Sør-Trøndelag, er de med minst uttelling på oppklaringsprosenten. Her er oppklaringsprosenten på 32 % for vinningssakene med DNA-profil. Vi kan derfor ikke konkludere med at størrelsen på politidistriktet har avgjørende betydning for hvor stor uttelling DNA-profil gir for oppklaringsprosenten.

Tabell 2.3.2 Politidistriktenes oppklaringsprosjenter, simpelt og grovt tyveri leilighet

	Alle anmeldelser i STRASAK	Innsendt anmodning om DNA-analyse	Ingen DNA-profil	DNA-profil
Oslo	(n=4155) 5 %	(n=144) 26 %	(n=78) 10 %	(n=66) 44 %
A: Agder og Sør-Trøndelag	(n=1807) 10 %	(n=58) 21 %	(n=28) 0 %	(n=30) 40 %
B: Søndre Buskerud og Follo	(n=672) 13 %	(n=23) 13 %	(n=14) 14 %	(n=9) 11 %
C/D: Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark	(n=625) 13 %	(n=28) 14 %	(n=18) 11 %	(n=10) 20 %
Totalt (alle distriktene i undersøkelsen)	(n=7259) 8 %	(n=253) 22 %	(n=138) 9 %	(n=115) 38 %

Når det gjelder tyveri fra leilighet, ser vi at oppklaringsprosenten totalt er langt lavere enn for tyveri fra villa, kun 8 %. Totalt for hele landet lå oppklaringsprosenten for simpelt og grovt tyveri fra leilighet på 11 % i den valgte tidsperioden.

Høyest oppklaringsprosent har gruppe B, Søndre Buskerud og Follo, og gruppa C/D, Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark med 13 %, lavest har Oslo med kun 5 %, som trekker ned den totale oppklaringsprosenten. Også her ser vi at oppklaringsprosenten blir høyere for Oslo uavhengig av DNA-profil. Oslo politidistrikt har høyest uttelling for DNA-profil, med en oppklaringsprosent på hele 44 % i saker med DNA-profil. Oslo, sammen med gruppe A, Agder og Sør-Trøndelag, bidrar til å dra opp oppklaringsprosenten totalt i saker med DNA-profil, slik at den endte på 38 %. I denne lovbruddskategorien er det imidlertid små tall, særlig i de mindre politidistriktene, og enkeltsaker gjør derfor store utslag på oppklaringsprosenten.

Tabell 2.3.3 Politidistriktenes oppklaringsprosjenter, simpelt og grovt tyveri motorkjøretøy

	Alle anmeldelser i STRASAK	Innsendt an- modning om DNA-analyse	Ingen DNA- profil	DNA-profil
Oslo	(n=9274) 4 %	(n=79) 34 %	(n=27) 7 %	(n=52) 48 %
A: Agder og Sør-Trøndelag	(n=4415) 9 %	(n=97) 21 %	(n=62) 5 %	(n=35) 49 %
B: Søndre Buskerud og Follo	(n=2278) 8 %	(n=70) 31 %	(n=44) 18 %	(n=26) 54 %
C/D: Vest-Oppland, Nordmøre og Romsdal, Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark	(n=1464) 14 %	(n=90) 7 %	(n=74) 4 %	(n=16) 19 %
Totalt (alle distriktene i under- søkelsen)	(n=17431) 7 %	(n=336) 22 %	(n=207) 9 %	(n=129) 46 %

Tyveri fra motorkjøretøy er den lovbruddsgruppen som har lavest oppklaringsprosent i utgangspunktet, kun 7 %, og aller lavest i Oslo, 4 %, med i særklasse flest tyverier; over halvparten av alle registrerte tyverier fra motorkjøretøy i vårt utvalg. For landet som helhet var oppklaringsprosenten på 9 % for simpelt og grovt tyveri fra motorkjøretøy. Gruppe C/D har høyere oppklaringsprosent enn de andre, 14 %, og av disse fire distriktene må vi fremheve Midtre Hålogaland, som kun har 263 saker som gjelder tyveri fra motorkjøretøy i den aktuelle perioden, men disse har en oppklaringsprosent på hele 39 %. Tabellen viser at det blir en langt høyere oppklaringsprosent totalt, særlig for Oslo og gruppe A og B, i saker med DNA-profil. De største distriktene får høyere uttelling enn de minste. Oppsummert viser gjennomgangen at særlig Oslo og de største politidistriktene får uttelling på innsamling av DNA i de vinningssakene vi har analysert; tyveri fra henholdsvis villa, leilighet og motorkjøretøy. Det er imidlertid verd å merke seg variasjonen i oppklaringsprosent i utgangspunktet i de forskjellige distriktene.

2.4 Oppklaringsprosjenter ved ulike treff mot DNA-registeret

Vi har nå sett på oppklaringsprosent totalt for alle anmeldelser for tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy i de utvalgte politidistriktene, samt oppklarings-

prosjekter for saker med og uten DNA-profil. Vi så at det totalt var betydelig høyere oppklaringsprosent i saker med DNA-profil, 44 %, enn i saker uten DNA-profil, 13 %. Disse tallene finner vi i de første to radene i tabellen under. Vi skal nå gå nærmere inn på sakene med DNA-profil og se på oppklaringsprosjekter ved ulike treff mot DNA-registeret.

Tabell 2.4.1 Oppklaringsprosjekter ved ulike treff. Vinning.

	Oppklart	Ikke oppklart	Antall
Ingen profil	13 %	87 %	792
DNA-profil	44 %	56 %	417
DNA-profil lagt i sporregisteret, ingen treff	7 %	93 %	150
DNA-profil lagt i sporregisteret, treff mot andre spor i sporregisteret	15 %	85 %	48
DNA-profil lagt i sporregisteret, treff mot etterforskningsregisteret	62 %	38 %	60
DNA-profil lagt i sporregisteret, treff mot id-registeret	81 %	19 %	147
DNA-profil, identifikasjon hos FHI	75 %	25 %	12

De to første radene vi har presentert over, de viser at saker uten DNA-profil, 792 i alt, har en oppklaringsprosent på 13 %, mens saker med DNA-profil, 417 i alt, har en oppklaringsprosent på 44 %.

De fire neste radene viser hvilke oppklaringsprosjekter vinningssakene med DNA-profil, har avhengig av om det blir treff mot DNA-registrene eller ikke. I de sakene der DNA-profilen ble lagt i sporregisteret, men ikke resulterte i treff i noen av DNA-registrene, 150 saker, var oppklaringsprosjekten kun på 7 %. Med andre ord har disse sakene like lav oppklaringsprosent som den generelle oppklaringsprosjekten for de anmeldte vinningssakene. I 48 av disse 150 sakene fikk imidlertid Kripas treff mot andre spor i sporregisteret, men altså ingen treff mot personer. Disse treffene indikerer at samme gjerningsperson sannsynligvis står

bak lovbruddene, men vedkommende er foreløpig ikke identifisert. I disse sakene var oppklaringsprosenten litt høyere, 15 %.

De høyeste oppklaringsprosentene finner vi i de sakene der Kripos får treff enten mot etterforskningsregisteret¹⁶, med 62 % oppklaring, eller id-registeret¹⁷, med 81 % oppklaring. I 12 saker skjer identifikasjonen hos FHI. I disse sakene blir ikke DNA-profilen lagt i sporregisteret for søk mot de øvrige registrene, men den blir identifisert ved en direkte sammenligning mot en personprøve fra en mistenkt/siktet. Dette er saker der politiet allerede har en mistenkt, og det sier seg selv at oppklaringsprosenten dermed blir høy; 75 %.

Tabellen over viser at i saker der DNA-profilen fra åstedet treffer mot enten etterforsknings- eller id-registeret, blir oppklaringsprosenten svært høy. Det er også verd å merke seg at i hele 147 av de 417 sakene med DNA-profil, det vil si i over en tredjedel av sakene med DNA-profil, får Kripos treff mot id-registeret. Dette var et overraskende høyt tall for oss. Vi hadde regnet med at siden id-registeret var under oppbygging i perioden og adgangen til registrering ikke utnyttet fullt ut, ville vi ikke finne så mange treff mot dette registeret.

2.5 Hva bidrar treff i DNA-registrene til i etterforskningen?

Vi skal nå se nærmere på de sakene der Kripos får treff i DNA-registrene. Oppklaringsprosentene i tabellen over indikerer at treff i ett av DNA-registrene har betydning for om saken oppklares eller ikke. Samtidig kan det ikke utelukkes at det er andre forhold ved disse sakene enn treff i DNA-registrene som har påvirket oppklaringsprosenten.

Tidligere forskning har for eksempel vist at de lovbrudd som oppklares først og fremst er de der politiet enten pågriper gjerningspersonen på åstedet eller der hvor man har øyenvitner som kan identifisere gjerningspersonen (Brodeur 2010). Politiet bruker ikke så mye tid og krefter på å løse mysterier som detektivromaner og tv-serier gir inntrykk av, i hvert fall ikke mindre alvorlige lovbrudd. Dette har blitt brukt som en forklaring på at det generelt er lav oppklaringsprosent for

¹⁶ 60 saker i alt. I 16 av disse sakene får Kripos i tillegg spor mot spor-treff

¹⁷ 147 saker i alt. I 16 av disse sakene får Kripos i tillegg spor mot spor-treff, og i 3 saker får de både treff mot spor- og etterforskningsregisteret.

vinningskriminalitet, da det sjelden er noen mistenkte og også sjelden vitner til lovbruddet ved anmeldelsestidspunktet. For å kontrollere for denne faktoren, kodet vi for hver sak om det var noen mistenkte ved anmeldelsestidspunktet.

Hvis vi ser på alle de sakene vi kodet, både de med og de uten DNA-profil, var det kun i 13 % av sakene, 160 saker, en eller flere mistenkte ved anmeldelsestidspunktet. Disse sakene hadde til gjengjeld høy oppklaringsprosent, 51 %, uavhengig av om det forelå DNA-profil eller ikke fra åstedet. I de resterende 87 % av sakene der det ikke var noen mistenkte ved anmeldelsestidspunktet, 1044 saker, var oppklaringsprosenten på 20 %. Disse tallene bekrefter funn fra tidligere undersøkelser om at saker der det er en mistenkt ved gjerningstidspunktet har høyere oppklaring enn saker uten mistenkt, uavhengig av DNA.

Hvis vi så går tilbake til de sakene der man får treff i DNA-registeret, kan vi så undersøke hva treffene bidrar med i etterforskningen. Bidrar de til å styrke mistanken mot en allerede kjent gjerningsperson, eller fører de til at en hittil ukjent gjerningsperson identifiseres?

Tabell 2.5.1 Hva bidrar treff i DNA-registeret til? Vinning.

	Antall	Oppklaringsprosent
Styrke mistanke	93	71 %
Identifisere ukjent gjerningsperson (Cold hit)	168	77 %

I vår registeranalyse kodet vi hva DNA bidro med når man oppnådde treff mot enten etterforskningsregisteret eller id-registeret. Et slikt treff kan styrke mistanken mot en eller flere allerede kjente mistenkte i saken, ved at politiet får beskjed om at DNA-profilen fra åstedet matcher DNA-profilen til mistenkte. Dette skjedde i 93 saker. Oppklaringsprosenten i disse 93 sakene var på hele 71 %. Selv om vinningsaker med kjent gjerningsperson hadde høy oppklaringsprosent i utgangspunktet (52 %), ser vi altså at DNA-bevis bidrar til å øke oppklaringsprosenten ytterligere, sannsynligvis ved at DNA-bevis styrker saken mot mistenkte og øker sannsynligheten for fellende dom i retten.

Politiet kan også få beskjed om det motsatte ved treff, nemlig at DNA-profilen *ikke* matcher DNA-profilen til mistenkte. I 47 saker bidro DNA til å svekke mistanken mot en eller flere personer. I 13 av de 47 sakene fikk man både svekket

mistanken mot en, samt ny mistanke mot en hittil ukjent gjerningsperson, og i 7 av sakene fikk man samtidig styrket mistanken mot en annen kjent mistenkt. I disse 47 sakene kan man si at DNA bidro til å hindre at en uskyldig ble tiltalt og/eller dømt for forholdet.

I tabellen ser vi videre at i 168 saker bidro treff i DNA-registeret til å identifisere en hittil ukjent gjerningsperson, det man internasjonalt gjerne omtaler som en «Cold hit». Det er dette mange ser på som det store potensialet med DNA i etterforskning. Lovbrudd uten mistenkte ved gjernings- og anmeldelsesøyeblikk, ingen vitner, ofte ingen øvrige spor, og vanligvis ingen øvrig etterforskning før DNA-treffet bidrar til å identifisere gjerningspersonen. Det er denne effekten man særlig har håpet på ville inntreffe; at DNA ville øke oppklaringsprosenten ved at flere av sakene med ukjent gjerningsperson ved anmeldelsestidspunktet blir oppklart på grunn av DNA.

Som vi så over, var det totalt 1044 saker med ukjent gjerningsperson ved anmeldelsestidspunktet i vårt datamateriale, og disse hadde en oppklaringsprosent på 20 %. I de 168 sakene der treff i DNA-registeret bidro til å identifisere en hittil ukjent potensiell gjerningsperson var oppklaringsprosenten på hele 77 %. Dette er en kraftig økning.

Det er interessant å merke seg at litt under halvparten av de som ble identifisert i disse sakene, ble lagt i DNA-registeret før det ble utvidet i 2008. Dette indikerer at treffet er mot det politiet gjerne omtaler som «gamle kjenninger». En fjerdedel av disse sakene er treff mot etterforskningsregisteret. Dette indikerer på sin side verdien av å ta personprøve av mistenkte i straffesaker for å se om DNA-profilen treffer mot andre saker i spor-registeret.

Oppsummerende ser vi at oppklaringsprosenten øker betraktelig ved treff i et av DNA-registrene, særlig i saker med ukjent gjerningsperson ved anmeldelsestidspunktet. Antallet DNA-saker med treff er imidlertid få sammenlignet med antall anmeldelser totalt, så derfor bidrar ikke den høye oppklaringsprosenten i disse sakene til å påvirke den generelle oppklaringsprosenten i disse vinningssakene.

At DNA-profil generelt og treff i DNA-registrene spesielt øker sannsynligheten for oppklaring, både i saker med kjent og ukjent gjerningsperson ved anmeldelsestidspunktet, gir grunnlag for å undersøke nærmere om det er potensiale for

å sikre biologisk materiale på flere vinningsåsteder enn det gjøres i dag. I det følgende avsnitt ser vi nærmere på hvordan representanter for de som til daglig sikrer spor fra vinningsåsteder vurderer dette.

2.6 Kan politiet sende inn sporprøver til analyse fra flere vinningsåsteder?

Når man ser på statistikken som viser hvor sjelden politiet sender inn anmodning om DNA-analyse i vinningssakene og ser den sammen med statistikken som viser hvor stor effekt DNA har på oppklaring i de saker der man får en DNA-profil eller et treff mellom spor- og personprofil, er det nærliggende å anbefale norsk politi å sende inn anmodning i flere saker. For at dette skal være en fornuftig anbefaling, må det eksistere et forbedringspotensial på dette området i dag, enten ved at for få åsteder undersøkes, ved at politiet ikke sikrer biologiske spor på åsteder der det åpenbart hadde vært faglig forsvarlig å gjøre det, eller at for mange sporprøver som sikres fra åstedet, ikke sendes til analyse.

La oss først se på spørsmålet om problemet kan ligge i det at det gjennomføres for få åstedsundersøkelser i dag. Fordi det ikke finnes tall på hvor mange åsteder politiet faktisk undersøker, ba vi i intervju-undersøkelsen våre informanter om å komme med et anslag over hvor stor andel av anmeldte åsteder deres stasjon var på. Det var variasjoner mellom distriktene, men også mellom svarene til personer ved ett og samme distrikt. De fleste syntes dette var et vanskelig spørsmål å besvare, men når de likevel kom med et anslag, anslo de fleste at minst 70 % av åstedene ble besøkt av politiet ved deres stasjon. Flere påpekte at det selvfølgelig var forskjeller mellom hva slags type åsteder det var snakk om og utdypet at de var oftest var på grovt tyveri fra villa, litt sjeldnere fra leilighet og svært sjelden i saker som gjaldt tyveri fra motorkjøretøy.

Prioriteringer vedrørende hvorvidt og hvor nøye man skal arbeide for å sikre biologiske spor blir foretatt. Det var en rekke informanter som fortalte at de behandlet et villainnbrudd på en litt annen måte enn det de gjorde med et leilighetsinnbrudd, blant annet på grunn av de ulike beboergruppene. *Ved innbrudd i leilighet da kommer vi inn i kommunale leiligheter og sosialboliger hvor det er et klientell som er deretter - og det er mye innbrudd. Det er mye sånn at naboen bryter seg inn for et eller annet. Vi legger nok ikke så mye sjel i det, da som vi gjør på et*

villainbrudd. Da kan vi spørre om vi diskriminerer ja. At vi ikke sikrer fordi det er en sosialbolig, og det vil jeg nok kanskje tro. For når jeg tenker leiligheter i området her, så er det mye blokker og sånne ting. Det er vel ikke så mye innbrudd i leilighet, den type, hvor det bor mer ... ja, ordentlige folk. Enn da disse kommunale boligene. I den type leiligheter så er det så mye folk som er inn og ut som ligger i registeret at det ville ikke kunne føre til noe domfellelse likevel.

En annen informant påpekte at mange tyverier som ble kategorisert under Tyveri/grovt tyveri leilighet var tyverier fra hybler, og særlig på studenthybler kunne det ofte være vanskelig å sikre biologiske spor fra slike åsteder, særlig fordi flere oftere har tilgang til stedet.

Vårt inntrykk fra intervjuene er at politiet kunne reist ut på åstedsundersøkelse i vinningssaker oftere enn det gjøres i dag. I og med at åstedsundersøkelser ofte utføres av ordenstjenesten, risikerer de å bli nedprioritert når mer akutte eller «viktige» oppdrag dukker opp. De fleste politidistrikt har i sine strategiske føringer at vinning skal prioriteres, men i den daglige aktiviteten i ordensavdelingene vil åstedsundersøkelser fort kunne ende opp med å bli en type overskuddsaktivitet man gjør hvis man har ledig tid.

Hvis vi så går til neste ledd i prosessen, om politiet kunne sikret biologiske spor oftere når de er på åstedsundersøkelser, fikk vi til dels sprikende svar. Når vi stilte spørsmål om det kunne ligge et utnyttet potensial i sikring av biologiske spor, altså at det oftere kan sikres biologiske spor enn det som gjøres i dag, var det store forskjeller i svarene både mellom distriktene og mellom enkeltpersoner ved en og samme stasjon. Flere, først og fremst fra mindre politidistrikt, opplevde at de allerede sikret spor der det var faglig forsvarlig å gjøre det. Som en sa: *Jeg føler for min del at jeg sikrer DNA der jeg mener at det er muligheter for det.* Andre, kanskje først og fremst fra større politidistrikt, så helt klart forbedringspotensialer, både når det gjaldt å gjennomføre grundigere åstedsundersøkelser i vinningssaker (her var det flere som pekte på at de ofte ble avbrutt og måtte prioritere andre saker som hastet), men også å motivere flere til å bli flinkere til å sikre spor.

Noen unngår å sikre biologiske spor i mindre alvorlige saker: *Jeg gidder ikke å begynne å sikre DNA på alt mulig på et filleinnbrudd. Det gjør jeg ikke. Det har noe med penger og kostnader og jobb for de som skal gjøre det. Hvis det er helt åpenbart at en gjerningsperson har tatt på noe, og du står med fornærma som sier at den er*

flytta derfra til dit og den er helt rein, og du ser at det er for eksempel fine fingeravtrykk eller hva som helst, da er det åpenbart. På de minste åstedene så skal du ha det veldig åpenbart. Og på de veldig alvorlige, så blir det jo at da tar du jo mer.

Det som i tillegg kom tydelig frem i intervjuene, var at det ikke bare er store forskjeller mellom distriktene, men at det også er store forskjeller fra person til person. Flere informanter i intervjuene presiserte at sporsikring er en begrenset del av det operative politiarbeidet og at det er noe som ikke passer eller interesserer alle. Mens noen ga uttrykk for at det å sikre biologiske spor var spennende og gøy ga andre uttrykk for at det å sikre biologiske spor var svært kjedelig og ikke kunne måle seg med mer spennende operativt arbeid. En av informantene forklarte at *operativt politiarbeid er jo sånn actionprega. DNA-sikring er ikke actionprega. Det er mer sånn etterforskerarbeid, som ikke har like høy status blant de operative.*

Statusforskjellen mellom sporsikring og operativt politiarbeid ble påpekt av flere. Noen anbefalte at de positive konsekvensene av DNA for oppklaring, både i enkeltsaker og generelt, burde synliggjøres slik at statusen for å sikre biologiske spor og få DNA-profiler og treff kunne økes. Her er tilbakemelding til den som sikrer spor avgjørende. En sa det slik: *Det har ikke noe status. For det er så lite tilbakemelding. Hadde det vært tatt opp på parolen at den og den har fakka den og den [ved hjelp av DNA], så hadde jo hans status på en måte økt, og da hadde ønsket om å lære mer om DNA og lese seg opp på det også økt, blant alle tjenestemenn.*

DNA-reformen har ført til at det sikres DNA fra flere åsteder, særlig for såkalt hverdagskriminalitet. Dette gjøres først og fremst av generalisten, det vil si de operative enheter. I praksis har DNA-reformen dermed bidratt til at de operative gjør noe av grunnarbeidet i et utvalg av saker som tidligere ble utført av kriminalteknikere og etterforskere – hvis det i det hele tatt ble gjort. Flere informanter i intervju-undersøkelsen presiserte at sporsikring utgjør en liten del av deres samlede arbeidsoppgaver og at det er en aktivitet som ikke passer eller interesserer alle. Det er noen utfordringer knyttet til dette med DNA-reformen da det i større grad forventes at også generalistene gjennomfører åstedsundersøkelser hvor de forventes å sikre biologiske spor.

Selv om det var ulike synspunkter på dette spørsmålet blant de i intervjuet, var det flere som opplevde åstedundersøkelser og sporsikring som både lite spennende, og lite givende, fordi de ikke fikk tilbakemelding på om det de eventuelt sikret, fikk resultater. Vi kommer tilbake til spørsmålet om tilbakemeldinger senere, men vil her fremheve at DNA-reformen forutsetter at generalisten, i hovedsak operativt ansatte, i større grad enn før foretar sporsikring på åstedet. Som vi så over, ender få anmeldelser for vinningslovbrudd med innsending av biologiske spor til analyse. Det kan skyldes at mange åsteder ikke undersøkes, men det kan også skyldes at de som gjennomfører denne typen åstedundersøkelser, ikke i tilstrekkelig grad er motivert for å sikre biologiske spor.

Viktigheten av hvilke føringer som kom fra ledelsen på hvorvidt man skulle sikre biologiske spor og fra hvilke typer lovbrudd ble fremhevet som en avgjørende faktor. Også her var det store forskjeller mellom distriktene. En informant sa *Jeg tror også noe av grunnen til at man ikke sikrer alt man kunne gjort, er at vi får jo høre mye om: Det er sprengt kapasitet, vi har alt for mye å gjøre. Nå må dere ikke dra opp alt for masse saker, vi har så masse. Så tenker man: Ok, begynner jeg å dra inn dette her nå, så lager jeg bare masse jobb til noen, og så er vi ikke engang sikre på om det er noe vits i. Da lar man det kanskje heller være. Det er jo en veldig defensiv tankegang, men man blir jo litt forma av det man får høre.*

Mange av informantene påpekte at hvorvidt man sikrer biologiske spor også avhenger av innstillingen til den enkelte. Noen innrømmet at de var ganske «late» når det kom til å sikre biologiske spor fordi de ikke hadde så stor tro på at de kunne få profil fra materialet de sikret, altså at de hadde en følelse av det uansett ikke nyttet, mens andre igjen hadde positive erfaringer knyttet til det. De hadde sett hva DNA-treff hadde bidratt med i tidligere saker og var derfor motiverte for å både sikre biologiske spor og sende inn anmodninger om DNA-analyse.

Alder ble av både yngre og eldre fremhevet som en viktig variabel. Det syntes å være en enighet om at eldre polititjenestepersoner generelt oftere var usikre i møtet med enkel åstedspakke.

I intervjuene fikk vi motstridende signaler om hvorvidt det at man må skrive egne beslagsrapporter når man har sikret biologiske spor fra åstedet, bidrar til at flere ikke gidder. Noen ga sterkt uttrykk for dette, andre mente at det ikke

tok lenger tid. En patrulje fortalte at de kunne bruke en hel dag på papirarbeid i etterkant av en åstedsundersøkelse for et villainnbrudd. Dette skyldtes at det å fylle ut skjemaene, eksempelvis anmodning om DNA-analyse, var noe de sjelden gjorde, derfor glemte de det mellom hver gang. Tregt politinett gjorde arbeidet enda mer tidkrevende. De mer drevne ga uttrykk for at de i løpet av en dag kunne rekke gjennomsnittlig to åsteder, inkludert åstedsundersøkelse og etterfølgende papirarbeid. Dette har sammenheng med både opplæring og erfaring.

En ting politiet kan bli flinkere til, er å oppfordre fornærmede i vinnings saker om å ikke røre åstedet før politiet kommer. Flere informanter fortalte at de stadig kom til kontaminerte åsteder, det vil si at fornærmede hadde ryddet og kanskje også vasket, noe som fører til at det ikke er forsvarlig å sikre spor.

Opplæring kommer vi tilbake til i kapittel 7. Mange mente at opplæring, tilbakemelding og generell oppfølging var viktig for å få flere til å sikre spor på åsteder.

Oppsummert kan det virke som om det er et forbedringspotensial i norsk politi når det gjelder både å øke antall åstedsundersøkelser ved vinningslovbrudd og også øke andelen åstedsundersøkelser der biologiske spor sikres. Sporsikring må oppleves som meningsfullt, og her kommer økt oppklaring inn som en viktig motivasjonsfaktor. Bedre opplæring og bedre rutiner for tilbakemelding og oppfølging av de som sikrer biologiske spor er derfor avgjørende, både for å sikre at de som skal sikre sporene er kompetente og trygge på det de gjør, men også for å holde motivasjonen oppe og forebygge at det sprer seg en følelse av at «ingenting nytter». Eller som en informant sa: *Det er helt sikkert mange som har gått glipp av at de har gjort en god jobb.*

Samtidig er det viktig at man ikke ender i en situasjon der politiet blir for ukritisk i innsamlingsfasen. Det har allerede vært en runde med innstramning av hva som sendes til analyse, og det var også flere i intervjuene som fortalte at kvalitetskontrollen internt i politidistriktet hadde blitt strengere. Kriminalteknikerne kaster prøver fra overflater med lav suksessrate samt prøver som er for dårlig dokumentert eller for dårlig merket. Her kan det ligge et forbedringspotensial i at opplæringen og tilbakemeldingene blir bedre og mer systematiske slik at man får redusert omfanget av for dårlig merkede og dokumenterte prøver. En av dem som gir tilbakemelding på for dårlig utfylte skjemaer fortalte at de som

får tilbakemelding blir glade for det, selv når den inneholder kritikk: *Det var flere som sa at nå har jeg jobbet i politiet i femten-tjue år og aldri fått tilbakemelding en eneste gang på en eneste rapport jeg har skrevet.* Dette tyder på at det å etablere gode rutiner for tilbakemelding både når og hvorfor den innsamlede prøven ikke sendes inn, kombinert med tilbakemelding både når prøven resulterte i DNA-profil og den ikke gjorde det, samt selvfølgelig tilbakemelding ved treff, kanskje er et av de viktigste tiltakene for å øke andelen av og kvaliteten på innsendte DNA-prøver i vinningssaker.

2.7 Referanseprøver

Referanseprøver tas fra fornærmede og/eller vitner og i såkalte screeningssaker¹⁸. De benyttes til å utelukke personer som har vært på et åsted som mistenkte, det vil si personer som ikke er knyttet til lovbruddet. I saker med tyveri fra bolig eller bil er dette vanligvis de som eier eller leier boligen eller bilen, samt andre som har lovlig opphold og tilgang til stedet.

Eventuell sikring av biologiske spor i vinningssaker skjer typisk fra gjenstander gjerningspersonen har berørt i forbindelse med tyveriet, eller funn av blodspor hvis gjerningspersonen har skåret seg i forbindelse med ruteknusing, for eksempel. Gjerningspersonen kan også ha etterlatt seg gjenstander, for eksempel drikkeflasker, hansker, sigarettsneiper eller annet.

Mange av de gjenstandene eller åstedene politiet sikrer biologisk materiale fra, har imidlertid også vært berørt av fornærmede og andre. Da bør politiet ta en referanseprøve av fornærmede og/eller vitner som FHI så sammenligner med eventuell sporprofil for å utelukke at profilen tilhører disse. Dette gjøres for å sikre at det ikke legges inn profiler fra uskyldige fornærmede og/eller vitner i sporregisteret.

I vår registeranalyse kodet vi om det ble tatt referanseprøve i saken. Tabellen viser i hvor mange av de vinningssakene vi kodet det ble tatt referanseprøve:

¹⁸ En screening er når et stort antall mennesker, gjerne på bakgrunn av kjønn, alder og trafikkdata, inviteres til å avgi DNA-test, uten at disse er mistenkt for å ha begått noe kriminelt.

Tabell 2.7.1 Ble det tatt referanseprøve av fornærmede/vitner? Vinning.

	Prosent	Antall
Nei	90 %	1096
Ja	10 %	116
Total	100 %	1218

Vi ser at i hele 90 % av vinningssakene ble det ikke tatt referanseprøve av fornærmede og/eller vitner. Det var med andre ord kun i 10 % av sakene at politiet sender inn referanseprøve for å utelukke at DNA-profilen tilhører fornærmede/andre. Dette synes vi er svært lavt, og da særlig tatt i betraktning av at FHI i mange saker etterlyste referanseprøver fordi det biologiske sporet var sikret fra et sted der fornærmede også kunne ha avsatt spor. Funnene underbygger funnene fra spørreundersøkelsen hvor generalistene svarte at de i liten grad tok referanseprøver. Det er også generalistene som oftest gjennomfører åstedsundersøkelser på vinningssteder. Vi kommer nærmere tilbake til dette i kapittel 4.

Andelen vinningssaker der det ikke tas referanseprøver er så stor at sannsynligheten for at det ligger profiler i sporregisteret fra fornærmede og/eller vitner som ikke har noe med den kriminelle handlingen å gjøre er stor. Dette er i så fall en uønsket situasjon.

Vi kodet en rekke saker der FHI oppfordret politiet til å sende inn referanseprøver slik at de kunne utelukke at DNA-profilen tilhørte fornærmede, uten at dette ble gjort. I disse sakene ble profilen likevel lagt i sporregisteret. Et eksempel på en sak hvor fornærmedes profil antageligvis ligger i sporregisteret, og hvor politiet har blitt bedt om å sende inn referanseprøve uten å gjøre det, er da politiet tok et vattpinneavstryk fra innsiden av en lommebok som gjerningspersonen hadde stjålet penger fra i leiligheten. FHI fikk en DNA-profil som tilhører en kvinne og fornærmede er kvinne. Til tross for at FHI anmodet om å få en referanseprøve fra fornærmede for å sammenligne profilene ble ikke slik prøve innsendt, og DNA-profilen ble lagt i sporregisteret. I en annen sak som gjaldt grovt tyveri fra motorkjøretøy tok politiet avstryk fra åpningen til hanskerommet i bilen uten å ta referanseprøve. I svarbrevet fra FHI anbefaler de at politiet tar referanseprøve fra eier før DNA-profilen legges i sporregisteret. Dette ble ikke gjort.

I en annen sak som gjaldt grovt tyveri fra villa sikret politiet både fingeravtrykk og biologiske spor fra en nattbordskuff. Referanseprøve på fingeravtrykk ble sendt inn, men ikke på DNA. Kripas fant at fingeravtrykket tilhørte fornærmede. FHI anmodet om referanseprøve før DNA-profilen ble lagt i sporregisteret. Dette ble ikke gjort.

Noen politidistrikt var flinke til å begrunne hvorfor de ikke sendte inn referanseprøve fra fornærmede. I en del av sakene skrev politiet at de ikke sendte inn referanseprøve fordi det biologiske sporet som var samlet inn med stor sannsynlighet tilhørte gjerningspersonen. For eksempel stod det i en anmeldelse: *På bordet i leiligheten stod det en kopp, i denne koppen lå det to sigarettneiper. Jeg spurte fornærmede om han røykte, til dette svarte han nei. Han sa også at disse måtte være fra gjerningspersonen/e, da han ikke hadde hatt besøk i leiligheten på lenge. Sigarettneipene ble beslaglagt for innsendelse til analyse, se eget dokument.* I slike saker vil det ikke være naturlig å sende inn referanseprøve.

I noen saker presiserte politiet i anmodningen til FHI at eventuelle uidentifiserte spor ikke skulle legges i sporregisteret ettersom referanseprøver ikke var innhentet. I andre saker kunne de antyde at eventuell DNA-profil kunne stamme fra fornærmede, uten at de sendte inn referanseprøver eller ba om at eventuell DNA-profil ikke ble lagt i sporregisteret.

Disse eksemplene gjorde oss nysgjerrige på hvorfor politiet ikke i større grad praktiserer rutinemessig innsamling av referanseprøver i vinningssaker, og vi valgte derfor å ta opp dette temaet i intervju-undersøkelsen. De fleste fortalte oss at de sjelden eller aldri tok referanseprøver. En av grunnene som ble nevnt var at man sikret biologiske spor fra gjenstander man var sikker på at tilhørte gjerningspersonen: *For eksempel hvis noen har kasta en murstein inn for å knuse vinduet da, så har jo ikke fornærmede tatt på den mursteinen.* Det at politiet leser åstedet og finner det rimelig å anta at et spor tilhører gjerningsmannen vil selvfølgelig forklare deler av det lave tallet for innsamlede referanseprøver, men langt fra hele.

Andre grunner til at man ikke tok referanseprøver ble også nevnt. Mange var usikre på hvordan de skulle gå fram rent praktisk, både i selve prøvetakingen og i utforming av rapport om anmodning i etterkant: *Jeg tror veldig mange er veldig*

usikre på det. Hvordan du tar det, hvordan du sender inn og hvordan du anmoder (...) Folk glemmer det og folk vet rett og slett ikke hvordan de skal gjøre det og da gjør de det ikke (...) Jeg tror referanseprøver bare er nevnt i et par – hvert fall der hvor jeg gikk på skolen – nevnt i et par forelesninger i første klasse, og det er det jeg har hatt om det. Altså, jeg vet at det er viktig for å utelukke ... jeg vet hvorfor du skal ta det og sånn, men jeg vet ikke helt hvordan jeg skal sikre alt og sende det inn og sørge for at alt blir registrert som det skal.

En viktig årsak til manglende referanseprøver var at mange ikke hadde personprøvesettet med i bilen når de reiste ut på åstedsundersøkelse. Hvis de da sikret spor som tilsa at de også burde ta referanseprøve, måtte dette dermed tas senere, enten ved at en enhet dro tilbake til åstedet, eller ved at fornærmede kom til politistasjonen. Enkelte informanter mente også at de hadde fått beskjed om å *ikke* ta referanseprøver, at det eventuelt ville bli aktuelt hvis FHI fikk en profil. Vår analyse av sakene viste imidlertid at politiet ofte ikke fulgte opp med å innhente referanseprøver når slike spor resulterte i DNA-profil.

Det var også noen som ikke helt så problemet med at fornærmedes DNA-profil ble lagt i sporregisteret, ut fra tankegangen om at den som har rent mel i posen ikke har noe å frykte ved å bli registrert.

Det er med andre ord ulike oppfatninger blant de som sikrer spor fra vinningsåsteder både om årsakene til at man i svært få vinningsaker tar referanseprøver samt hvilke retningslinjer som gjelder for referanseprøvetaking. Her har politiet et forbedringspotensial, både for å utvikle tydelige felles retningslinjer for referanseprøvetaking, men også for å bevisstgjøre de enheter som til daglig gjennomfører åstedsundersøkelser og bedre legge til rette for dette ved å sørge for at personprøvesett blir en naturlig del av utstyret i politibilene.

2.8 Fingeravtrykk

Vårt materiale tar som nevnt over utgangspunkt i saker der det er sendt inn anmodning om DNA-analyse. Vi har derfor ikke kunnskap om saker der politiet sikret andre spor fra åstedet men *ikke* sendte inn anmodning om DNA-analyse. Vi valgte allikevel å se nærmere på om politiet også sikret fingeravtrykk i de

sakene vi kodet, fordi flere har gitt uttrykk for bekymring for at det økte fokuset på DNA har gått på bekostning av andre spor, og da kanskje særlig fingeravtrykk. Vi kommer også nærmere tilbake til dette i kapittel 4.

Av de vinningssakene vi kodet, sendte politiet inn fingeravtrykk til analyse i 237 av 1218 saker, det vil si i 19 % av sakene. Dette understøtter funn fra spørreundersøkelsen som viste at det var mer vanlig å samle inn DNA-prøver enn å sikre fingeravtrykk i vinningsaker.

I hele 43 saker mangler resultat i BL, slik at vi ikke fikk kodet resultatet av fingeravtrykksanalysen. Videre var 118 av de 237 anmodningene om fingeravtrykksanalyse som ble sendt inn for dårlige, det vil si at Kripos ikke fikk et tilfredsstillende fingeravtrykk i halvparten av de sakene som ble sendt inn. 4 ga treff mot referanseprøve fra fornærmede.

72 ga et tilfredsstillende resultat, av disse ga 16 treff i registeret. Av de 16, bidro hele 13 til å *svekke* mistanken mot en eller flere allerede kjente mistenkte (av disse ble 6 oppklart), 4 bidro til å styrke mistanken (3 oppklart), mens i hele 14 av de 16 sakene som ga treff i registeret bidro treffet til å identifisere en hittil ukjent potensiell gjerningsperson, hvorav 8 ble oppklart.

Sakene i vårt materiale der politiet sendte inn fingeravtrykk hadde en oppklaringsprosent på 29 %, uavhengig av om prøven ga positivt svar eller ikke. Den høyeste andelen oppklaringer hadde de sakene der avtrykket hadde ført til treff i registeret, her var 9 av sakene oppklart.

Analysen viser at det er sjelden politiet sender inn anmodning om analyse av fingeravtrykk i vinningsaker der de sender inn anmodning om DNA-analyse, i vårt materiale skjedde det i rundt 1 av 5 saker. Halvparten av prøvene var for dårlige til å gi et sikkert fingeravtrykk. Av de sakene der analysen ga et tilfredsstillende resultat, endte nærmere en fjerdedel med treff i registeret. Dette er en langt lavere uttelling enn de vi så over når det gjaldt DNA-profiler og treff i registeret der nærmere 2 av 3 saker med DNA-profil ga treff i ett eller flere av registrene. Sammenholdt med polititjenestemenns generelle tilbakemelding på at det er teknisk sett mer krevende å sikre fingeravtrykk enn å sikre spor med vattpinne, kan man konkludere med at å sikre biologiske spor fra åstedet i vinningsaker ikke bare er enklere, det gir også bedre uttelling. Samtidig er det

viktig å ha i bakhodet at fingeravtrykk på mange måter er et bedre teknisk bevis enn DNA, noe vi kommer nærmere tilbake til i kapittel 4.

2.9 Henleggelse og gjenåpninger

I vinningssakene ser vi at nesten halvparten, nærmere bestemt 585 av 1 209 saker, henlegges før politiet mottar rapport fra FHI og/eller Kripos. I følge flere informanter i intervju-undersøkelsen skyldes dette at politiet ikke ønsker at saksbehandlingstiden skal «løpe» mens man venter på svar på DNA-analysen. Saksbehandlingstid er, sammen med oppklaringsprosent, de resultatindikatorerne Riksadvokaten måler politiet på. Resultatene hentes ut av STRASAK.

Da informantene i intervju-undersøkelsen ble vist tallene for sitt distrikt over hvor mange saker som henlegges før man har mottatt rapport fra FHI og/eller Kripos ble mange overrasket og provoserte. En sa *Det er jo helt opplagt hvorfor det blir gjort, det er for å få ned den totale saksbehandlingstida. [...] det er jo trylling med tall. Saksbehandlingstida er et av måltallene, så [...]. Det er et eksempel på talltriksing.* Flere informanter var negative til denne praksisen: *Det er en fryktelig uting. (...) Bør jo aldri henlegges før du har fått svar på prøven i hvert fall. Det blir feil. (...) jeg synes det er dumt, rett og slett. Men jeg ser det jo i forhold til saksbehandlingstid, effektivisering og dill og dall.*

Kravet om kortest mulig saksbehandlingstid fører til at politidistriktene tenker taktisk: *Det er klart, her er det jo om å gjøre å korte ned den saksbehandlingstida, og hvis en sender inn 20 saker til DNA, og så er det kun én en får positivt svar på, så er det bedre å starte den saken opp igjen, og dra saksbehandlingstid på den enn på de 19 andre. Så det er taktikken her.* Andre igjen påpekte at de opplever dette som en indirekte kritikk og manglende tillit til at de sporene de sikrer faktisk skal bidra til noe i saken.

Av de 585 vinningssakene som ble henlagt før politiet mottok svar på analysen fikk Kripos treff på 138, nærmere 1 av 4 saker. De fleste av disse, 122 eller 88 %, ble deretter gjenåpnet. Og, som vi ser i tabellen under, mange av de gjenåpnede sakene ble oppklart, 80 %, mens de henlagte ikke overraskende forble uoppklart.

Tabell 2.9.1 Blir saken gjenåpnet når politiet mottar treffrapport fra Kripos? Oppklart/ikke oppklart

	Ikke oppklart	Oppklart
Ja	(n=24) 20%	(n=98) 80%
Nei	(n=16) 100%	(n=0) 0%

Treff i DNA-registeret bidrar med ny informasjon i saken og gir grunn til å gjenåpne saken. Dette opplyste også noen av de som er ute på åsteder fornærmede om mens de var på åstedet: *Det er saksgangen, rett og slett. Og det informerer vi jo fornærma om på stedet, at du vil få et brev om et par dager, hvor det står at saken er henlagt – og sånn er det. Men så gjenåpnes det hvis det blir treff. Og hvis vi finner pc-en din, som er stjålet, på en person og det blir etterforskning, osv., osv. Og jeg tenker jo i mitt hode at det gjøres fordi det skal litt til å få løst den saken. At det rett og slett er ressurs sparende å henlegge.*

Gjennomgangen over viser at i omkring halvparten av vinningssakene henlegger politiet saken mens de venter på resultatet av analysen. Dette gjøres for å holde saksbehandlingstiden nede, men er også en indikator på at politiet har lite annet enn DNA å gå etter i disse sakene. Vi ser imidlertid at hvis Kripos eller FHI får treff gjenåpnes sakene i de fleste tilfellene (88 %). Det er oppløftende tall som viser at treff i DNA-registeret får konsekvenser for videre etterforskning, også i saker som var henlagt.

2.10 Betydningen av tilståelser for oppklaring

Tidligere forskning viser høyere oppklaring i de sakene der den siktede tilstår lovbruddet, særlig når det gjelder mindre alvorlig kriminalitet (Brodeur 2010). Hvis siktede ikke tilstår vil politijuristen oftere innstille på at saken henlegges, fordi flere bevis da må skaffes til veie. Tilstår siktede får påtalemyndigheten en enklere sak og kan også utforme en såkalt tilståelsesdom.

Vårt materiale bekrefter dette. I de sakene der mistenkte erkjenner forholdet (115 i alt) er det en oppklaringsprosent på 97 %. I drøye halvparten av sakene, 69 saker, foreligger det DNA-profil, og da er oppklaringsprosenten den samme, 97 %.

Her kan DNA-profilen ha bidratt til at mistenkte erkjente forholdet. En etterforsker sier at DNA gir *oppklaringer og tilståelser bare i kraft av at den finnes som*

metode. Og vi får tatt stabeisene som benekter alt, inkludert at de er født. I flere av sakene så vi at siktede tilstod når han fikk vite at politiet hadde funnet hans DNA-profil på åstedet, her er et eksempel hentet fra en avhørsrapport: *Siktede kan ikke huske at han har gjort disse forholdene. Hadde han husket at han hadde gjort dem så ville han tilstå dem slik at han kunne legge disse sakene bak seg. Det er helt sikkert på grunn av rus at han ikke kan huske noe av hendelsene. Når det gjelder tidligere forhold han har gjort så har han stort sett vært i stand til å huske det som han har gjort. Siktede er igjen blitt gjort kjent med DNA-resultatene og godtar at han kan knyttes til overnevnte saker. Han er mer enn villig til å gjøre opp for seg. Siktede vet at DNA er et sikkert bevis og må bare ta på seg skylda for overnevnte saker.* I en annen sak finner vi en lignende tilståelse: *Mistenkte forklarte at han kan verken huske selve hendelsene eller at han har hatt noe av det aktuelle tyvegodsset i sin besittelse. Han understreket at han ikke kunne huske noe av dette. Derimot ser mistenkte det som meget sannsynlig at han er den rette mannen Han har gjort slike ting tidligere og da politiet har DNA-bevis oppfatter han dette som overbevisende.*

I 46 av sakene der mistenkte erkjenner forholdet foreligger det ingen DNA-profil, men oppklaringsprosenten er allikevel høy, 96 %. Disse tallene indikerer at det at mistenkte erkjenner skyld har stor betydning for om saken oppklares, uavhengig av om det foreligger DNA-profil i saken.

I de sakene der siktede nekter straffeskyld (183 i alt) er det en oppklaringsprosent på 60 %. Dette er betraktelig lavere enn i de sakene der siktede innrømmer skyld, men fortsatt høy. Interessant nok ser ikke DNA ut til å påvirke oppklaringsprosenten i disse sakene. Der det foreligger DNA-profil (i de sakene der siktede nekter straffeskyld, 90 saker) er oppklaringsprosenten 61 %, i de sakene der det ikke foreligger DNA-profil, 93 saker, er oppklaringsprosenten 59 %. Dette tyder på at DNA ikke øker oppklaringsprosenten i saker der siktede nekter straffeskyld.

2.11 Bruk av DNA i avhør

Vi skal i det følgende se nærmere på avhørsrapportene vi fant i BL, og i hvilken grad DNA ble brukt i avhør. I de vinningssakene hvor det forelå en DNA-profil og mistenkte ble avhørt etter at politiet har mottatt treffrapport fra Kripas (115 saker i alt) innrømte cirka halvparten å ha begått lovbruddet. Av disse sakene er

hele 96 % av oppklart. Ut i fra avhør i BL kunne vi se at det å bli konfrontert med DNA i avhør kan ha så stor innvirkning på noen mistenkte at de erkjenner lovbrudd selv om de hevder å ikke huske å ha begått det *Hun forklarer at hun ikke kan huske at hun har gjort innbrudd i [...]. Men når hun av politiet blir forklart at det er funnet hennes DNA i leiligheten ønsker hun å erkjenne straffeskyld for medvirkning til grovt tyveri fra den aktuelle leiligheten. Men hun husker ikke noe fra dette forholdet, ei heller hvem hun eventuelt var sammen med om det.* I avsnittet over presenterte vi flere eksempler som indikerer at DNA kan bidra til at mistenkte eller siktede tilstår forholdet.

I den andre halvparten av vinningssaker hvor det foreligger en DNA-profil og mistenkte blir avhørt etter at politiet har mottatt rapport fra FHI erkjenner mistenkte ikke straffeskyld. Av disse sakene er likevel 64 % av sakene oppklart. Dette viser at noen flere saker med DNA-bevis henlegges når mistenkte nekter straffeskyld, men det viser samtidig at et flertall av disse sakene oppklares.

I 22 % (26 saker) av vinningssakene hvor og mistenkte blir avhørt etter at det foreligger en treffrapport er det ikke gjengitt i rapporten fra avhøret at mistenkte har blitt konfrontert med DNA i avhøret. Selv om mistenkte ikke blir konfrontert med DNA så er 77 % av disse sakene oppklart. I de sakene hvor mistenkte blir avhørt etter at politiet har mottatt treffrapport og mistenkte blir konfrontert med DNA (89 saker) er oppklaringsprosenten ikke bemerkelsesverdig mye høyere enn sakene hvor mistenkte ikke blir konfrontert med DNA-funnet, 80 %.

Det som synes å ha innvirkning på oppklaringsprosenten er hvorvidt mistenkte kontekstualiserer DNA-funnet – altså om mistenkte presenterer en alternativ forklaring på hvorfor DNA-profilen er funnet på åstedet. I de 47 saker hvor mistenkte ikke kontekstualiserer DNA-treffet er oppklaringsprosenten på 94 %. I flere saker erkjenner mistenkte straffeskyld når han/hun blir konfrontert med DNA-funn. Her følger et eksempel hentet fra BL: *Siktede blir bedt om å forklare seg vedrørende grovt tyveri fra bolighus på [...]. Siktede sier han husker denne saken godt. Han er avhørt om denne saken tidligere, og han har nektet på saken. Han er gjort kjent med at hans DNA-profil er funnet på stedet. Siktede erkjenner at det var han som gjorde dette innbruddet.* Videre i avhøret forteller mistenkte i detalj om innbruddet.

I de 17 sakene hvor mistenkte kontekstualiserer DNA-treffet er oppklaringsprosenten på 65 %, fortsatt høy men lavere enn i de andre sakene. Her er et eksem-

pel på dette hentet fra et avhør: *Mistenkte ble gjort kjent med at det er gjort funn av hans DNA i leiligheten tilhørende [...]. Han ble bedt om å redegjøre for dette. Mistenkte forklarte at han ruset seg en del med [...] på denne tiden, og at han stadig var innom leiligheten hans. Det er derfor ikke rart at det er gjort funn av hans DNA. I denne leiligheten har han både satt sprøyter og skrudd på diverse ting. I et annet avhør som gjelder grovt tyveri fra bil, hevder mistenkte i avhøret at årsaken til at politiet fant hans DNA-profil i en sigarettneip i bilen var at han muligens hadde gått forbi og knipset den inn.*

En etterforsker kommer med følgende forklaring og refleksjon rundt bruk av DNA i avhør: *I utgangspunktet så ville ikke jeg benytta det som en sånn åpningsreplikk, for å si det sånn, for bare å få forklaringa korrekt med en gang. Men det er veldig nyttig å ha det i bakhånd, hvis du ser at her er det en gjerningsmann som kommer med en vidt forskjellig historie. Og da er det jo naturlig å sondere rundt de omstendighetene til det sporet, uten å identifisere det overfor han, sånn at han, sånn sett, hvis det er åpenbart at han ikke ønsker å vedkjenne seg å ha vært på stedet for eksempel, så vil det jo være naturlig å sondere rundt det stedet og høre i hvilken grad han kan plassere seg der eller ikke. Og det er klart at hvis han da adskiller seg helt fra det stedet 100 %, så har du jo et relativt greit moment når du skal komme til hovedpoenget, med at ditt DNA faktisk er på stedet. Dette så vi ofte i avhørsrapportene. Etterforskerne ventet gjerne med å presentere DNA-beviset til etter at den mistenkte hadde fastslått at han ikke hadde vært i boligen.*

2.12 Saksavgjørelser

Hva ligger bak kategoriene henlagt/ikke henlagt? Tabellen under gir en detaljert oversikt over de vanligste resultatene av etterforskningen av vinningssakene vi har analysert, fordelt på saker med og uten DNA-profil¹⁹.

19 Fordi vi her tar utgangspunkt i saksavgjørelsen slik den forekommer i BL, er det noen flere saker enn i de tabellene der vi tar utgangspunkt i de sakene som har saksavgjørelsene oppklart eller ikke oppklart i Strasak. Vi forklarer denne forskjellen nærmere i vedlegg 1.

Tabell 2.12.1 Saksavgjørelser vinning, saker med og uten DNA-profil

	Uten DNA	Med DNA
Henlagt	(87 %) 692	(59 %) 246
Henlagt grunnet mangel på opplysninger om gjerningsmann	626	190
Henlagt bevisets stilling	56	37
Henlagt intet straffbart forhold bevist	6	3
Henlagt (div.)	4	16
Ikke henlagt	(13 %) 106	(41 %) 174
Stillet i bero (strpl. 20)	5	6
Siktelse (tilståelsesdom)	5	8
Tiltalebeslutning	1	6
Påtaleunntatelse prosessøkonomiske hensyn	4	39
Ubetinget dom (+ evt. tilleggs-straff bot, inndragning, betinget e.l.)	70	74
Dom på frifinnelse	7	6
Betinget dom (+ evt. tilleggs-straff: særvilkår, bot, erstatning e.l.)	3	8
Konfliktråd	2	2
Samfunnsstraff (+ evt. tillegg)	4	20
Forvaring	0	1
Diverse (fortsatt under etterforskning, påtaleavgjort etc.)	5	4
Totalt	798	420

Vi ser at mens hele 85 % av sakene uten DNA-profil er henlagt, er 60 % av sakene med DNA-profil henlagt. Den vanligste henleggelsesgrunnen både for saker med og uten DNA er manglende opplysninger om gjerningsmann, hele 77 % av sakene uten DNA og 46 % av sakene med DNA hadde denne henleggelsesgrunnen. Den nest vanligste henleggelsesgrunnen både i saker med og uten DNA er bevisets stilling. En henleggelse «etter bevisets stilling» innebærer at det fortsatt eksisterer mistanke, men at påtalemyndigheten ikke anser bevisene sterke nok til domfellelse og derfor henlegger saken.

Hvis vi så går videre i tabellen ser vi at 10 % av sakene uten DNA-profil ender enten med ubetinget dom eller med en kombinasjon av ubetinget dom og andre reaksjoner så som bot, erstatning og inndragning. 16 % av sakene med DNA-profil ender med samme reaksjon.

10 % av sakene med DNA-profil ender med påtaleunntatelse, mens under 1 % av sakene uten DNA-profil får dette resultatet.

Tar vi kun for oss sakene som *ikke* henlegges, ser vi at 2 av 3 saker (77 av 115) uten DNA-profil ender med en eller annen form for ubetinget straff, mens «kun» 41 % av sakene med DNA-profil (67 av 165) har samme resultat.

Nesten 1/4 av sakene med DNA-profil som ikke henlegges ender med påtaleunntatelse av prosessøkonomiske hensyn (39 av 165). Kun 3 % av sakene uten DNA ender med det samme. En påtaleunntatelse forutsetter at påtalemyndigheten har funnet siktede skyldig, men den unnlater å forfølge saken nærmere, av prosessøkonomiske hensyn. Vi ser at dette er en avgjørelse som brukes relativt ofte i saker med DNA-profil.

Vi ser også stor forskjell på samfunnsstraff, 12 % av sakene med DNA som ikke henlegges ender med samfunnsstraff, mens kun 3 % av sakene uten DNA som ikke henlegges får denne reaksjonen.

Tabellen over gir oss oversikt over saksavgjørelsene i vinningssaker uten og med DNA-profil. 220 av vinningssakene med DNA-profil førte til treff enten mot etterforsknings- eller id-registeret hos Kripos, eller at FHI fikk manuelt treff. La oss se på saksavgjørelsene i disse sakene. (tabell 2.12.2, neste side)

Vi ser av tabell 2.12.2 (neste side) at 30 % av vinningssakene med treff henlegges. Litt under halvparten av disse sakene (25 av 65 saker) henlegges på grunn av manglende opplysninger om gjerningsperson. Dette kan virke underlig, i og med at DNA-profilen førte til treff mot en potensiell gjerningsperson. Det er imidlertid viktig å ha i mente at treff i DNA-registeret ikke er ensbetydende med oppklaring, det kan være mange grunner til at en person avsetter DNA på et åsted. Politiet må fortsatt bevise at DNA-profilen stammer fra gjerningspersonen.

Ser vi så på de sakene som ikke henlegges, ser vi at nærmere halvparten ender med ubetinget fengsel, enten alene eller i kombinasjon med andre reaksjoner. Legger vi til sakene som ender med samfunnsstraff, forvaring eller fortsatt ikke er endelig avgjort (siktelse eller tiltalebeslutning) ser vi at nærmere 2 av 3 saker ender med en straffereaksjon.

Tabell 2.12.2 Saksavgjørelser vinning, saker med treff i etterforsknings- eller id-registeret (Kripes) eller identifikasjon hos FHI

Henlagt	(30 %) 65
Henlagt grunnet mangel på opplysninger om gjerningsmann	26
Henlagt bevisets stilling	25
Henlagt intet straffbart forhold bevist	2
Henlagt (div.)	12
Ikke henlagt	(70 %) 155
Stillet i bero (strpl. 20)	3
Siktelse (tilståelsesdom)	7
Tiltalebeslutning	6
Påtaleunntattelse prosessøkonomiske hensyn	36
Ubetinget dom (+ evt. tilleggs-straff bot, inndragning, betinget e.l.)	69
Dom på frifinnelse	5
Betinget dom (+ evt. tilleggs-straff: særvilkår, bot, erstatning e.l.)	6
Konfliktråd	2
Samfunnsstraff (+ evt. tilleggsstraff)	17
Forvaring	1
Diverse (påtaleavgjort, bot)	3
Totalt	220

En viktig ting å ha i mente når vi ser på saksavgjørelser og straffereaksjonene, er at mange av sakene er koblet sammen, ved at en (eller flere) tiltales og straffes for mange forhold. Med andre ord er det mange av disse sakene som hver for seg står oppført med at de ender med for eksempel ubetinget dom, samtidig som de er en del av samme dom mot en eller flere personer. I BL og STRASAK får hver straffesak påført saksavgjørelsen, uavhengig av om de inngår i en samlesak som resulterer i en dom.

Vi kodet om saken var enkeltstående eller om den var en del av et større saks-kompleks. 74 % av de sakene vi kodet totalt var ikke en del av et større saks-kompleks. Men ser vi på de sakene som ble oppklart, uavhengig av DNA-profil eller ikke, er forholdet motsatt, her er kun 18 % av sakene enkeltstående straffesaker, mens hele 82 % av sakene som er oppklart er del av en større tiltale og/eller dom.

Hvis vi tar utgangspunkt i sakene med DNA-profil som er oppklart får vi samme mønster, 24 % er enkeltstående straffesaker (og de har en oppklaringsprosent på 17 %), mens 76 % er del av et større sakskompleks (med en oppklaringsprosent på hele 84 %). Dette tyder på at DNA kan ha bidratt til å oppklare større saker med flere forhold, alternativt at flere saker knyttes til samme gjerningsmann ved hjelp av DNA-bevis.

2.13 Oppsummerende om vinningssakene

- Politiet sender inn anmodning om DNA-analyse i en svært liten andel av de utvalgte vinningslovbruddene i analysen; tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy. I de undersøkte distriktene i perioden 2009-2011 sender politiet inn anmodning i 1209 av totalt 30729 vinningssaker. Av disse resulterte 417 i en DNA-profil, noe som utgjør litt over 1 % av alle vinningssakene. Nærmere halvparten av disse ble oppklart. Antallet oppklarte vinningssaker med DNA-profil i materialet utgjør dermed kun 0,5 % av alle registrerte vinningssaker totalt i de distriktene vi har valgt ut.
- Disse tallene er bemerkelsesverdig like det en tilsvarende analyse fant i Storbritannia for alle anmeldte lovbrudd (Home Office 2005). Denne rapporten viser at i 2004/05 var det 5,6 millioner registrerte lovbrudd i Storbritannia, hvorav 16,2 % (913 717) ble åstedundersøkt. Fra 109 051 av disse åstedene ble det samlet inn DNA, og dette resulterte i at 49 723 profiler lagt inn i DNA-registret. Vi ser altså at det kun ble registrert DNA-profiler i 0,88 % av totalt 5,6 millioner registrerte lovbrudd. 40 % av disse sakene ble oppklart. Det innebærer at kun 0,35 % (19 873) av alle anmeldte lovbrudd ble oppklart ved bruk av DNA.
- I hvor mange av vinningssakene politiet sender inn anmodning om DNA-analyse varierer, både mellom politidistriktene og lovbruddstypene. Grove tyverier har større andel innsendte anmodninger enn simple tyverier. Tyveri fra villa har den største andelen av saker der politiet sikrer biologiske spor. Vest-Oppland og Nordmøre og Romsdal utmerker seg positivt ved at de oftere enn de andre distriktene sikrer biologiske spor i vinningssaker. Oslo sikrer

biologiske spor sjeldnere enn de andre politidistriktene. Oslo får derimot høyere uttelling på oppklaringsprosenten når det foreligger DNA-profil i saken enn de andre distriktene.

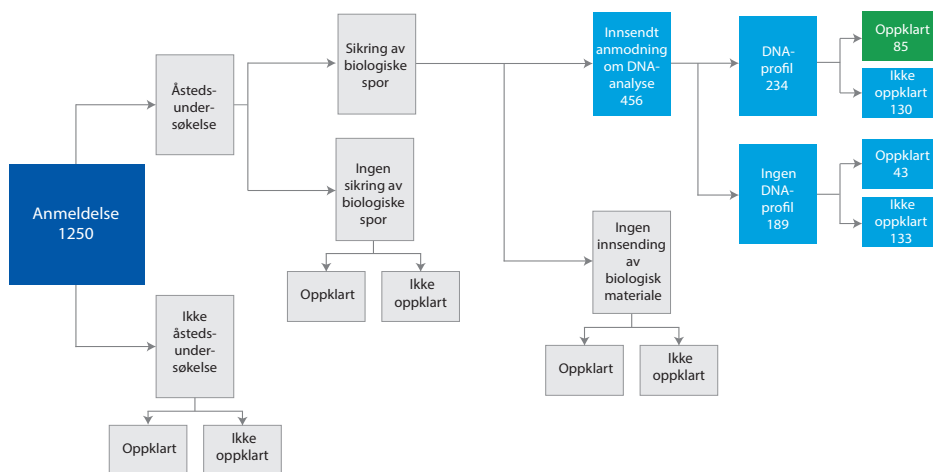
- Den generelle oppklaringsprosenten for de utvalgte vinningslovbruddene i de utvalgte politidistriktene i perioden var på 9 %. I de sakene der det forelå et DNA-spor var oppklaringsprosenten på 44 %. Også sakene uten DNA-spor hadde høyere oppklaringsprosent, 13 %.
- Høyest oppklaringsprosent har saker hvor det er treff mot etterforskningsregisteret (62 % oppklart) eller id-registeret (81 % oppklart).
- Når treff i DNA-registeret bidrar til å styrke mistanke mot en allerede kjent gjerningsperson er oppklaringsprosenten 71 %. Når treff i DNA-registeret bidrar til å identifisere ukjent gjerningsperson er oppklaringsprosenten på 77 %.
- Vi ser økt oppklaringsprosent når gjerningspersonen er kjent på anmeldelsestidspunkt samt når mistenkte tilstår, uavhengig av DNA.
- Politiet sender inn referanseprøver fra fornærmede og/eller vitner i svært få saker (10 %). Bevisstgjøring og bedre rutiner for referanseprøvetaking er viktig for å hindre at DNA-profiler fra personer som ikke er knyttet til noen straffbar handling legges i sporregisteret.
- Hele 86 % av sakene uten DNA-profil blir henlagt, mens 60 % av sakene med DNA-profil blir henlagt. 30 % av sakene med treff i DNA-registrene henlegges. DNA bidrar med andre ord til høyere oppklaring og færre henleggelse.

3. DNAs betydning for oppklaring av voldtektssaker

Vi skal i det følgende gjennomgå resultater fra vår analyse av voldtektssakene. Før vi presenterer oppklaringsprosenten i saker med og uten DNA-profil, skal vi se nærmere på i hvor mange av de anmeldte voldtektssaker det sendes inn anmodning om analyse av biologisk materiale, noe som er en forutsetning for at DNA-bevis skal kunne spille en rolle for oppklaring.

3.1 Frafall av saker i prosessen

Et viktig premiss for analyse av oppklaringsprosentene, er hvor mange saker som faller fra underveis i saksgangen. Figuren viser frafallet av saker underveis i prosessen fra anmeldelse til sikring av biologisk materiale og til eventuell DNA-profil og oppklaring. De grå boksene i figuren har vi ikke tallopplysninger på. For en nærmere analyse av frafallsprosessen, se kapittel 4.

Figur 3.1.1 Frafall av saker underveis fra anmeldelse til sporsikring til eventuell oppklaring. Voldtekter.

De 456 voldtektssakene vi har tatt utgangspunkt i, det vil si de sakene der det har vært sendt inn anmodning om analyse av biologisk materiale i våre 9 utvalgte politidistrikt i perioden 2009-2011, utgjør til sammen 36 % av alle voldtektsanmeldelsene i samme tidsperiode for de utvalgte distriktene. Sagt på en annen måte: I litt under 2 av 3 anmeldelser for voldtekt i de distriktene vi har analysert i perioden, sendes det *ikke* inn anmodning om analyse av biologisk materiale.

Det kan være flere grunner til dette. En forklaring kan være at fornærmede anmelder en voldtekt som ligger så langt tilbake i tid at DNA fra gjerningspersonen ikke forekommer hverken på åstedet (seng, uteområde, gulv eller lignende) eller på fornærmede, som formelt sett også kan kalles et «åsted» når vi snakker om voldtekt. En annen forklaring kan være at fornærmede av ulike grunner ikke ønsker å la seg undersøke. En tredje forklaring er at den seksuelle omgangen ofte ikke er bevisstemaet i saken, dette fordi begge parter erkjenner denne. I slike tilfeller vil politiet kunne være mer restriktive med hva som sendes inn av biologisk materiale. Materialet kan bli innsamlet, men det sendes kanskje ikke inn til analyse. Dette kan være for eksempel være aktuelt i festrelaterte voldtekter som utgjør en høy andel av voldtektsanmeldelsene. Som tidligere nevnt i kapittel 2 registreres ikke frafallsprosessen fra anmeldelse til eventuell innsending av biologisk materiale systematisk i politiregistrene, og vi vet derfor ikke hvor stor andel som innsamles men ikke sendes. Vi har i tillegg kun tatt utgangspunkt i anmeldelser der anmodning om analyse er sendt inn, og vi har derfor ikke data å sammenligne med.

Vi ser videre at i 234 av sakene som ble sendt inn til analyse, ble det funnet en DNA-profil. Dette utgjør litt over halvparten av sakene der det ble sendt inn anmodning om analyse, og 17 % av alle anmeldte voldtekter for de utvalgte distriktene i perioden. Den observante leser vil se at det er et visst frafall av saker fra anmodning sendes og til man enten får eller ikke får DNA-profil, nærmere bestemt 33 saker. Disse sakene faller fra fordi analyse enten ikke gjennomføres, eller at resultatet av analysen ikke er registrert i BL. Det har også vært noen få voldtektssaker hvor saken ikke har latt seg åpne i BL.

I vårt materiale blir 85 av voldtektssakene med DNA-profil oppklart. Disse sakene utgjør 6 % av alle anmeldte voldtekter. Også her er det totalt sett et frafall av saker sammenlignet med antallet saker der FHI får DNA-profil av prøvene, i

alt 19 saker. Dette skyldes hovedsakelig at disse sakene fortsatt var under etterforskning og derfor ikke er registrert som enten oppklart eller ikke oppklart i STRASAK da vi avsluttet datainnsamlingen.

Selv om andelen av anmeldte voldtekter der det sendes inn anmodning om DNA-analyse er høyere enn det vi så for vinning, gjelder samme konklusjon: Så lenge under 1 av 5 anmeldte voldtekter resulterer i DNA-profil, vil en økning i oppklaringsprosenten i disse sakene ikke kunne gjøre et stort utslag på den generelle oppklaringsprosenten for voldtekter.

Vi skal i tabellen under se nærmere på om det er noen forskjeller mellom de utvalgte politidistriktene når det gjelder hvor mange av voldtektsanmeldelsene som resulterer i at det sendes inn anmodning om DNA-analyse. I motsetning til i vinningssakene har vi her ikke gruppert politidistriktene. I vinningssakene var det et poeng å følge Riksrevisjonens inndeling av politidistriktene, det er ikke aktuelt i voldtektssakene.

Tabell 3.1.1 Frafall av saker distrikt fra anmeldelse til eventuell profil. Voldtekter

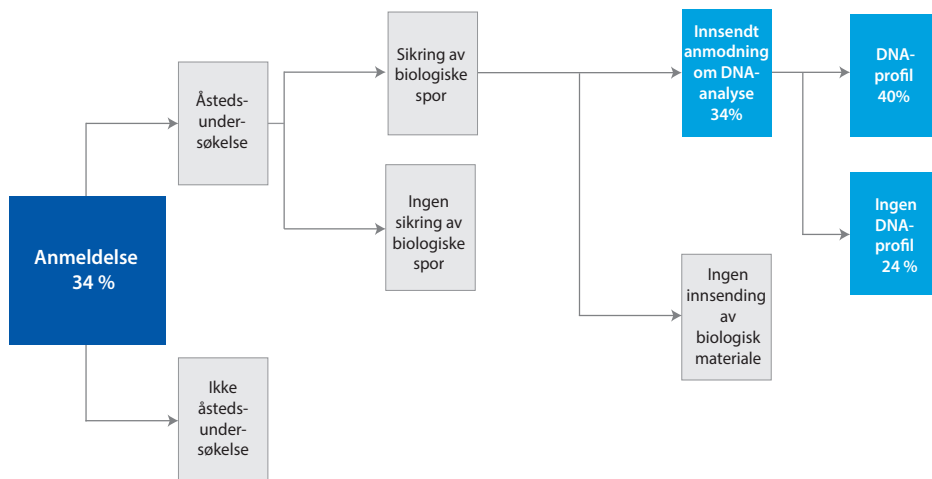
	Alle anmeldelser i STRASAK	Innsendt anmodning om DNA-analyse	Ingen DNA-profil	DNA-profil
Oslo	513	(45 %) 229	79	125
Sør-Trøndelag	189	(35 %) 67	33	30
Agder	143	(28 %) 40	24	16
Søndre Buskerud	88	(34 %) 30	12	17
Midtre Hålogaland	86	(23 %) 20	11	9
Follo	78	(32 %) 25	6	14
Nordmøre og Romsdal	56	(34 %) 19	14	5
Vest-Finnmark	54	(28 %) 15	6	8
Vest-Oppland	43	(26 %) 11	4	4
Totalt	1 250	(36 %) 456	189	228

Tabellen viser at det er en viss variasjon mellom politidistriktene i hvor mange av de registrerte voldtektsanmeldelsene politiet sender inn anmodning om analyse av biologisk materiale. Prosentene i parentes i tredje kolonne er prosentandelen av alle voldtektsanmeldelsene i distriktet der det sendes inn anmodning om analyse av biologisk materiale i voldtektssaker i perioden.

Sammenlignet med tallene for vinning ser vi nå et motsatt resultat: Det er Oslo som oftest sender inn anmodning om analyse av biologisk materiale i voldtektsaker. Vår undersøkelse kan ikke gi svar på hvorfor de andre, og kanskje særlig de mindre distriktene som Midtre Hålogaland, Vest-Oppland og Vest-Finnmark sjeldnere sender inn anmodning enn de største. Det kan skyldes forhold ved politiets og helsevesenets mottak av voldtektsanmeldelser og fornærmede i voldtektssaker. Det kan imidlertid også skyldes forhold utenfor politiet; særegenheter med de anmeldelsene som henholdsvis Oslo og de andre distrikter får inn. Tabellen viser imidlertid også at det er små tall det er snakk om, og en sak fra eller til vil derfor gi relativt store prosentvise utslag, spesielt i de mindre politidistriktene.

3.2 Oppklaringsprosent totalt

Som vi så innledningsvis var en viktig motivasjon for DNA-reformen å øke oppklaringsprosenten, særlig for såkalt hverdagskriminalitet. Flere, både politikere og fagfolk, er imidlertid også opptatt av om DNA kan bidra til å oppklare flere voldtektssaker. I figuren under viser vi hvilke oppklaringsprosent vi har funnet på ulike stadier i saksgangen i voldtektssaker. De grå boksene i figuren har vi ikke tallopplysninger på.

Figur 3.2.1 Oppklaringsprosent voldtekt totalt alle distrikter i undersøkelsen

Den generelle oppklaringsprosenten på voldtekt i de utvalgte distriktene er på 34 % i tidsperioden. Vår analyse viser at saker der det har vært sendt inn biologisk materiale samme oppklaringsprosent, 34 %, som den generelle oppklaringsprosenten. Oppklaringsprosenten for voldtekt var på 35 % for landet som helhet i perioden.

Saker med DNA-profil har en oppklaringsprosent på 40 %. De sakene som ikke resulterte i DNA-profil hadde en oppklaringsprosent på 24 %.

Dette tyder på at DNA øker sannsynligheten noe for oppklaring, det er i de sakene der det foreligger et DNA-spor at vi fant høyest oppklaring. Imidlertid er ikke økningen så kraftig som det vi så for vinning.

3.3 Oppklaringsprosjenter distrikt

I tabellen under presenterer vi antallet saker på de ulike stadiene i saksgangen fra anmeldelse til en eventuell DNA-profil fordelt på de utvalgte distriktene. Fordi det er snakk om til dels svært små tall som ikke bør prosentueres, viser vi antallet saker oppklart i stedet for oppklaringsprosenten i parentesene i de to siste kolonnene under.

Tabell 3.3.1 Politidistriktenes oppklaringsprosjenter. Voldtekter.

	Alle anmeldelser i STRASAK	Innsendt anmodning om DNA-analyse	Ingen DNA- profil	DNA-profil
Oslo	(34 %) 472	(35 %) 210	(16) 72	(44) 115
Sør-Trøndelag	(24 %) 184	(24 %) 63	(8) 31	(7) 30
Agder	(27 %) 129	(32 %) 35	(5) 21	(6) 14
Søndre Buskerud	(36 %) 84	(25 %) 29	(3) 11	(7) 17
Midtre Hålogaland	(31 %) 85	(25 %) 20	(0) 11	(5) 9
Follo	(53 %) 77	(67 %) 24	(4) 6	(8) 13
Nordmøre og Romsdal	(49 %) 53	(47 %) 19	(6) 14	(3) 5
Vest-Finnmark	(41 %) 49	(21 %) 14	(0) 6	(3) 8
Vest-Oppland	(30 %) 40	(36 %) 11	(1) 4	(2) 4
Totalt	(34 %) 1173	(34 %) 425	(43) 176	(85) 215

Den observante leser vil se at tallene er noe lavere enn i figur 3.1.1 over. Dette skyldes at noen saker trekkes ut før oppklaringsprosenten beregnes. Dette er saker som fortsatt er under etterforskning, men også saker som er henlagt som for eksempel åpenbar grunnløs eller fordi forholdet ikke er straffbart.

Hvis vi begynner med første stadium, alle voldtektsanmeldelser registrert i STRASAK i de utvalgte politidistriktene i perioden, så ser vi at oppklaringsprosenten totalt var på 34 %. Follo og Nordmøre og Romsdal hadde høyest oppklaringsprosent på dette stadiet, med henholdsvis 53 % og 49 %. Lavest oppklaringsprosent hadde Sør-Trøndelag, med en oppklaringsprosent på kun 24 % og Agder, med 27 %, begge relativt store politidistrikter. Oslo, som har desidert flest voldtektsanmeldelser av politidistriktene, hadde imidlertid en oppklaringsprosent på 34 %.

Går vi så til neste kolonne, ser vi at i de saker vi har tatt utgangspunkt i, det vil si de sakene der de sender inn anmodning om DNA-analyse, er oppklaringsprosenten totalt ikke vesentlig høyere. Oslo, Agder og Follo øker noe, mens andres oppklaringsprosent går ned, så som Vest-Finnmark, Søndre Buskerud, Midtre Hålogaland og Nordmøre og Romsdal. Men allerede her operer vi med små tall der enkeltsaker kan gjøre til dels store utslag.

I de to siste kolonnene ser vi så hvor mange av sakene som er oppklart i saker med og uten DNA-profil. Hvis vi først ser nærmere på kolonnen med saker uten DNA-profil, som totalt har en oppklaringsprosent på 24 %, så ser vi at det er noe variasjon mellom distriktene, men det er få saker i mange distrikter og dette vil gi store utslag i distriktets oppklaringsprosent. Et eksempel er Follo, som med 4 av 6 voldtektssaker uten DNA-profil oppklart har en oppklaringsprosent på hele 67 %. Vest-Finnmark, med samme antall voldtektssaker som Follo uten DNA-profil, 6, har imidlertid ingen oppklarte saker, og ender dermed med en oppklaringsprosent på 0 %. Ingen av disse vil imidlertid påvirke den totale oppklaringsprosenten i undersøkelsen i særlig grad, fordi det er så få saker. Av de politidistriktene som har flest saker i denne kategorien, Oslo, Sør-Trøndelag og Agder, er oppklaringsprosenten på henholdsvis 22 %, 26 % og 24 %, og disse bidrar dermed til å sette oppklaringsprosenten på 24 %.

Går vi til voldtektssaker med DNA-profil, ser vi noe av det samme bildet, men her er det verd å merke seg at de distriktene med flest saker i denne kate-

gorien, Oslo og Sør-Trøndelag, drar den totale oppklaringsprosenten ned, med henholdsvis 38 % og kun 23 % oppklarte saker. Alle de andre politidistriktene har oppklaringsprosent over gjennomsnittet, men igjen er det så små tall at man ikke bør prosentueres.

3.4 Oppklaringsprosenter ved ulike treff

Vi har sett over at i voldtektssaker der man får DNA-profil er det høyere oppklaringsprosent enn i de sakene der man ikke får DNA-profil, henholdsvis 40 % mot 24 %. Vi skal nå gå nærmere inn i de sakene der det er DNA-profil. I tabellen under presenterer vi oppklaringsprosenter ved ulike typer treff.

Tabell 3.4.1 Oppklaringsprosenter ved ulike treff. Voldtekt.

	Oppklart	Ikke oppklart	Antall
Ingen profil	24 %	76 %	176
DNA-profil	40 %	61 %	215
DNA-profil lagt i sporregisteret, ingen treff	8 %	92 %	62
DNA-profil lagt i sporregisteret, treff mot etterforskningsregisteret	59 %	41 %	17
DNA-profil lagt i sporregisteret, treff mot id-registeret	52 %	48 %	23
DNA-profil, identifikasjon hos FHI	58 %	42 %	119

Denne tabellen viser hvilke oppklaringsprosenter vi fant når vi så på ulike resultat av DNA-analysen. De to første radene har vi presentert tidligere, de viser at sakene uten DNA-profil, 176 saker, har en oppklaringsprosent på 24 %, mens saker med DNA-profil, 215 saker, er 40 % oppklart.

De neste radene viser hvilke oppklaringsprosenter vi fant i de sakene der man fikk en DNA-profil. I de sakene der DNA-profilen verken resulterte i treff i DNA-registrene (enten etterforsknings- eller id-registeret) eller i identifikasjon hos FHI, 62 saker, var oppklaringsprosenten på kun 8 %. I 6 av disse sakene fikk Kripot treff mot andre spor i sporregisteret, men altså ingen treff mot personer. Disse treffene indikerer at samme gjerningsmann sannsynligvis står bak lovbruddene, men vedkommende er foreløpig ikke identifisert.

De høyeste oppklaringsprosentene, markert med grønt i tabellen, finner vi i de sakene der Kripos får treff, enten mot etterforskningsregisteret, 17 saker med 59 % oppklaring, eller id-registeret, 23 saker med 52 % oppklaring, eller ved identifikasjon hos FHI, 119 saker med 58 % oppklaring.

Det er verdt å merke seg at av de 215 sakene med DNA-profil, blir over halvparten av sakene matchet manuelt på FHI. Disse sakene blir ikke lagt i Kripos sine registre, og det er derfor ikke Kripos, men FHI som får «treff» eller identifikasjon. Kripos får treff «kun» i 40 saker sammenlignet med FHI sine 119 saker. Denne skjevheten skyldes i stor grad særtrekk ved voldtekt som lovbrudd. Som vi skal se under, er det relativt vanlig at det er en kjent mistenkt allerede ved anmeldelsestidspunkt i voldtektssaker, og da vil ofte personprøve fra mistenkte og sporprøve sendes inn samtidig. FHI vil i disse sakene kunne bekrefte, eventuelt avkrefte, om DNA-profilen fra åstedet tilhører den mistenkte. Skulle dette skjedd via registrene på Kripos, måtte DNA-profilen fra åstedet legges i sporregisteret og DNA-profilen fra den mistenkte legges i etterforskningsregisteret, før Kripos deretter kunne kjøre søk og eventuelt få treff. Dette kan fremstå som unødvendig når FHI har DNA-profilene i saken tilgjengelige for sammenligning. Man skal imidlertid være klar over at når DNA-profilene ikke sendes Kripos får man heller ikke søkt mot andre uopklarte saker.

Det fremstår som underlig at man har et slikt to-sporet system for identifisering, med mulighet for manuell analyse og identifikasjon av DNA-profilene uten å bruke de etablerte registrene. For oss som forskere skapte det i hvert fall både forvirring og merarbeid at så mange av voldtektssakene som vi hentet fra «spor uten profil»-mappen i PAL for eDNA viste seg å inneholde ikke bare DNA-profil men også treff eller identifikasjon. Bruker man kun DNA-registrene som kilde for å si noe om treff og oppklaringsprosent i voldtektssaker får man dermed et feil utgangspunkt ved at alle identifikasjonene hos FHI er gjemt i «spor uten profil»-mappen. For vinnings sakene var dette ikke et problem på samme måte, her var det kun 12 av i alt 804 saker i registeret «spor uten profil» som inneholdt DNA-profil og identifikasjon hos FHI.

Hvis vi ser nærmere på oppklaringsprosentene, ser vi at treff, enten mot registrene på Kripos eller manuelt hos FHI, gir en lavere «uttelling» på oppklar-

ingsprosenten enn i vinningssakene. Dette kan skyldes at bevisproblemene er større i voldtektssaker, særlig i alle de sakene der den seksuelle omgangen ikke er bevistema; mistenkte erkjenner seksuell omgang men hevder at den var frivillig. Som en ansatt påpekte: *DNA i form av sæd vil ikke kunne gjøre noe mer enn å bekrefte at det har vært et samleie, men det forteller i den saken ikke noe om det var frivillig eller ikke*. I disse sakene spiller ikke DNA-bevis en like avgjørende rolle som det kan gjøre i vinningssaker der det kan være vanskeligere å komme med en alternativ forklaring på DNA-funn på åstedet.

Men til tross for lavere oppklaringsprosent ved treff i voldtektssaker enn i vinningssaker, ser man at det gir en betydelig uttelling på oppklaringsprosenten å få treff. Det kan være andre systematiske forskjeller mellom voldtektssaker hvor det foreligger DNA-profil og saker der man ikke får DNA-profil som vår analyse ikke avdekker. Som vi ser i tabellen over, er det en betydelig forskjell på oppklaringsprosenten i saker med og uten DNA. Dette behøver ikke skyldes DNA alene, men kan også ha sammenheng med at voldtektssaker uten DNA generelt sett er vanskeligere å etterforske og bevise, for eksempel fordi det går (for) lang tid fra lovbrudd til anmeldelse.

3.5 Hva bidrar DNA-treff med i etterforskningen av voldtekter?

Vi skal nå se nærmere på hva treffene bidro med i etterforskningen av voldtekter:

Tabell 3.5.1 Hva bidrar treff i DNA-registeret til? Voldtekt.

	Antall	Oppklaringsprosent
Styrke mistanke	139	60 %
Identifisere ukjent gjerningsperson (Cold hit)	20	50 %

I vår registeranalyse kodet vi hva DNA bidro med når man oppnådde treff, enten manuelt på FHI eller mot etterforskningsregisteret eller id-registeret. Et slikt treff kan styrke mistanken mot en eller flere allerede kjente mistenkte i saken, ved at politiet får beskjed om at DNA-profilen matcher DNA-profilen til mistenkte. Dette skjedde i 139 saker. Oppklaringsprosenten i disse sakene var på 60 %, men dette kan neppe tilskrives DNA alene.

I 64 % av voldtektssakene i vårt materiale, det vil si 272 saker, er det en mistenkt ved anmeldelsestidspunktet. Disse sakene har en oppklaringsprosent på 48 %, uavhengig av DNA-profil. I de resterende 36 % av voldtektssakene i vårt materiale, 152 saker, hadde ingen mistenkte ved gjerningsøyeblikket. Disse har en langt lavere oppklaringsprosent, kun 10 % av disse sakene er oppklart. Disse tallene bekrefter funn fra tidligere undersøkelser (Brodeur 2010) om at saker der det er en mistenkt ved gjerningsøyeblikket har høyere oppklaring enn saker uten mistenkt.

Oppklaringsprosenten er med andre ord generelt høy i saker med kjent gjerningsperson, og i disse sakene kan DNA-bevis bidra til å styrke saken mot mistenkte og øke sannsynligheten for oppklaring og domfellelse. Det som imidlertid er spesielt med voldtektssaker med kjent gjerningsperson, er at det sjelden er slik at den mistenkte nekter for at det har vært en seksuell omgang. I de fleste tilfeller erkjenner den mistenkte seksuell omgang, men hevder det var frivillig, altså ikke en voldtekt. I disse sakene har ikke DNA-bevis så stor effekt som i de sakene der mistenkte avviser at det har vært en seksuell omgang. Dette blir påpekt av en etterforsker *Man må skille mellom effekten av DNA-spor i ulike voldtektssaker. I overfallsvoldtekter kan det ha enorm betydning, men i «relasjonsvoldtekter» er det ofte ingen strid om at det har vært seksuell kontakt. Da er DNA-spor mindre verdt.* Våre tall tyder imidlertid på at DNA-bevis øker oppklaringsprosenten i voldtektsaker med kjent gjerningsperson fra 48 % til 60 %.

Politiet kan også få beskjed om det motsatte, nemlig at DNA-profilen *ikke* matcher DNA-profilen til mistenkte. I 77 saker bidro DNA til å svekke mistanken mot en eller flere personer. I 14 av de 77 sakene fikk man både svekket mistanken mot en samt styrket mistanken mot en annen person, og i 5 av sakene fikk man ny mistanke mot en hittil ukjent gjerningsperson. I alle disse sakene kan man si at DNA har bidratt til å hindre at en uskyldig ble tiltalt og/eller dømt for forholdet.

Tabellen over viser at i 20 saker bidrar treff i DNA-registeret til å identifisere en hittil ukjent gjerningsperson, det man internasjonalt gjerne omtaler som en «Cold hit». Av disse er 10 registrert som oppklart. Dette er betydelig økning i oppklaring, men ikke like stor som i de saker der DNA styrker mistanken. En ansatt ved lensmannskontor forteller følgende historie *Jeg har svært god erfaring*

med DNA-reformen. Blant annet ble et direkte resultat at vi i vårt distrikt fikk treff og også avdekket en serievoldtektsmann som hadde utført annen grov voldtekt i annet distrikt. Gjerningspersonen ble domfelt for begge forhold til fengselsstraff i 8 år og får trolig også utvisningsvedtak.

I 152 av voldtektssakene var det ukjent gjerningsperson ved anmeldelsestidspunktet, og disse hadde en oppklaringsprosent på kun 10 %. Av de 152 sakene med ukjent gjerningsperson resulterte kun halvparten, 78 saker, i DNA-profil. I 14 av disse sakene bidro DNA til å identifisere gjerningspersonen. 12 av disse sakene er avgjort, 5 ble oppklart. Selv om det er få saker, er det ingen tvil om at DNA-profil og treff øker sjansen for oppklaring i voldtektssaker med ukjent gjerningsperson. Det er imidlertid verdt å merke seg at kun halvparten av sakene med ukjent gjerningsperson resulterer i DNA-profil, og kun 18 % av disse sakene får treff.

3.6 Referanseprøver

I motsetning til ved vinningslovbruddene, hvor det kun ble tatt referanseprøver fra fornærmede og/eller vitner i 10 % av sakene, viser tabellen under at politiet er flinke til å ta referanseprøver i voldtektssaker, i 86 % av sakene. Som vi ser er forholdet i voldtektssaker nesten omvendt av vinningssakene, der det ikke ble tatt referanseprøve av fornærmede eller vitner i 90 % av sakene. Her er tallet 13 %.

Tabell 3.6.1 Ble det tatt referanseprøve av fornærmede/vitner? Voldtekt.

	Prosent	Antall
Nei	13 %	60
Ja	86 %	390
Total	99 %	456

Stort sett vil det være kriminalteknikere som har ansvar for åstedundersøkelser ved alvorlige lovbrudd som voldtekt, mens voldtektsmottak eller annet medisinsk personell foretar en undersøkelse av fornærmede. I voldtektssaker vil det også være aktuelt å ta referanseprøver av vitner, disse tas ofte av taktisk etterforsker/avhører.

3.7 Betydningen av tilståelser

I to tredjedeler av de analyserte voldtektssakene foretas det avhør av mistenkte/siktede. En nærmere analyse av avhørene viser at det er sjelden mistenkte erkjenner forholdet, kun i 13, eller 4 %, av avhørene. Alle de 13 voldtektssakene der mistenkte erkjenner forholdet er oppklart. I 7 av disse sakene foreligger det DNA-profil, og i de resterende 5 foreligger det ingen DNA-profil. Disse tallene, selv om de er få i antall, indikerer at det at mistenkte erkjenner skyld har stor betydning for om saken oppklares, uavhengig av om det foreligger DNA-profil i saken.

I de sakene der mistenkte nekter straffeskyld (276 saker, eller 95 % av avhørene) er det en oppklaringsprosent på 46 %. Dette er betraktelig lavere enn i de sakene der mistenkte erkjenner skyld, men fortsatt høy, og høyere enn oppklaringsprosenten i alle saker med DNA-profil.

I motsetning til det vi så i vinningssakene ser DNA ut til å påvirke oppklaringsprosenten i saker der mistenkte nekter straffeskyld i voldtektssaker, men dette kan også skyldes særegenheter ved de sakene der det i det hele tatt foretas avhør. I de sakene der mistenkte nekter straffeskyld der det foreligger DNA-profil, 145 saker, er oppklaringsprosenten 52 %. I de sakene der mistenkte nekter straffeskyld og det ikke foreligger DNA-profil, 101 saker, er oppklaringsprosenten 38 %, altså fortsatt høyere enn oppklaringsprosenten for alle voldtektsanmeldelsene, men noe lavere enn i de sakene der det foreligger DNA-profil. Dette tyder på at DNA-bevis øker oppklaringsprosenten noe i voldtektssaker der mistenkte nekter straffeskyld.

3.8 Betydningen av DNA i avhør

I 292 av voldtektssakene foretar politiet avhør av mistenkte. I hele 218 av disse sakene avhøres mistenkte kun før resultatene av DNA-analysen foreligger, og ikke etter. I 73 saker avhøres mistenkte både før og etter, eller bare etter at DNA-analysen foreligger. Vi undersøkte om politiet konfronterte mistenkte med resultatet av DNA-analysen. I 35 av de 73 sakene, det vil si noe under halvparten av sakene, finner vi i avhøret at mistenkte har blitt konfrontert med DNA. 21 av disse, det vil si over halvparten, er oppklart. I de sakene der mistenkte ikke blir konfrontert med DNA er også halvparten oppklart.

I de voldtektssakene hvor det foreligger en DNA-profil og mistenkte blir avhørt etter at politiet har mottatt rapport fra FHI erkjenner kun 5 av 73 straffeskyld, dette i motsetning til vinningssaker der cirka halvparten av de mistenkte innrømte straffeskyld på dette stadiet. Dette skyldes antakelig det som er nevnt over, nemlig at mange av de mistenkte innrømmer seksuell omgang men hevder den var frivillig. Funn av DNA har i denne sammenhengen ikke samme kraft som i vinningssakene.

Det er noe lavere oppklaringsprosent, 59 %, i de sakene der mistenkte kontekstualiserer DNA-funnet (67 % oppklaring der mistenkte *ikke* kontekstualiserer DNA-funnet), men her er det få saker, henholdsvis 22 og 15 saker. Med kontekstualiserer mener vi at mistenkte kommer med en alternativ forklaring til politiets på at vedkommende sin DNA-profil er funnet enten på fornærmede eller på et annet åsted, vanligvis at den seksuelle omgangen var frivillig. I 36 saker blir ikke mistenkte konfrontert med DNA i avhøret, og 17 av disse er oppklart, noe som gir en oppklaringsprosent på 47 %. Disse utslagene er mindre enn i vinningssakene, men de indikerer at også i voldtektssaker vil det å komme med alternative forklaringer på DNA-funn øke sannsynligheten noe for henleggelse. Som en kriminaltekniker sa *I et stort antall voldtektssaker er gjerningsmannen kjent, og ofte er det ikke uenighet mellom fornærmet og gjerningsmann om at seksuell omgang har funnet sted. DNA gir sjelden svar på om den seksuelle omgangen har vært frivillig eller ufrivillig fra fornærmedes side.*

3.9 Fingeravtrykk

Av de voldtektssakene vi kodet, sendte politiet inn fingeravtrykk til analyse i 44 av 452 saker, det vil si i knappe 10 % av sakene. Det lave tallet forklares av en kriminaltekniker på følgende måte *I sedelighetssaker hvor det er snakk om kropps-kontakt/vold/voldtekt kan det være svært få muligheter for å avsette fingeravtrykk, da blir biologisk materiale det naturlige å søke etter.* En annen kriminaltekniker påpeker viktigheten av å søke etter fingeravtrykk i en voldtektssak: *Søker alltid etter alle sportyper som er aktuelle for saken. F.eks. i en voldtektssak hvor begge parter har naturlig tilhold i den aktuelle leiligheten er det mer aktuelt med biologiske spor som knyttes til handlingen enn fingeravtrykk i leiligheten generelt.*

Fingeravtrykk kan da f.eks. være aktuelt på gjenstander som er benyttet i forbindelse med voldtekten.

14 av de 44 fingeravtrykkprøvene som ble sendt inn, var for dårlige, det vil si at Kripos ikke fikk et tilfredsstillende fingeravtrykk. Dette er allikevel en noe høyere suksessrate enn i vinningssakene der halvparten av prøvene ikke var gode nok. Dette skyldes antakelig at det er kriminalteknikere som sikrer fingeravtrykk i voldtektssaker, mens det er ansatte i ordenstjenesten som gjør det på vinningsåsteder. Kriminalteknikere har bedre kompetanse og mer erfaring i sikring av fingeravtrykk enn ordenstjenestepersonell har, og sikring av fingeravtrykk er mer teknisk krevende enn sikring av biologisk materiale på en vattpinne. 26 av de innsendte fingeravtrykkene ga et tilfredsstillende resultat, og av disse ga halvparten, 13, treff i registeret. 1 sak ga treff mot fornærmede. I 3 saker mangler resultat i BL, slik at vi ikke fikk kodet resultatet av fingeravtrykksanalysen.

11 fingeravtrykk bidro til å styrke mistanken mot en eller flere allerede kjente mistenkte (7 oppklart), 1 bidro til å svekke mistanken, mens i 2 saker bidro treffet til å identifisere en hittil ukjent potensiell gjerningsperson. 1 av disse er oppklart.

44 saker er for lite å lage pålitelige oppklaringsprosenter av, men vi ser at 19 av sakene ble oppklart. Den høyeste andelen oppklaringer hadde de 12 sakene (som var avgjort) der avtrykket hadde ført til treff i registeret, her var 8 av sakene oppklart. Kun 3 av 13 saker som ga et tilfredsstillende fingeravtrykk, men ingen treff i registeret, ble oppklart.

3.10 Henleggelse og gjenåpninger

Mens nesten halvparten av vinningssakene ble henlagt før politiet mottok svar vedrørende DNA-analysen er bildet for voldtekt et helt annet. Kun 6 % av voldtektssakene henlegges før resultatet av DNA-analysen foreligger. En annen stor forskjell på vinning- og voldtektssaker var hvordan politiet arbeidet med sakene mens de ventet på svar på DNA-analysen. Mens vinningssakene oftest lå helt urørte og det ikke ble tatt noen videre etterforskingsskritt mens politiet ventet på DNA-analysen, var etterforskningen ofte svært aktiv mens politiet ventet på resultat av DNA-analysen i voldtektssakene. I voldtektssakene ble det ofte gjen-

nomført flere avhør med fornærmede, vitner og mistenkte, samt innsamling av andre tekniske spor, så som teledata, mens politiet ventet på svar fra FHI.

3.11 Saksavgjørelser

Hva ender så sakene med? Tabellen gir en oversikt over de vanligste resultatene av etterforskningen, fordelt på saker med og uten DNA-profil.

Tabell 3.11.1 Saksavgjørelser voldtekt, saker med og uten DNA-profil

	Uten DNA	Med DNA
Henlagt	(83 %) 157	(62 %) 140
Henlagt grunnet mangel på opplysninger om gjerningsmann	59	53
Henlagt bevisets stilling/mangel på bevis	76	70
Henlagt intet straffbart forhold bevist/forholdet ikke straffbart/åpenbar grunnløs	22	15
Henlagt div (mistenkte under 15, andre lovbestemte grunner)	0	2
Ikke henlagt	(17 %) 32	(38 %) 87
Tiltalebeslutning	6	18
Ubetinget dom (+ erstatning, dels betinget, evt. andre tillegg)	10	45
Dom på frifinnelse (+ evt. erstatning)	6	7
Betinget dom + erstatning	0	1
Forvaring + erstatning	4	3
Diverse (fortsatt under etterforskning, påtaleavgjort etc.)	6	13
Totalt	189	227

Hvis vi ser på totaltallene først, så ser vi at 297 av de i alt 416 sakene, noe som utgjør 71 % av alle sakene som hadde en saksavgjørelse i BL, er henlagt. Den vanligste henleggelsesgrunnen er henlagt på grunn av bevisets stilling, 138 saker (her inkluderte vi også «mangel på bevis», som var henleggelsesgrunn i 8 saker). 112 saker er henlagt på grunn av manglende opplysninger om gjerningsmann. Henleggelsesgrunnene varierer hvis vi sammenligner med vinningssakene. Vi ser for eksempel at hele 35 saker er henlagt fordi intet straffbart forhold er bevist eller åpenbar grunnløs.

I sakene med DNA-profil endte 62 % med henleggelse, mens i saker uten DNA-profil endte hele 83 % med henleggelse. Langt færre voldtektssaker med DNA-profil ble med andre ord henlagt enn saker uten DNA-profil. 40 % av alle voldtektssaker uten DNA-profil ble henlagt på grunn av bevisets stilling, mens 31 % av voldtektssakene med DNA-profil ble henlagt av samme grunn. 31 % av sakene uten DNA-profil ble henlagt på grunn av manglende opplysninger om gjerningsmann, mens 23 % av sakene med DNA-profil ble henlagt av samme grunn. Dette kan indikere at DNA bidrar til å styrke bevisene i voldtektssaker og identifisere gjerningspersoner.

Av de totalt 119 sakene som ikke er henlagt, ser vi at 55 av sakene har ført til ubetinget dom, oftest i kombinasjon med andre reaksjoner, særlig erstatning til fornærmede. Dette utgjør 46 % av de sakene som ikke er henlagt. 7 saker endte med en forvaringsdom. Over halvparten av sakene med DNA-profil ender enten med ubetinget dom eller med en kombinasjon av ubetinget dom og andre reaksjoner så som erstatning og betinget dom. Til sammenligning ender en av tre saker uten DNA-profil med samme reaksjon.

13 av de 121 sakene som ikke er henlagt førte til frifinnelse. 6 av 32 saker, 19 %, ender med frifinnelse i saker uten DNA, mens 7 av 87, 8 %, ender med samme resultat i saker med DNA. Selv om dette er få saker der en sak kan gjøre store utslag, kan det indikere at DNA-bevis reduserer sannsynligheten for frifinnelser i retten, noe også respondentene i spørreundersøkelsen var opptatt av. En etterforsker påpekte at han nå er *Redd for at DNA-bevis MÅ til for å domfelle noen i voldtektssak, ellers vanskelig å nå fram i slike saker.*

En viktig ting å ha i mente når vi ser på saksresultatet og straffereaksjonene i voldtektssakene, er hvor mange av disse sakene som er koblet sammen. 366 av de 456 sakene vi kodet var ikke en del av et større sakskompleks. Dette utgjør 80 %. Denne høye andelen holder seg når vi kun ser på saker med DNA-profil, her er 77 % enkeltstående saker. Av disse ble 31 % oppklart. Ser vi på de voldtektssakene med DNA-profil som var del av en større straffesak, er hele 67 % oppklart. Dette indikerer at også i voldtektssaker har større saker høyere oppklaringsprosent, disse sakene er både saker der flere voldtektssaker er knyttet sammen samt saker der en voldtektssak er knyttet sammen med andre type straffesaker.

Tabell 3.11.2 Saksavgjørelser voldtekt, saker med treff i etterforsknings- eller id-registeret (Kripis) eller manuelt treff FHI

	Uten DNA
Henlagt	71
Henlagt grunnet mangel på opplysninger om gjerningsmann	2
Henlagt bevisets stilling/mangel på bevis	59
Henlagt intet straffbart forhold bevist/forholdet ikke straffbart/åpenbar grunnløs	8
Henlagt div (mistenkte under 15, andre lovbestemte grunner)	2
Ikke henlagt	90
Tiltalebeslutning	19
Ubetinget dom (+ erstatning, dels betinget, evt. andre tillegg)	47
Dom på frifinnelse (+ evt. erstatning)	10
Betinget dom + erstatning	1
Forvaring + erstatning	4
Diverse (fortsatt under etterforskning, påtaleavgjort, stillet i bero, saksavgjørelse mangler etc.)	9
Totalt	161

Den observante leser vil ha lagt merke til at vi her opererer med 2 flere saker enn i tabell 3.4.1 som viste oppklaringsprosent ved ulike treff. Dette skyldes at vi i denne tabellen inkluderer alle saker, mens vi i tabell 3.4.1 inkluderer saker som står oppført som enten oppklart eller ikke oppklart i Strasak.

Ser vi nærmere på tabellen, ser vi at 44 % av voldtektssakene med treff enten i DNA-registrene eller med manuelt treff hos FHI ble henlagt. Den vanligste henleggelsesgrunnen er på grunn av bevisets stilling, hele 37 % av voldtektssakene med treff endte med henleggelse på grunn av bevisets stilling. Her er det stor forskjell på type treff, noe som igjen gjenspeiler variasjonen i voldtektssakene. 40 % av sakene som fikk manuelt treff hos FHI ble henlagt på grunn av bevisets stilling. Dette er typisk saker der gjerningspersonen er kjent ved anmeldelsestidspunktet. Utfordringen i disse sakene er å bevise at den seksuelle omgangen ikke var frivillig, som vi har diskutert tidligere. I den andre enden av skalaen ser vi at kun 14 % av sakene med treff mot id-registeret henlegges på grunn av bevisets stilling. Dette er helt andre typer voldtektssaker, ofte med ukjent gjerningsperson ved anmeldelsestidspunkt.

56 % av voldtektssakene som fører til treff, enten i DNA-registrene eller manuelt hos FHI, er ikke henlagte. En del av disse er ikke endelig avgjort. Av de som er avgjort, ser vi at over halvparten har resultert i ubetinget fengsel eller forvaring.

3.12 Oppsummerende om voldtektssakene

- I de undersøkte distriktene sender politiet inn anmodning om DNA-analyse i 456 av 1250 voldtektssaker, det vil si 36 % av alle voldtektssaker. Av disse resulterte 234 i en DNA-profil. 85 av voldtektssakene med DNA-profil oppklares. Disse utgjør 7 % av alle anmeldte voldtekter. Så lenge under 1 av 5 anmeldte voldtekter resulterer i DNA-profil, vil en økning i oppklaringsprosenten i disse sakene ikke gjøre et stort utslag på den generelle oppklaringsprosenten for voldtekter.
- Av de distriktene vi har undersøkt sender Oslo oftest inn anmodning om analyse av biologisk materiale i voldtektssaker, mens Midtre Hålogaland sender sjeldnest inn anmodning.
- DNA øker sannsynligheten for oppklaring av voldtekt noe, men ikke så mye som i vinningssakene. Saker med DNA-profil hadde en høyere oppklaringsprosent, 40 %, enn den generelle oppklaringsprosenten for voldtekter i de utvalgte distriktene, som var på 34 %. Sakene som ikke resulterte i DNA-profil hadde en oppklaringsprosent på 24 %.
- I saker hvor treff i DNA-registeret bidrar til å styrke mistanke er oppklaringsprosenten 60 %.
- Når treff bidrar til å identifisere ukjent gjerningsperson er oppklaringsprosenten 50 %.
- De saker hvor man har en mistenkt på anmeldelsestidspunktet har langt høyere oppklaringsprosent enn de uten – uavhengig av DNA.
- Hele 83 % av sakene uten DNA-profil er henlagt, mens 62 % av sakene med DNA-profil er henlagt. 44 % av sakene med treff er henlagt. Dette viser at DNA-profil og treff i DNA-registrene bidrar til å øke andelen domfellelser i voldtektssaker.

Del II
Politiets, påtalemyndighetens og
domstolenes synspunkter på
og erfaringer med DNA

4. Sikring av biologiske spor og utstyr

I del I så vi at DNA blir brukt i en liten andel straffesaker. Vårt utgangspunkt for analysen var et utvalg politidistrikter i tidsperioden 2009-2011, der vi med utgangspunkt i registrene eDNA, Strasak og BL tok for oss lovbruddstypene simpelt og grovt tyveri fra villa, leilighet og motorkjøretøy samt voldtekt. Analysen viste videre at oppklaringsprosenten økte, særlig i vinningssakene, i saker med DNA-profil og ikke minst i saker med treff i DNA-registrene. Men siden det er snakk om svært få saker i forhold til totalt antall straffesaker, blir den generelle oppklaringsprosenten i liten grad endret.

I denne delen skal vi, med utgangspunkt i en spørreundersøkelse, utvide perspektivet noe og se mer generelt på hvilken effekt DNA-reformen har hatt i politi, påtalemyndighet og domstoler. DNA-reformen kan ikke sies å ha gått upåaktet hen til tross for at den generelle oppklaringsprosenten ikke har økt dramatisk slik politikerne opprinnelig forventet. I vår spørreundersøkelse kommer det frem at de involverte aktørene og brukernes erfaring, både i politietaten og i domstolene, er at DNA-reformen har satt spor.

Brukerens syn på og erfaringer med biologiske spor og DNA er tema for del II. Vi har delt analysen opp i fire kapitler. I kapittel 4 ser vi nærmere på politiets synspunkter på og erfaringer med sikring av biologiske spor på åsted, herunder synspunkter på det utstyret som per i dag brukes. I kapittel 5 ser vi så mer generelt på hvilke forventninger ulike aktører i politi, påtalemyndighet og domstoler har til DNA. I kapittel 6 ser vi nærmere på DNA-analysene og bruk av DNA-bevis i retten, og i kapittel 7 går vi nærmere inn på brukernes opplevde kunnskapsnivå og eventuelle behov for kompetanseheving.

4.1 Sikring av biologiske spor og fingeravtrykk på åsted

Hvilke effekter kan vi så spore av DNA-reformen når det gjelder sikring og analyse av biologiske spor som ledd i etterforskning? For å få svar på det, spurte vi

respondentene med politibakgrunn et inngangsspørsmål om de i løpet av de siste tre årene hadde vært på åstedsundersøkelse.²⁰ 80 % av alle respondentene med politibakgrunn svarte ja på spørsmålet. Ikke overraskende var det kriminalteknikere blant respondentene som oftest hadde vært på åstedsundersøkelse de siste tre årene, hele 99 % svarte ja på spørsmålet. Men også 95 % av de som hadde sitt primære arbeid i ordenstjenesten eller på lensmannskontor hadde vært på åstedsundersøkelse de siste tre årene. 80 % av de som primært arbeider som etterforskere hadde vært på åstedsundersøkelse de siste tre årene.

De som hadde vært på åstedsundersøkelse de siste tre årene fikk oppfølgings-spørsmål om de hadde sikret biologiske spor fra åsteder. Hele 91 %, i alt 1862 respondenter, svarte ja på spørsmålet. Disse tallene bekrefter at de som har svart på undersøkelsen først og fremst er de med erfaring med sikring av biologiske spor fra åsteder. Til tross for en lav svarprosent (se vedlegg 2 for en nærmere analyse av dette) har vi et stort antall respondenter med erfaring med sikring av biologiske spor fra åsteder. Av de som hadde vært på åstedsundersøkelse de siste tre årene, hadde hele 96 % av de som arbeider i ordenstjenesten, 99 % av kriminalteknikerne, 85 % av etterforskerne og 94 % av de som arbeider på lensmannskontor sikret biologiske spor²¹.

Fingeravtrykk er et annet viktig kriminalteknisk spor i straffesaker. Av de som hadde vært på åstedsundersøkelse de siste tre årene, hadde omtrent samme andel sikret fingeravtrykk som biologiske spor:

20 I spørreskjemaet brukte vi begrepet «åstedsbefaring». En årvåken respondent kommenterte at dette uttrykket var feil, riktig benevnelse skal være «åstedsundersøkelse» (åstedsbefaring er det retten eventuelt foretar under rettergang). Det er ikke vårt inntrykk at respondentene har misforstått vårt spørsmål, antakelig brukes begreper om hverandre i det daglige uten noen nærmere presisering. Våre prøvekaniner fra politiet som testet spørreskjemaet for oss, reagerte heller ikke på den formelle feilen, noe som støtter vår oppfatning av at dette ikke har hatt betydning for undersøkelsen. Vi har allikevel valgt å bruke den formelt sett korrekte benevnelsen i denne rapporten.

21 Vi hadde også respondenter som arbeider med andre arbeidsoppgaver i politiet, for eksempel med lederoppgaver, med kriminalitetsforebygging eller i spesialseksjoner, som svarte bekreftende på både at de hadde vært på åstedsundersøkelser de siste tre årene samt at de hadde samlet inn biologisk materiale fra åsteder. Vi har imidlertid valgt å fokusere på disse fire arbeidsfunksjonene i det følgende, fordi de utgjør kjernen av generalister og spesialister når det gjelder sikring og bruk av biologiske spor i politiet.

Tabell 4.1.1 Erfaring med sikring av biologisk materiale og sikring av fingeravtrykk

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei
Orden (n=600)		
Biologisk materiale	96 %	4 %
Fingeravtrykk	94 %	5 %
Lensmannskontor (n=396)		
Biologisk materiale	94 %	6 %
Fingeravtrykk	94 %	6 %
Etterforskning (n=406)		
Biologisk materiale	85 %	15 %
Fingeravtrykk	88 %	11 %
Kriminaltekniker (n=136)		
Biologisk materiale	99 %	1 %
Fingeravtrykk	99 %	1 %

Som vi ser av tabellen, har det store flertall erfaring med sikring både av biologiske spor og fingeravtrykk. Det er ingen forskjeller mellom «generalistene»; de som arbeider i ordenstjeneste eller på lensmannskontor og «spesialistene»; kriminalteknikere og de som arbeider med etterforskning. Forskjellene viser seg imidlertid tydelig når vi spør *hvor ofte* de sikrer henholdsvis biologiske spor og fingeravtrykk:

Tabell 4.1.2 Hvor ofte sikrer du biologiske spor/fingeravtrykk når du er på åstedsundersøkelser?

Primær arbeidsfunksjon	Omtrent hver gang	Ofte	Sjelden	Aldri	Vet ikke
Orden (n=600)					
Biologisk materiale	19 %	59 %	22 %	0 %	1 %
Fingeravtrykk	4 %	25 %	70 %	0 %	1 %
Lensmannskontor (n=396)					
Biologisk materiale	18 %	62 %	19 %	0 %	1 %
Fingeravtrykk	4 %	35 %	60 %	1 %	1 %
Etterforskning (n=406)					
Biologisk materiale	18 %	55 %	23 %	1 %	4 %
Fingeravtrykk	4 %	26 %	65 %	2 %	3 %
Kriminaltekniker (n=136)					
Biologisk materiale	67 %	32 %	0 %	0 %	1 %
Fingeravtrykk	35 %	57 %	9 %	0 %	0 %

Totalbildet viser at det store flertall innenfor alle gruppene ofte sikrer biologiske spor når de er på åstedsbefaring. At 2/3 av kriminalteknikere sikrer inn biologisk materiale så godt som hver gang, er neppe egnet til å overraske, men også blant «generalistene»; ansatte i ordenstjenesten og på lensmannskontorer, svarer 3 av 4 at de sikrer inn biologisk materiale ofte eller omtrent hver gang. Disse tallene støtter antakelsen om at DNA-reformen har ført til økt sikring av biologisk materiale på åstedsundersøkelser, særlig fordi «generalistene» oppgir at de sikrer inn ofte eller omtrent hver gang. De gir også en pekepinn i retning av at det store frafallet av saker fra antall anmeldelser til antall innsendte anmodninger om DNA-analyse i vinningsaker som vi så i forrige del, antakelig skjer fra anmeldelse til åstedsundersøkelse.

Tabellen viser samtidig en tydelig tendens til, i alle gruppene, at fingeravtrykk sikres sjeldnere enn biologiske spor på åstedsundersøkelser. Med unntak av kriminalteknikerne, som jo har sporsikring som sin primære arbeidsoppgave, så er det sjeldnere det sikres fingeravtrykk enn biologiske spor på åstedsundersøkelser. Flere av respondentene har kommentert nærmere dette spørsmålet, og de gir ulike forklaringer på hvorfor sikring av biologiske spor foretrekkes framfor sikring av fingeravtrykk. En skriver at *DNA kan sikres på alle overflater. Fingeravtrykk er noe mer begrenset*. En annen forklarer det med at lovbrytere oftere legger igjen biologiske spor enn fingeravtrykk: *Fingeravtrykk er et kjent kriminalteknisk spor for lovbrytere. Jeg ser ganske ofte at hansker sannsynligvis er benyttet, mens DNA-spor derimot ofte ikke er like lett for en gjerningsperson å holde styr på*.

Flere peker også på at det å sikre fingeravtrykk på åsteder er mer teknisk krevende enn sikring av biologiske spor. I tillegg kan man ved sikring av biologiske spor leve i håpet om at det resulterer i profil og kanskje et treff: *Fingeravtrykk kan man lete etter og se der og da om man finner noe som er verdt å sikre. DNA tror jeg er lettere å samle uten at man helt sikkert vet om det er DNA der man bruker vattpinnen. Trolig lettere å tenke «jaja, vi prøver»*.

Det er også en del av respondentene som oppfatter DNA som et bedre kriminalteknisk spor enn fingeravtrykk. En skriver: *Mitt inntrykk er at der det er biologisk materiale er det også oftest det er et unikt funn. F eks: Mange kan ha tatt i en flaske, flyttet på den, plassert den i hylla på butikken etc. Men det er som oftest*

bare en som har drukket av den. Derfor bedre å ta avstryk fra tut enn å se etter fingeravtrykk på flaska. Det samme gjelder på innbruddssteder også. Det er færre som har blødd på et åsted enn de som har tatt på åstedet.

Samtidig er det viktig å merke seg at 1 av 4 respondenter fra ordenstjenesten sikrer fingeravtrykk «ofte» når de er på åstedsundersøkelse, det samme med etterforskerne, og hele 35 % av respondentene fra lensmannskontorene sikrer fingeravtrykk «ofte». Dette står i kontrast til registeranalysen som viste at i de sakene vi tok utgangspunkt i (saker der anmodning om DNA-analyse sendes inn), var det kun i 19 % av sakene at politiet i tillegg sender inn anmodning om analyse av fingeravtrykk. Dette er selvsagt et begrenset materiale, det kan både være flere straffesaker der politiet sender inn anmodning om analyse av fingeravtrykk og ikke DNA, og det kan også være mange saker der patruljen samler inn spor som etter en kvalitetsvurdering hos kriminaltekniker ikke sendes videre til analyse.

Tendensen både i tabellen over og i vår registeranalyse bekreftes langt på vei i følgende tabell, som viser svarfordelingen på spørsmålet «Hvor ofte vil du anslå at du utelukkende samler biologisk materiale og ikke fingeravtrykk?»

Tabell 4.1.3 Hvor ofte vil du anslå at du utelukkende samler biologisk materiale og ikke fingeravtrykk?

Primær arbeidsfunksjon	Alltid	Ofte	Sjelden	Aldri	Vet ikke
Orden (n=600)	3 %	60 %	28 %	3 %	7 %
Lensmannskontor (n=396)	1 %	54 %	36 %	3 %	6 %
Etterforskning (n=406)	2 %	49 %	34 %	2 %	14 %
Kriminaltekniker (n=136)	0 %	26 %	54 %	15 %	4 %

Vi ser her at med unntak av kriminalteknikere, så svarer flertallet at de «ofte» sikrer utelukkende biologiske spor og ikke fingeravtrykk. Selv 26 % av kriminalteknikere sikrer «ofte» utelukkende biologiske spor og ikke fingeravtrykk, men de er samtidig den respondentgruppen som i størst grad sikrer både biologiske spor og fingeravtrykk. En av dem kommenterer at *Jeg sikrer alltid begge deler der det er mulig*. En annen skriver at det er *mer «rot» ved pensling etter fingeravtrykk*. *Mindre kompetanse til å vurdere hva som er identifiserbare avtrykk, derfor velger man det bort*. *Pensling av fingeravtrykk kan være tidkrevende, DNA er nytt og spennende*. En tredje forklarer diskrepansen med manglende forståelse for kri-

minalteknikk blant «generalistene»: *Mangel på forståelse for kriminalteknikk sett i sin helhet. DNA er enkelt å sikre (sparer tid), men man vet ikke om man har sikret biologisk materiale før man får svar fra FHI. Man sikrer altså spor i blinde og håper at man får noe ut av det.*

Hvis vi ser på hvilke forklaringer «generalistene» gir på hvorfor de oftere sikrer biologiske spor enn fingeravtrykk, så oppgir en del manglende suksess som en viktig faktor: *Har til dags dato ikke opplevd å få treff på fingeravtrykk, mens en annen skriver sjansen for å få «tilfeldig» treff er større ved DNA. En skriver Har imidlertid ofte opplevd at sikrede avtrykk ikke er gode nok til identifikasjon. Dette henger nok sammen med manglende «mengdetrening».* Disse erfaringene bekreftes langt på vei hvis vi ser på hva «generalistene» har svart på spørsmål om hvor ofte de sikrer fingeravtrykk, sammenlignet med hvor ofte de bruker enkel åstedspakke²².

Tabell 4.1.4 Omtrent hvor ofte bruker du enkel åstedspakke/sikrer du fingeravtrykk?

Primær arbeidsfunksjon	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger i året	Sjeldnere	Aldri	Vet ikke
Orden (n=600)							
Enkel åstedspakke	0 %	18 %	53 %	26 %	4 %	0 %	0 %
Fingeravtrykk	0 %	3 %	26 %	56 %	13 %	1 %	1 %
Lensmannskontor (n=396)							
Enkel åstedspakke	0 %	11 %	49 %	36 %	3 %	0 %	0 %
Fingeravtrykk	0 %	2 %	26 %	59 %	12 %	0 %	1 %

Vi ser her at for både ordenstjenesten og lensmannsansatte er det klare forskjeller i hyppigheten i bruk av henholdsvis enkel åstedspakke og fingeravtrykk. Mens halvparten bruker enkel åstedspakke månedlig, sikrer over halvparten fingeravtrykk noen få ganger i året. På den måten får de mindre trening i å sikre fingeravtrykk enn å sikre biologiske spor. Enkel åstedspakke er i bruk oftere, flere bruker det ukentlig og månedlig. Av dette kan vi konkludere at sikring av biologiske spor foregår oftere enn sikring av fingeravtrykk for generalisten. En ansatt på lensmannskontor kommenterer at *Det skal, etter min mening, mer til for å finne*

22 Her tar vi ikke med etterforskere og kriminalteknikere, fordi de i liten grad bruker enkel åstedspakke, de har annet utstyr til rådighet. Enkel åstedspakke er utviklet for generalisten.

gode fingeravtrykk (eller i det hele tatt, finne avtrykkene). Mange har lignende kommentarer, de opplever det som mye vanskeligere å sikre fingeravtrykk. En skriver: Fingeravtrykk er nesten verre å finne enn DNA. Jeg hadde ca. 10 fingeravtrykk på en tv-skjerm. Man kunne se dem med det blotte øye. Hvis jeg hadde hatt gjerningsmannen der kunne jeg sammenlignet ved å bruke blikket. Hva tror dere svaret fra Kripos var? Joda. Avtrykkene for dårlig som identifikasjonsmiddel. De er derfor kastet. HALLLOO!! Jeg kunne jo se dem gjennom folien?!?!

Mange påpeker at DNA-reformen har ført til mindre sikring av fingeravtrykk. En skriver at *DNA reformen har nok blitt en hvilepute i forhold til å ta fingeravtrykk. Det virker som om fornærmede/befolkningen er mer opptatt av at vi skal ta DNA enn fingeravtrykk. Selv merker jeg at det er mye lettere å ta DNA enn fingeravtrykk. Fingeravtrykk krever mer søk og leting. På «vanlige» innbrudd/grove tyverier, prioriterer man sjelden å bruke lang tid på å søke etter fingeravtrykk.* En annen skriver at *Har blitt for mye fokus på DNA samtidig som mannskapene har for lite kunnskap om sikring av øvrige spor.* At man unngår å sikre fingeravtrykk behøver ikke bare bero på manglende trening, det kan også skyldes mangelfull kunnskap. Som en kommenterer: *Har mer kunnskap rundt sikringen, altså føler jeg meg tryggere på å samle biologiske spor.*

Flere oppgir at grunnen til at de foretrekker sikring av biologiske spor framfor fingeravtrykk, er at de ofte er mer vellykkede, det vil si at de fører til treff i registeret, for eksempel denne respondenten fra generalistgruppen: *Jeg har gjennom ti år fått tre treff på fingeravtrykk, mens jeg de siste tre årene har hatt mer enn 30 treff på DNA. Dette motiverer til å sikre biologiske spor, siden treffprosenten er så mye høyere. I tillegg har kriminelle erfart at man må bruke hansker under diverse planlagte lovbrudd.*

Ser vi samlet på svarene over, ser vi en klar tendens til at biologiske spor samles inn oftere enn fingeravtrykk ved åstedsundersøkelser. Dette gjelder først og fremst det vi omtaler som «generalistene», det vil si de som har sitt primære arbeidssted i ordenstjenesten eller på lensmannskontor. Årsakene til dette kan være mange, som vi også har sett eksempler på over, men kan en av forklaringene være DNA-reformen? Vi spurte de politiansatte om DNA-reformen har ført til mindre sikring av fingeravtrykk på åsted, og da fikk vi følgende svarfordeling:

Tabell 4.1.5 DNA-reformen har ført til mindre innsamling av fingeravtrykk på åsted

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Orden (n=661)	17 %	37 %	19 %	9 %	4 %	13 %
Lensmannskontor (n=552)	14 %	33 %	25 %	10 %	2 %	15 %
Etterforskning (n=635)	10 %	29 %	26 %	10 %	4 %	21 %
Kriminaltekniker (n=148)	32 %	39 %	12 %	7 %	5 %	5 %

Med unntak av de som har sin primære arbeidsfunksjon i etterforskning (de har den høyeste vet ikke-raten samt flest som er verken enig eller uenig i påstanden), så er det store flertall som tar et standpunkt til påstanden helt eller ganske enige. Få er uenige i påstanden. En fra ordenstjenesten skriver at *Vi merker helt tydelig at å pensle åsteder med tradisjonelt pulver etter søk av fingeravtrykk er gått kraftig tilbake for politigeneralisten. Man lener seg for mye på DNA-kittet og bruker dette ofte og nesten alltid. Min oppfattelse er at spesialistene på kriminalteknisk seksjon her i distriktet fortsatt er like flinke å pensle etter fingeravtrykk.* En annen skriver at *DNA har blitt en «sovepute» for grunnleggende basis sporsikring på åsteder. Det sikres/søkes nær sagt aldri etter andre spor lengere. Dette har også sammenheng med tidsklemma vi ofte er i på åsted.*

Det kan dermed se ut som om DNA-reformen har hatt en negativ effekt på både kompetanse, trening og fokus på sikring av fingeravtrykk. Vi ser av tabellen at de som primært arbeider med kriminalteknikk er de som i størst grad mener DNA-reformen har gått på bekostning av sikring av fingeravtrykk på åsted; hele 71 % er helt eller ganske enig i påstanden. En kriminaltekniker kommenterer at *Kriminalteknikk består av flere undersøkelser enn DNA. DNA har blitt en hvilepute for å se andre spor - lite kritisk til hvordan DNA har kommet til stedet.*

Oppsummerende viser svarene at biologisk materiale innsamles ofte, både av generalister og spesialister, og oftere enn andre kriminaltekniske spor som fingeravtrykk. Sammenholder vi imidlertid dette med funn fra registeranalysen er det kanskje ikke så stor grunn til bekymring som enkelte i politietaten målbærer: DNA-profil fra åstedet øker sannsynligheten for oppklaring.

4.2 Utstyr: Enkel åstedspakke, personprøvesettet og fingeravtrykk

4.2.1 Enkel åstedspakke

Enkel åstedspakke ble utviklet som et ledd i DNA-prosjektet. Dette er en standardisert åstedspakke som forutsettes brukt i hele politiet ved enkle åstedundersøkelser. Målsetningen med enkel åstedspakke var at den skulle være bedre tilpasset det arbeidet som utføres ved enkle åstedundersøkelser.

Innholdet i enkel åstedspakke er valgt ut for å ivareta sikker sporsikring og hindre kontaminering (oversmitting) av spormaterialet. Hver pakke er beregnet til undersøkelse på kun ett åsted og inneholder nødvendig utstyr til sikring av biologiske spor. Enkel åstedspakke inneholder pappkartong, veiledningsskjema, munnbind, hansker, vattpinner, ampuller inneholdende sterilt vann, papirposer, samt klistreetikett med FHI sin postadresse.

For å få en oversikt over hvor ofte de ulike gruppene bruker enkel åstedspakke, ba vi dem angi omtrent hvor ofte de brukte utstyret.

Tabell 4.2.1 Omtrent hvor ofte bruker du enkel åstedspakke?

Primær arbeidsfunksjon	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger i året	Sjeldnere	Aldri
Orden (n=600)	0 %	18 %	53 %	26 %	4 %	0 %
Lensmannskontor (n=396)	0 %	11 %	49 %	36 %	3 %	0 %
Etterforskning (n=406)	1 %	5 %	35 %	43 %	13 %	3 %
Kriminaltekniker (n=136)	5 %	31 %	5 %	7 %	9 %	43 %

Vi ser at det er kriminalteknikerne som utgjør ytterpunktene her. Over halvparten av dem bruker sjelden eller aldri enkel åstedspakke, mens 36 % bruker den daglig eller ukentlig. Dette skyldes at kriminalteknikere ofte har eget utstyr som de tar med, og dermed ikke trenger å ta i bruk enkel åstedspakke. Ordenstjenesten bruker den oftest av de andre gruppene, over 70 % i denne gruppen bruker den ukentlig eller månedlig.

Tabell 4.2.2 Hvordan fungerer enkel åstedspakke på åsteder?

Primær arbeidsfunksjon	Bra	Middels	Dårlig	Vet ikke
Orden (n=543)	87 %	10 %	0 %	2 %
Lensmannskontor (n=357)	91 %	8 %	0 %	1 %
Etterforskning (n=372)	81 %	10 %	0 %	8 %
Kriminaltekniker (n=96)	70 %	4 %	0 %	26 %

Som vi ser av tabellen over får enkel åstedspakke godt skussmål av respondentene. Et overveldende flertall i alle grupper mener at den fungerer bra. Blant kriminalteknikere er det en betydelig andel «vet ikke», som nevnt over bruker mange spesialutstyr og har dermed liten erfaring med enkel åstedspakke.

Selv om åstedspakken ser ut til å fungere bra, var det mange som hadde forbedringsforslag. Noen hadde synspunkter på størrelsen; *Greit nok, men mye søppel!* Og *Hvorfor må den være så stor???* *Det er jo 80 % luft i boksen...* Andre savnet mer informasjon om hvordan sikre avtrykk i pakken, for eksempel en generalist som skriver at det *Burde vært bedre informasjon om at det kun er tuppen på vattpinnen som brukes til analyse ved FHI. De som ikke er kjent med dette bruker hele vatten ved avstrykning, og gjerne minst på tuppen. Det kan føre til at sikrede spor ikke blir analysert.* En kriminaltekniker skriver at *Åstedspakken tar de fleste tjenestemenn frem ETTER at de har tatt en vurdering av åstedet og at de beslutter å samle inn spor – det vil si at de frem til da IKKE har vært iført beskyttelsesutstyr. Spor kan frem til sikring ha blitt oversmittet og forurenset - fordi tjenestemenn ikke vet nok om dette. Denne informasjonen er nemlig ikke en del av reformen.*

Med disse forbedringsforslagene i mente er det allikevel tydelig at enkel åstedspakke fungerer bra for målgruppen.

4.2.2 Personprøvesett og referanseprøver

Et annet DNA-sett som er videreutviklet i forbindelse med DNA-reformen, er personprøvesettet. Som navnet indikerer, skal dette settet brukes ved personprøver. Personprøver inneholder FTA-papir eller tilsvarende, vattpinne (skumgummi-topp), konvolutter til FTA-papir eller tilsvarende og skjema, silica-pose og engangshansker. Personprøver tas av mistenkte, siktede og domfelte og legges i etterforskningsregisteret eller identitetsregisteret når de er analysert.

Personprøvesettet benyttes også til referanseprøver fra fornærmede, vitner eller andre. Innhentede referanseprøver skal sendes til analyse sammen med det øvrige spormaterialet i saken. Formålet er å unngå at profilen til personer som ikke har tilknytning til den straffbare handling blir registrert i sporregisteret. Dersom det foreligger referanseprøver i saken skal analyseinstitusjonen sammenlikne disse med sporprofilene før analyseresultatet sendes til Kripos for registrering. Dersom det ikke foreligger referanseprøver i saken skal spormaterialet analyseres og sporprofilen oversendes Kripos straks for registrering i sporregisteret. Referanseprøver som innhentes i ettertid skal sammenlignes med sporprofilene i saken ved analyseinstitusjonen. Dersom disse samsvarer med uidentifiserte profiler som Kripos har mottatt, skal analyseinstitusjonen skriftlig varsle Kripos slik at profilen slettes fra sporregisteret.

Personprøver kan dermed benyttes både til å knytte mistenkte mot sporet og til å utelukke personer som har vært på åstedet, men som ikke er knyttet til den straffbare handlingen. Ved å sammenligne sporprøven med en referanseprøve kan sporene bli identifisert ved FHI som å tilhøre mistenkte eller siktede, som irrelevante for etterforskningen (fordi de for eksempel tilhører fornærmede), eller identifisert som ukjent spor (for å bli sendt til registrering i sporregisteret). På spørsmål om de har brukt personprøvesettet, svarer respondentene følgende:

Tabell 4.2.3 Har du brukt DNA-personprøvesettet?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	76 %	22 %	2 %
Lensmannskontor (n=446)	87 %	13 %	0 %
Etterforskning (n=593)	90 %	10 %	0 %
Kriminaltekniker (n=138)	91 %	9 %	0 %

Vi ser at et stort flertall av respondentene har brukt personprøvesettet. Ikke overraskende er det etterforskere og kriminalteknikere som har mest erfaring med personprøvesettet, men det er også mange politiansatte ved lensmannskontorer og i ordenstjenesten som har brukt personprøvesettet. De som svarte ja på dette spørsmålet, fikk et oppfølgingsspørsmål der vi ba dem angi omtrent hvor ofte de bruker personprøvesettet:

Tabell 4.2.4 Omtrent hvor ofte bruker du DNA-personprøvesettet?

Primær arbeidsfunksjon	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger i året	Sjeldnere	Aldri
Orden (n=502)	0 %	2 %	19 %	53 %	26 %	0 %
Lensmannskontor (n=388)	0 %	1 %	19 %	64 %	15 %	0 %
Etterforskning (n=532)	0 %	8 %	27 %	45 %	18 %	2 %
Kriminaltekniker (n=125)	1 %	39 %	26 %	21 %	13 %	1 %

Vi ser her at mens mange ansatte i ordenstjeneste og lensmannskontor har brukt personprøvesettet, så bruker de det i mye mindre grad enn særlig kriminalteknikerne, men også etterforskerne. De fleste av generalistene bruker personprøvesettet noen få ganger i året, mens særlig kriminalteknikerne, men også etterforskerne, bruker personprøvesettet oftere.

Generalistene bruker også personprøvesettet sjeldnere enn enkel åstedspakke, noe som samstemmer med funnene i registeranalysen, der kun 1 av 10 anmodninger inkluderte referanseprøver. La oss se nærmere på om det kan være brukervennligheten som begrenser bruken:

Tabell 4.2.5 Hvordan fungerer DNA-personprøvesettet?

Primær arbeidsfunksjon	Bra	Middels	Dårlig	Vet ikke
Orden (n=476)	72 %	19 %	0 %	9 %
Lensmannskontor (n=379)	84 %	13 %	0 %	3 %
Etterforskning (n=514)	84 %	12 %	0 %	4 %
Kriminaltekniker (n=112)	89 %	7 %	0 %	4 %

Respondentene er her samstemte i at personprøvesettene fungerer bra, selv om noen fler mener det fungerer «middels» enn hva vi så med enkel åstedspakke. Ingen mener de fungerer dårlig. Ordenstjenesten er den gruppen som i størst grad mener den fungerer «middels».

Også her har respondentene mange forbedringsforslag, særlig på skjemaet. En kriminaltekniker skriver: *Burde vært forenklet i formen - alt for mye kapasitet som går med til å rette opp feil gjort ved innhenting av prøven - for mye å lese og*

sette seg inn i ved opptak av prøve. Mye tid går til spille ved at FHI returnerer alle skjema som er feil utfylt, og dette skal rettes opp før ny innsendelse. En annen skriver at Jeg er kriminalteknisk kontaktperson og skal sjekke at skjema er korrekt utfylt før dette går videre. Det viser seg at det er utrolig mye feil på skjemaene, og at enkelte ansatte er redde for å ta prøver selv da de er usikre på hvordan skjemaet skal fylles ut. Disse kommentarene viser at en forbedring av personprøvesettene kan spare politiet for både tid og ekstra ressurser til oppretting og ny prøvetaking.

Også blant generalistene er det mange tilbakemeldinger på at personprøvesettet er for komplisert, og mange ønsker både bedre og hyppigere opplæring i bruk av personprøvesettet. En skriver at personprøvesettet er *alt for omstendelig. Tar for lang tid. I et mindre format kunne dette gjerne ha ligget i enkel åstedspakke.* En i ordenstjenesten skriver at *Som nevnt tidligere så mener jeg at dette er en for komplisert oppgave og at det tar mye tid. Få denne løsningen på en enkel og grei måte inn i åstedspakken, så vil den oftere bli brukt og mindre feil vil bli gjort.* Flere foreslår å inkludere personprøveutstyret i åstedspakkene. Dette støttes av mange i intervju-undersøkelsen som et virkemiddel til å få tatt referanseprøver i forbindelse med åstedsundersøkelsene.

Andre mener at personprøvesettet ikke er for komplisert, men fordi man bruker det sjelden blir det mye å skulle sette seg inn i for hver gang: *Når man bruker det sjelden så kan skjemaveldet være litt forvirrende, men absolutt overkommelig. Man må bare lese det som står.* Eller som en annen skriver: *Personprøvesettet er et av de bedre tingene som man har i politiet. Synd at man bruker det så pass sjelden, da man ofte må sette seg inn i dette på nytt hver gang man benytter seg av det.*

Respondentene har også mange mer konkrete forbedringspunkter til personprøvesettet: *Lage eget felt til underskrift dersom svertepute ikke er tilgjengelig. Forsøkte å finne løsning på problematikken som gjør at man må la settene ligge og tørke før DNA-sirkelen klistres igjen, da dette medfører fare for oversmitte (og mer arbeid i den forstand at de må oppbevares sikkert).*

Et viktig aspekt ved DNA-reformen var som nevnt tidligere å utvide bruken av DNA i etterforskningen til også å gjelde det man gjerne omtaler som hverdagskriminalitet, for eksempel tyveri fra bolig eller bil, skadeverk m.m. I slike saker

er gjerningspersonen ofte ukjent på anmeldelsestidspunktet, i vår registeranalyse hadde 87 % av sakene ukjent gjerningsperson på anmeldelsestidspunktet. Eventuell sikring av biologisk materiale skjer typisk fra gjenstander gjerningspersonen har berørt i hjemmet, eller funn av blodspor hvis gjerningspersonen har skåret seg i forbindelse med innbruddet, eller etterlatt seg gjenstander, for eksempel drikkeflasker, sigarettneiper eller annet. Mange av de gjenstandene eller stedene det samles biologisk materiale fra har også vært berørt av fornærmede og andre. Da kan man ta en referanseprøve av fornærmede som FHI så sammenligner med eventuell profil fra åstedsprøven for å utelukke at profilen tilhører fornærmede.

Det er ofte generalistene, det vil si ansatte i ordensavdelingene eller på lensmannskontor, som gjennomfører åstedsundersøkelser for hverdagskriminalitet. Ofte tar politiet ikke referanseprøver fordi prøvene de sikrer antas å stamme fra gjerningspersonen. Dette kan eksempelvis være hvis man finner et brekkjern på åstedet som fornærmede hevder han ikke har noe kjennskap til eller som det stod i en anmeldelse: «På en kommode i 2.etg sto en åpnet 1,5 liters brusflaske. Jeg tok avstryk av toppen på flasken. Flasken var åpen og det var ingen kopper å se i nærheten. Fornærmede og vitnet mente at denne flasken må ha blitt brukt av gjerningsmannen/e». I slike tilfeller vil det ikke være nødvendig å ta referanseprøve fra fornærmede.

Andre ganger kan det være god grunn til å ta referanseprøver, for eksempel hvis de sikrer inn biologisk materiale fra håndtaket på bilen eller verandadøren. De som bor der vil med stor sannsynlighet også ha etterlatt seg DNA-spor på stedet, og hvis gjerningsmannen i tillegg brukte hansker, vil det da gjerne være fornærmedes DNA-profil FHI får fram i analysen. Hvis denne så legges i sporregisteret uten sammenligning med referanseprøve fra fornærmede, betyr det at fornærmedes DNA ligger i sporregisteret, hvilket vil være en uønsket situasjon. I vår registeranalyse så vi også en klar tendens til manglende referanseprøver ved tyveri fra bolig eller motorkjøretøy, selv når FHI ba om at slik prøve ble tatt før profilen eventuelt ble lagt i sporregisteret.

Gjennom intervjuene kom det også tydelig frem at det også er stor forvirring rundt det å ta referanseprøver. Det handlet om manglende føringer fra ledelsen,

men også manglende rutiner og forståelse for hvorfor man skal ta referanseprøver og hvem som skal ta det. Noen var usikre på om det var de som første enhet på åsted som skulle ta det eller om det var opp til etterforsker å ta det i etterkant. Andre mente at generell sløvheter var en medvirkende faktor *Det er litt sløvheter at det ikke blir tatt opp referanseprøver av fornærmede på stedet. Og blir ikke det gjort av patruljen ute, så skal det mye til for at etterforsker kaller inn eventuelt fornærmede etterpå for å få tatt en referanseprøve.*

En ansatt i orden sa: *Jeg tror nesten ikke jeg har tatt en referanseprøve i hele mitt liv, jeg. Mens en annen bidro til å forklare hvorfor Jeg tror veldig mange er veldig usikre på det. Hvordan du tar det, hvordan du sender inn og hvordan du skriver anmodning. Altså, alt det er det veldig lite oppfølging av. Folk glemmer det og folk vet rett og slett ikke hvordan de skal gjøre det og da gjør de det ikke. Noen påpekte at en mulig måte til å bli bedre på det var økt fokus, også hos operasjonssentralen: Og så for vår del også, så får man ting litt gratis også gjennom operasjonssentralen, så spør de: Har dere sikra det og det og det? Og så sier man ja eller nei på det, og så hvis det ikke er fokus på referanseprøver for eksempel da, så er det ofte noe man bare ikke tenker på det heller.*

Vi spurte respondentene omtrent hvor ofte de ville anslå at de tok referanseprøver fra fornærmede:

Tabell 4.2.6 Omtrent hvor ofte bruker du personprøvesettet for å kunne utelukke at innsendt biologisk materiale tilhører fornærmede?

Primær arbeidsfunksjon	Alltid	Oft	Noen ganger	Sjelden	Aldri
Orden (n=502)	1 %	5 %	25 %	47 %	22 %
Lensmannskontor (n=388)	3 %	9 %	34 %	44 %	11 %
Etterforskning (n=532)	5 %	11 %	28 %	39 %	19 %
Kriminaltekniker (n=125)	8 %	37 %	34 %	18 %	3 %

Tabellen gir støtte til vårt funn i registeranalysen, ved at det først og fremst er generalistene, det vil si ansatte i ordenstjeneste eller på lensmannskontor, som sjelden tar referanseprøve fra fornærmede. Dette er bekymringsfullt, fordi det oftest er nettopp disse som er på åstedsundersøkelser med ukjent gjerningsper-

son, og kanskje heller ikke har spisskompetanse i sikring av biologisk materiale. Mange av respondenten er bekymret for manglende referanseprøvetaking av fornærmede og/eller vitner: *Det er dessverre for lettvindt for patruljene å «glemme» opptak av referanseprøver i forbindelse med åstedundersøkelsene. Dette kan skyldes samme tidspress som gjør at man velger biologiske spor fremfor andre spor. Det gjentas til stadighet at man er avhengig av referanseprøver dersom spor er sikret på steder hvor fornærmede/vitner selv kan ha avsatt DNA, men også på dette området velges ofte den raskeste løsningen - å la være. Personprøvesettene fungerer i seg selv ok. En annen skriver at Et problem med sikring av biologisk materiale er det totale fraværet av referanseprøver av klager. Kanskje det skulle vært limt en selvlysende lapp på innsiden av eskene med «Husk referanseprøve klager». Dette er det ingen som husker, til tross for gjentatte påminnelser.*

En forklarer manglende referanseprøvetaking fra fornærmede med at det er tungvindt: *Det er et problem at vi er nødt til å ta DNA av klager/fornærmede da det blir svært tidkrevende i en ellers hektisk hverdag.*

Manglende referanseprøver har vært et problem som har blitt forsøkt løst ved å skjerpe kravene. Dette har i følge flere ført til at man i stedet for å ta referanseprøver (som oppleves som tidkrevende og komplisert) i stedet unnlater å sikre biologiske spor. En kriminaltekniker skriver: *Ved f.eks. innbruddsåsteder kreves det referanseprøver fra fornærmede eller andre som har lovlig tilgang til stedet. Dette gjør at mange dropper mulige DNA-spor. Mitt inntrykk er at det ble sendt inn langt flere mulige DNA-spor før kravet om referanseprøver ble gjort kjent for førstelinjen.* En fra ordenstjenesten skriver: *Hadde vi ikke måtte sendt inn referanseprøver ville det blitt sikret flere ganger ved åstedsbefaring.* Disse utsagnene peker i retning av at bedre opplæring og enklere eller bedre rutiner i forbindelse med referanseprøvetaking vil kunne øke antallet innsendte anmodninger om DNA-analyse i vinningsaker.

Mange foreslår å inkludere utstyr for referanseprøvetaking i enkel åstedspakke. En skriver: *Referanseprøver og alt arbeidet med dette er med på å påvirke min beslutning om jeg skal søke etter DNA eller ikke. Vi har gjerne nok arbeid som det er og ting som da fører til merarbeid, blir ikke like ofte gjort. Kunne man derfor fått til en veldig enkel løsning som ligger i åstedspakken, så hadde det vært helt genialt!!*

4.2.3 Fingeravtrykk

Som vi ser av tabellen under, har et stort flertall av respondentene, både generalistene og spesialistene, erfaring med å sikre fingeravtrykk fra åsteder:

Tabell 4.2.7 Har du selv sikret fingeravtrykk fra åsteder?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=625)	94 %	5 %	0 %
Lensmannskontor (n=322)	94 %	6 %	0 %
Etterforskning (n=473)	88 %	11 %	0 %
Kriminaltekniker (n=137)	99 %	1 %	0 %

De som svarte ja på dette spørsmålet ble stilt en del oppfølgingsspørsmål. Vi ønsket blant annet å vite omtrent hvor ofte de sikrer fingeravtrykk når de er på åstedsundersøkelse:

Tabell 4.2.8 Omtrent hvor ofte sikrer du fingeravtrykk når du er på åstedsundersøkelse?

Primær arbeidsfunksjon	Omtrent hver gang	Ofte	Sjelden	Aldri	Vet ikke
Orden (n=589)	4 %	25 %	70 %	0 %	1 %
Lensmannskontor (n=397)	4 %	35 %	60 %	1 %	1 %
Etterforskning (n=418)	4 %	26 %	65 %	2 %	3 %
Kriminaltekniker (n=136)	35 %	57 %	9 %	0 %	0 %

Vi ser her at med unntak av kriminalteknikerne, som jo har sikring av spor fra åsted som sin primære arbeidsoppgave, så er det sjelden det sikres fingeravtrykk på åstedsbefaring. Samtidig er det viktig å merke seg at 1 av 4 respondenter fra ordenstjenesten sikrer fingeravtrykk «ofte» når de er på åstedsundersøkelse, det samme med etterforskerne, og hele 35 % av respondentene fra lensmannskontorene sikrer fingeravtrykk «ofte». Dette har vi diskutert nærmere i avsnitt 4.1.

Tabell 4.2.9 Hvordan fungerer utstyret til å sikre fingeravtrykk fra åsteder?

Primær arbeidsfunksjon	Bra	Middels	Dårlig	Vet ikke
Orden (n=489)	39 %	50 %	9 %	1 %
Lensmannskontor (n=335)	40 %	52 %	7 %	1 %
Etterforskning (n=368)	35 %	51 %	7 %	8 %
Kriminaltekniker (n=109)	89 %	9 %	1 %	1 %

Kriminalteknikere er mest fornøyd med fingeravtrykk-utstyret, men de har som oftest spesialutstyr. Orden, etterforskning og lensmannsansatte er like i svarfordelingen; mellom 35 % og 40 % mener utstyret fungerer bra, rundt halvparten mener det fungerer middels, mens mellom 7 % og 9 % mener det fungerer dårlig. Sammenlignet med tilbakemeldingen på enkel åstedspakke og personprøvesettet, er det langt flere som er middels og dårlig fornøyd med fingeravtrykksutstyret.

Totalt er det nesten 300 personer som har kommet med forslag til å forbedre utstyret man bruker for å sikre fingeravtrykk, her var det med andre ord stort engasjement og mange forslag. Forslagene varierer fra rutiner for rydding av koffert til mer informasjon om hvordan bruke utstyret til hva slags utstyr som bør være i kofferten.

Flere har kommentert hvordan utstyret er gammelt og utdatert. En med orden som sin primære arbeidsoppgave skriver: *Det brukes så sjelden at ofte er kosten utslitt, pulveret fuktig eller gjerne brukt opp.* At man merker at det er tomt for utstyr først når man er ute på åsted er det flere som påpeker.

Mange av forslagene dreier seg om koffertens utforming og bruk av denne. De fleste går på det å holde kofferten ryddig og at utstyr blir supplert. Flere påpeker at dagens uryddige koffert skyldes slurv: *Kofferten, utstyret er aldri intakt. Delvis på grunn av slurv/dårlig tid fra brukerne. Fagansvarlig har ikke tid til å prioritere ettersyn av kofferten. Blitt en dårligere fagkultur opp mot generell kriminalteknikk etter innføring av DNA.* En som har orden som sin primære arbeidsoppgave kommer med følgende forslag til hvordan dette kan forbedres: *Bedre rutiner lokalt for å følge opp at åstedskofferten er i orden og at alt er på plass.* En annen måte å løse problemet med rotete og møkkete koffert er å innføre engangsbørster og

engangspulverbokser. Da får en ren pensel og ingen risiko for oversmitting av DNA. Mindre søl både før under og etter prosessen.

Det at utstyret til å sikre fingeravtrykk ofte ikke er en del av det faste utstyret man har i bilen, slik enkel åstedspakke i stor grad er, oppleves av mange som upraktisk. Det å reise tilbake for å hente kofferten er ikke tidseffektivt: *Man må planlegge om man skal ta med seg kofferten ut. Den er stor og tar mye plass, og vi må derfor oftest bruke tid på å hente den inne på stasjonen.*

Kriminalteknikerne er generelt mer fornøyde med utstyret til å sikre fingeravtrykk. Antageligvis skyldes dette som flere påpeker at de har sine egne koffert, hvor det er de selv som holder orden. Flere påpeker dog at dette kan være vanskeligere for ordenspatroljene hvor mange deler koffert: *På mitt arbeidssted, ved en kriminalteknisk enhet, har vi laget egne fingeravtrykkskoffert - som fungerer utmerket. For generalistene bør det skje forbedringer. Koffertene bør forenkles, slik at de står mer i stil med de enkle åstedspakkene. Det må være ansvarlige på hvert sted som etterser at utstyret er i orden.*

Ut fra de åpne kommentarene synes det som om det er variasjoner i utstyret og tilgang til utstyret i de ulike distriktene. Flere forteller om distrikt hvor de ansatte har personlig utstyr til sikring av fingeravtrykk. Dette kan være en måte å møte utfordringen om rotete åstedskoffert på. Dette er en løsning som ligner på det mange kriminalteknikere har. Flere presenterer et alternativt forslag om å lage en løsning til fingeravtrykk a la det man har til enkelt åstedspakke: *Det burde vært utarbeidet en liknende liten eske med fingeravtrykkspulver som DNA-pakken. Engangsutstyr her hadde vært med på at man tok flere fingeravtrykk. Slike engangsett er nå utviklet hos Politiets fellestjenester og er i ferd med å bli sendt ut til politidistriktene. Tabellene viser at flere er fornøyd med enkel åstedspakke enn med utstyret til å ta fingeravtrykk. Det kommer også frem i de åpne kommentarfeltene. Det er mange som påpeker at fingeravtrykkspakken bør inneholde informasjon om hvordan fingeravtrykk skal sikres. Det burde finnes en enkel åstedspakke for sikring av fingeravtrykk også, ikke bare for sikring av DNA. Med veiledning, slik at man kan sikre på riktig måte. Det fremstår som en god idé å inkludere et informasjonsskriv om hvordan man sikrer fingeravtrykk da det er flere som er usikre på sikring av fingeravtrykk enn sikring av biologiske spor: Når det er lenge siden*

man har brukt dette er man redd for å ødelegge sporene. Da ender det som regel med at man sender det inn i original som kan være veldig tungvint.

Konsekvensen av dårlig eller uryddig utstyr er at det ikke sikres fingeravtrykk i den grad som er ønskelig: *Det er ingen rutine for rensing eller utskifting av børstene. Dette kan føre til at du står på et åsted med dårlige børster og pulveret blir da bare «smurt» utover.»* Denne lensmannsbetjentens utsagn oppsummerer manges holdning: En fornying av kofferten er på tide.

Nesten 300 respondenter kom som sagt med innspill til forbedringsforslag i forbindelse med utstyret til å ta fingeravtrykk. Flere ga uttrykk for at mer fokus fra POD og ledelsen om sikring av fingeravtrykk, lettere tilgjengelig materiale samt mer informasjon om hvordan sikre fingeravtrykk ville gjort at de sikret flere fingeravtrykk.

4.3 Oppsummerende om sikring av biologiske spor og utstyr

- I denne delen har vi gjennomgått hvilke effekter DNA-reformen har hatt på politiets sikring av biologiske spor ved åstedsundersøkelser. Svarene viser at de fleste av respondentene har erfaring med sikring av biologiske spor og sikring av fingeravtrykk.
- Generalistene sikrer oftere biologiske spor enn fingeravtrykk, og et stort flertall sier seg enige i at DNA-reformen har ført til mindre sikring av fingeravtrykk på åsteder.
- De fleste synes enkel åstedspakke og personprøvesettet fungerer bra. Dette står i kontrast til misnøyen respondentene uttrykker ovenfor utstyret til å sikre fingeravtrykk.
- Av generalistene som er de som gjennomfører åstedsundersøkelser ved hverdagskriminalitet, oppgir over halvparten at de sjelden eller aldri bruker personprøvesettet for å utelukke at innsendt biologisk materiale tilhører fornærmede eller vitner, noe som støtter opp under funnene i registeranalysen av vinningskriminalitet, der kun 10 % av sakene inkluderte referanseprøver fra fornærmede eller vitner.

5. Brukernes erfaringer med DNA-bevis i etterforskning

I spørreundersøkelsen kartla vi hvilke erfaringer ansatte i politi, påtalemyndighet og domstol hadde med DNA-reformen samt hvilke effekter de selv mener reformen har hatt. Disse blir presentert her, og bidrar til å utfylle de funn vi presenterte fra registeranalysen i kapittel 2 og 3. Vi valgte der å konsentrere oss om utvalgte politidistrikter samt utvalgte vinningslovbrudd og voldtekter, mens i spørreundersøkelsen spurte vi alle mer generelt om erfaringer med DNA-bevis.

5.1 Effekter av DNA for etterforskning

Vi spurte alle respondenter med politifaglig bakgrunn samt alle jurister ansatt i politi- og lensmannsetaten om de i løpet av de siste tre årene hadde vært involvert i etterforskning av straffesaker der biologisk materiale hadde vært en del av etterforskningen. 72 % av alle politifaglig ansatte og 89 % av alle jurister i politiet svarte ja på spørsmålet. Disse fikk en rekke spørsmål om deres erfaring med slike saker.

Først stilte vi dem spørsmål om hvilken rolle DNA hadde i etterforskningen. Vi ba dem anslå omtrent hvor ofte de hadde opplevd at DNA hadde bidratt til oppklaring av saken, identifisering av en ukjent gjerningsperson, styrking, svekkelse eller bortfall av mistanke samt at saken hadde blitt utvidet til å inkludere nye mistenkte.

Vi ser i tabellen på neste side at for alle alternativene er det en god del mellom 20 % og 36 % som svarer «vet ikke» på spørsmålene. Dette kan skyldes flere ting. Mange har ikke noe grunnlag for å lage anslag fordi de ikke er involvert i den delen av etterforskningsarbeidet. Det kan også oppleves som utfordrende å skulle anslå andeler, kanskje særlig fordi vi ber dem tallfeste med prosenter. Selv om det ikke finnes noen fasitsvar på spørsmålet, vi ber kun om anslag, er

det mange som ikke tør å svare hvis de ikke vet helt sikkert. Dette kan ha fristet mange til å velge «vet ikke»-alternativet.

Tabell 5.1.1 I saker du har vært involvert i med DNA-spor, hvor ofte vil du anslå at DNA har bidratt til:

	Ingen av sakene	≤ 25 % av sakene	25 - 50 % av sakene	50 - 75 % av sakene	≥ 75 % av sakene	Vet ikke
- å oppklare saken?	3 %	46 %	15 %	11 %	6 %	20 %
- å identifisere en ukjent gjerningsperson?	5 %	49 %	13 %	8 %	5 %	20 %
- styrking av mistanke?	4 %	33 %	16 %	11 %	9 %	26 %
- svekkelse av mistanke?	17 %	36 %	7 %	3 %	1 %	36 %
- bortfall av mistanke?	22 %	35 %	5 %	2 %	1 %	35 %
- at saken har blitt utvidet til å inkludere nye mistenkte?	14 %	41 %	9 %	3 %	2 %	32 %

Av de respondenter som har våget seg på et anslag, ser vi imidlertid noen interessante funn. Når det gjelder DNA-profilens evne til å oppklare saken (første rad i tabellen), ser vi at DNA sjelden gis æren for oppklaring. Rundt halvparten av respondentene svarer at DNA har bidratt til å oppklare saken i mindre enn 25 % av sakene der DNA-spor har forekommet. Dette betyr at selv i saker hvor det foreligger DNA-spor er det oftere andre aspekter enn DNA-sporet som bidrar til å oppklare sakene, slik opplever i alle fall de som har erfaring med disse sakene det det. 17 % anslår at DNA har bidratt til å oppklare saken mer enn halvparten av sakene. En etterforsker forteller følgende om DNA-bevisets stilling i en etterforskning: Hvis jeg får treff i registeret, på et spor som jeg har sendt inn – så er det klart at da blir det en veldig, veldig sterk retningspil for hvor jeg skal begynne å fortsette å jobbe. Så det er klart at når det er der, så er det veldig, veldig viktig. Utover det, så må en jo etterforske på vanlig måte. Ja, det er et veldig viktig verktøy når du har treff på det. Utover det så er det som en del av redskapskassa.

Ser vi på neste rad, hvor ofte de har erfart at DNA har bidratt til å identifisere en ukjent gjerningsperson, det som gjerne omtales som en «Cold hit», så ser vi at dette anslås til å skje i et relativt stort omfang vil vi hevde: 13 % av respondentene hevder at i over 50 % av sakene der de har vært involvert, har DNA bidratt til å

identifisere ukjent gjerningsperson. Nærmere halvparten anslår dette til å skje i færre enn 25 % av sakene med DNA. Dette er saker hvor man ikke har en mistenkt ved gjerningsøyeblikket, men der DNA-profil fra åstedet får treff i DNA-registeret. I de vinningssakene vi analyserte i kapittel 2, så vi at DNA bidro til å identifisere en ukjent gjerningsperson i 40 % av sakene med DNA-profil. I voldtektssakene bidro DNA til å identifisere ukjent gjerningsperson i 9 % av sakene med DNA.

Vi ser allikevel at det som oftest erfares, er at DNA bidrar til å styrke mistanken mot en allerede identifisert gjerningsperson. 20 % av respondentene anslår at i mer enn halvparten av saker de har vært involvert i med DNA-spor har DNA bidratt til styrking av mistanke. Styrking av mistanke er det som tydeligvis er den mest kjente konsekvensen av bruk av DNA i etterforskning. Dette kan ha avgjørende betydning for saken, eller som en skriver: *Har man DNA på en person, så skal bortforklaringen være god.* I hvilken grad DNA bidrar til å styrke mistanke mot en allerede identifisert gjerningsperson avhenger av hva slags type sak det er: I vinningssakene i registeranalysen bidro DNA til å styrke mistanke i 22 % av sakene, mens i hele 60 % av voldtektssakene bidro DNA til å styrke mistanke mot en allerede identifisert gjerningsperson.

Ser vi så på den motsatte effekten, at mistanken svekkes eller bortfaller (de to neste radene), så forekommer dette i følge respondentene langt sjeldnere, det samme fant vi i registeranalysen. Det at DNA bidrar til å bevise uskyld skjer med andre ord ikke så ofte. Kun 4 % av respondentene anslår at i mer enn halvparten av sakene de har vært involvert i med DNA-spor har DNA bidratt til svekkelse av mistanke, kun 3 % anslår at DNA har bidratt til bortfall av mistanke. Hele 22 % har aldri opplevd at DNA har bidratt til bortfall av mistanke. Dette kan bety at når politiet først har en mistenkt ved gjerningsøyeblikket så er det sjelden man mistenker feil person.

Siste rad bekrefter denne tendensen. Det er sjelden politiet erfarer at DNA bidrar til at saken utvides til å inkludere nye mistenkte. Over halvparten av de spurte anslår at i under en fjerdedel av sakene de har vært involvert i med DNA-spor har DNA bidratt til at saken har blitt utvidet til å inkludere nye mistenkte.

Samlet viser tabellen, samt tallene fra registeranalysen, at hvis man ikke har en mistenkt ved gjerningsøyeblikket, er det en viss mulighet for at ved å finne DNA-spor på åstedet vil man kunne identifisere gjerningspersonen. Har man en

mistenkt ved gjerningsøyeblikket, kan DNA bidra til å styrke mistanken. Det er svært sjelden at DNA bidrar til å svekke eller fjerne mistanke, og også sjelden at noen har opplevd at andre gjerningspersoner har blitt inkludert som resultat av DNA-analysen.

En etterforsker påpeker muligheten for å kunne stole for mye på DNA som en potensiell ulempe ved et spor som generelt anses som veldig positivt *Det er et veldig, veldig godt verktøy, i forhold til at det identifiserer innehaveren av det DNA-et 100 %. Ja, jeg klarer ikke å se noe negativt ved det, egentlig. Men det er klart, hvis du kun fokuserer på det -og det kan du jo for så vidt gjøre ... Det er jo alltid en viss risiko, ikke sant, for at ting kan ha ... altså, du kan bli lurt! Og da sitter du jo igjen med en potensielt uskyldig, ja, hvert fall delvis uskyldig gjerningsmann. Som politiet vil ha ganske sterke beviser mot, da. Men sånn i det daglige så klarer jeg ikke å se noe negativt ved bruk av biologiske spor i etterforskning, absolutt ikke.*

5.2 «Gratisoppklaringer»

Treff i DNA-registeret kan også bety at andre straffbare forhold oppklares enn den opprinnelige saken. Man kan for eksempel pågripe en mistenkt for tyveri fra bolig, og når DNA-profilen legges i etterforskningsregisteret, «treffer» hans eller hennes DNA-profil på en rekke andre uopplarte lovbrudd som ligger i sporregisteret. Dette omtales gjerne som «gratisoppklaringer». Vi spurte respondentene om deres erfaringer med dette:

Tabell 5.2.1 Har du selv vært involvert i saker der DNA har ført til oppklaring av andre straffbare forhold enn den opprinnelige saken?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Politi (politifaglig bakgrunn)	36 %	39 %	24 %
Politijurist	49 %	39 %	13 %

Vi ser at en betydelig andel, 39 % i begge gruppene, ikke har vært involvert i slike saker. Nærmere halvparten av politijuristene oppgir å ha vært involvert i saker der DNA har ført til oppklaring av andre straffbare forhold enn den opprinnelige saken. Dette kan være en indikasjon på at de i større grad har en

slik overordnet oversikt over saker enn politi har, blant annet fordi de oftere ser treffrapportene fra Kripos. Dette vises også i at politi har ca. 10 % større «vet ikke»-andel enn jurister på spørsmålet. En av generalistene svarer for eksempel at *Jobber i «1. linjetjeneste» og har sjelden/aldri oppfølging av saker som jeg har hatt med å gjøre i starten. Etterforskere tar over etter at jeg har tatt åstedsundersøkelse.*

Mange gir eksempler på hvilke saker de har vært involvert i av denne typen. Ofte er det at en pågrepet for vinningslovbrudd «treffer» på andre uoppklarte vinningslovbrudd i sporregisteret, eller at personer innbragt for narkotikalovbrudd treffer på uoppklarte vinningslovbrudd: *Signalerte personer innbragt i forbindelse med narkotikasak, som medførte at flere grove tyverier og bilbrukstyverier ble tatt opp igjen.* Andre har mer oppsiktsvekkende erfaringer: *DNA fra person tiltalt i en vinningssak i Norge førte til oppklaring av voldtektssak i Sverige!*

I registerundersøkelsen ser vi at de fleste saker vi kodet ikke var en del av et større sakskompleks. Det gjelder både for vinning- og voldtektssakene. I de voldtektssaker hvor man hadde en DNA-profil, men som var enkeltstående ble 31 % oppklart. Voldtektssakene med DNA-profil som var en del av et større sakskompleks hadde en oppklaringsprosent på 67 %. Av vinningssakene med DNA-profil som var en del av et større sakskompleks hadde en oppklaringsprosent på hele 84 % Dette indikerer at større saker har høyere oppklaringsprosent, og at DNA kan bidra til «gratisoppklaringer».

5.3 Effekter av DNA for oppklaring av straffesaker

Alle respondentene, både i politiet, påtalemyndigheten og domstolene ble forelagt en rekke påstander de ble bedt om å ta stilling til. Noen av disse handlet om i hvilken grad DNA bidrar til å øke oppklaringen av straffesaker.

Som vi ser av tabell 5.3.1 på neste side, er et overveldende flertall helt eller ganske enig i påstanden om at bruk av DNA i etterforskning fører til at mer kriminalitet oppklares. Nesten ingen er uenige i påstanden.

Tabell 5.3.1 Bruk av DNA i etterforskning fører til at mer kriminalitet oppklares

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2770)	75 %	21 %	3 %	1 %	0 %	1 %
Politijurist (n=192)	75 %	21 %	4 %	1 %	0 %	1 %
Statsadvokat (n=25)	84 %	16 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=275)	60 %	28 %	4 %	0 %	0 %	8 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	47 %	36 %	7 %	2 %	1 %	8 %

Respondentene utenfor politietaten samt sivilt ansatte i politiet har den høyeste andelen av «vet ikke» her, og forsvars- og bistandsadvokatene er den gruppen som har den laveste andelen «helt enige» i påstanden. Men selv for denne gruppen er hele 83 % helt eller ganske enige i påstanden. En politijurist gir likevel uttrykk for en viss modifisering av forventingene: *Det er mulig vi har for store forventninger til hva som kan komme ut av bruk av DNA. Som tidligere nevnt er det sjelden svaret fra FHI bidrar til oppklaring.*

Tabell 5.3.2 Bruk av DNA i etterforskning fører til økt oppklaringsprosent for innbrudd

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2767)	56 %	32 %	8 %	1 %	0 %	3 %
Politijurist (n=192)	56 %	32 %	7 %	1 %	0 %	4 %
Statsadvokat (n=25)	48 %	32 %	12 %	0 %	0 %	8 %
Dommer (n=272)	33 %	27 %	19 %	5 %	4 %	17 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	24 %	30 %	20 %	5 %	4 %	17 %

Denne påstanden ligner den forrige, men spesifiserer at det her er snakk om økt oppklaringsprosent for innbrudd. Som ved forrige påstand, er det også her flest som er helt eller ganske enige i påstanden, men færre enn i forrige. Det er også noe fler som krysser «vet ikke». Funnene fra registerundersøkelsen viser tydelig

at i når man sender inn en anmodning om DNA-analyse og denne resulterer i en DNA-profil så øker oppklaringsprosenten, men den viser også at dette gjelder for så få saker totalt at dette ikke vil kunne påvirke den generelle oppklaringsprosenten for innbrudd.

Vi spurte også respondentene om hvor enige de var i at «bruk av DNA i etterforskning fører til økt oppklaringsprosent for voldtekter».

Tabell 5.3.3 Bruk av DNA i etterforskning fører til økt oppklaringsprosent for voldtekter

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2767)	68 %	23 %	5 %	0 %	0 %	4 %
Politijurist (n=192)	62 %	19 %	9 %	1 %	1 %	9 %
Statsadvokat (n=25)	72 %	28 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=272)	55 %	30 %	4 %	0 %	0 %	11 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	50 %	36 %	4 %	1 %	1 %	8 %

Igjen ser vi en stor enighet, større enn for innbrudd, men ikke like stor som det generelle spørsmålet om økt oppklaring (se tabell 5.3.1). Kanskje handler det også om at når det blir mer konkret (innbrudd, voldtekt) så er det vanskeligere å være skrāsikker og «helt enig»? Vi ser uansett at statsadvokatene er den gruppen som er mest enige. En etterforsker skrev *Jeg jobber med voldtekter og i den forbindelse er det viktig å finne DNA-bevis eller annet «håndfast», men det er langt i fra i alle sakene man foretar åstedsundersøkelse eller sikrer det rette materialet. Når det samles inn og man finner en profil, kan det være til stor hjelp og avgjørende for å få løst saken - og kanskje også flere andre saker som har ligget med ukjent profil i årevis. Mens en ansatt ved et lensmannskontor uttalte I voldtektssaker/sedelighetssaker opplever jeg en soleklar fordel etter DNA reformen.*

Et annet viktig aspekt ved sikring og analyse av biologiske spor i disse sakene kan være at for fornærmede vil det være viktig å oppleve å bli tatt på alvor, som en etterforsker påpeker: *I voldtektssaker der en finner DNA-profil, selv om denne ikke er registrert, og er ukjent profil, så holder det motet oppe til fornærmede. Videre at dette blir sendt ut til Interpol og søkt etter i resten av verden. Fornærmede opplever*

at alt blir forsøkt, og det gjør at de føler seg ivaretatt av politiet. - Nesten like viktig som at siktede blir identifisert og tatt.

Registeranalysen viser at heller ikke i voldtektssaker bidrar DNA slik det brukes i dag til en stor økning i oppklaringsprosenten. Men DNA øker oppklaring av voldtekt noe. I de distriktene vi har undersøkt har saker med DNA-profil en større oppklaringsprosent (40 %) enn den generelle oppklaringsprosenten for voldtekt (33 %), og oppklaringsprosenten ved treff er nesten dobbelt så høy, 59 %.

5.4 Betydningen av tilståelser

Et stort flertall sier seg helt eller ganske enig i spørsmålet «DNA-bevis fører til flere tilståelser», aller tydeligst blant statsadvokatene:

Tabell 5.4.1 DNA-bevis fører til flere tilståelser

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2687)	29 %	44 %	18 %	2 %	0 %	8 %
Politijurist (n=189)	37 %	38 %	16 %	4 %	0 %	5 %
Statsadvokat (n=23)	30 %	61 %	4 %	0 %	0 %	4 %
Dommer (n=268)	27 %	46 %	12 %	2 %	0 %	13 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=157)	22 %	43 %	2 %	1 %	1 %	10 %

En større del enn ved de foregående påstandene er verken enig eller uenig. Dette kan skyldes at mens økt oppklaring har være en viktig uttalt begrunnelse for DNA-reformen, har spørsmålet om at flere tilstår når de konfronteres med DNA-bevis fått mye mindre oppmerksomhet.

Vi ser videre at aktører som ikke er involvert i etterforskning i større grad svarer «vet ikke», dette er gjennomgående for alle påstander om effekter av DNA.

Tidligere forskning viser høyere oppklaring i de sakene der den mistenkte tilstår lovbruddet, særlig når det gjelder mindre alvorlig kriminalitet (Brodeur 2010). Hvis mistenkte ikke tilstår vil politijuristen oftere innstille på at saken henlegges, fordi

flere bevis da må skaffes til veie. Tilstår mistenkte får påtalejuristene en enklere jobb og kan sende en begjæring om tilståelsesdom til tingretten.

Vårt registermateriale bekreftet dette. I de vinningssakene der mistenkte erkjente forholdet var det en oppklaringsprosent på 97 %. I drøye halvparten av sakene forelå det DNA-profil, og da var oppklaringsprosenten den samme, 97 %. I sakene uten DNA-profil der mistenkte erkjente forholdet var oppklaringsprosenten fortsatt høy, 96 %. Disse tallene indikerer at det at mistenkte erkjenner skyld har stor betydning for om saken oppklares, uavhengig av om det foreligger DNA-profil i saken. Samtidig ser vi av spørreundersøkelsen at de som har erfaring med bruk av DNA-bevis i avhør opplever at DNA fører til flere tilståelser.

5.5 Kontraproduktive effekter av DNA

På samme tid som DNA kan ses på som et virkemiddel som vil øke oppklaringsprosenten og føre til flere tilståelser, er det også en risiko for at effekten motvirkes av at lovbrytere blir kjent med hvordan man kan unngå å legge igjen DNA-spor, eller at man planter DNA-spor bevisst for å lede politiet på galt spor. Slike uintenderte effekter vil svekke de positive effektene av DNA.

Tabell 5.5.1 Kunnskap om DNA påvirker hvordan lovbrudd utføres

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2687)	22 %	42 %	24 %	5 %	1 %	6 %
Politijurist (n=189)	20 %	38 %	23 %	7 %	0 %	12 %
Statsadvokat (n=23)	22 %	35 %	30 %	4 %	0 %	9 %
Dommer (n=268)	12 %	40 %	27 %	6 %	0 %	15 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=157)	12 %	39 %	28 %	5 %	2 %	15 %

Her ser vi for det første at andelen «vet ikke» øker jo lenger unna det praktiske politiarbeidet man er. En god del har videre ikke en formening om dette. Av de som er enten enige eller uenige, er (igjen) et stort flertall enige i påstanden, politiutdannete er aller mest enige. Hvis respondentene har rett i sine antakelser, skulle dette tilsi at den positive effekten som DNA måtte ha på oppklarings-

prosenten, til en viss grad motvirkes av at lovbrysterne tilpasser seg og blir flinkere til ikke å legge igjen biologiske spor. En av generalistene påpeker at *Tror de kriminelle har lært at de ikke skal legge igjen biologiske spor. De dumme og de i rus tabber seg kanskje ut, men mange er blitt flinke. Alarmer og videoovervåking vil være proaktive gode tiltak som også er verdifulle reaktivt. Synes DNA-reformen virker bra, men det er sjelden at det finnes materiale å samle inn som vi oppfatter som bra.*

Dette kan også forklare hvorfor politiet ikke sikrer spor i flere vinnings saker enn det registeranalysen i kapittel 2 viste.

5.6 Oppsummerende om brukernes forventinger til DNA

I denne delen har vi sett på hva respondentene har svart når det gjelder effekter av DNA for etterforskningsprosessen og oppklaring av straffesaker.

- Respondentene mener at DNA-reformen har hatt en positiv effekt på etterforskning og oppklaring. De erfarer at DNA oftest bidrar til å styrke mistanken mot en allerede kjent mistenkt eller siktet. Det er sjeldnere DNA bidrar til å identifisere en ukjent gjerningsperson, og det er svært sjelden at DNA bidrar til å svekke eller fjerne mistanken mot en allerede kjent gjerningsperson.
- Respondentene slutter opp om påstanden og forventningen om at DNA bidrar til økt oppklaring av straffesaker, både det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet» og alvorligere kriminalitet som voldtekt.
- Et stort flertall mener også at DNA-bevis fører til flere tilståelser.
- Samtidig sier mange seg enige i at DNA-reformen også kan ha den kontra-produktive effekt at kunnskap om DNA påvirker hvordan lovbrudd utføres, noe som vil kunne svekke den positive effekten av DNA på oppklaring.

6. DNA-analysene og DNA-bevis i rettssaker

I dette kapittelet presenteres funn fra spørreundersøkelsen som omhandler DNA-analyser og brukernes opplevelser av hvordan DNA-bevis presenteres, brukes og hvilken betydning det har for utfallet av saker i retten.

6.1 Analyse av biologisk materiale

Folkehelseinstituttet (FHI, tidligere RMI) analyserer alle biologiske spor som samles inn av politiet. I spørreundersøkelsen hadde vi to påstander om analyse-rapporten FHI sender til politidistriktet samt saksbehandlingstiden. Disse spørsmålne gikk til alle respondentene.

Tabell 6.1.1 DNA-rapportene fra FHI (tidligere RMI) er enkle å forstå

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2686)	8 %	31 %	27 %	9 %	2 %	24 %
Politijurist (n=189)	7 %	40 %	19 %	21 %	7 %	6 %
Statsadvokat (n=23)	9 %	48 %	17 %	22 %	4 %	0 %
Dommer (n=268)	9 %	37 %	25 %	9 %	1 %	18 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=157)	4 %	30 %	27 %	19 %	5 %	15 %

Vi ser at en god del, 24 % av de politiutdannede, svarer «vet ikke» på om DNA-rapportene fra FHI (tidligere RMI) er enkle å forstå. Dette skyldes antakelig at mange av dem ikke har sett en rapport fra FHI. Dette er ikke overraskende, da rapportene fra FHI hovedsakelig leses av de som er direkte involvert i etterforskningen av straffesaken. Av de som arbeider i ordenstjeneste svarer for eksempel hele 38 % «vet ikke» på denne påstanden. Rundt en fjerdedel av politijuristene, statsadvokatene og forsvars- og bistandsadvokatene mener at DNA-rapportene fra FHI er vanskelig å forstå, litt over 10 % av politiutdannete og dommere

mener det samme. Av de politiutdannede er det særlig kriminalteknikere som mener DNA-rapportene fra FHI er vanskelige å forstå; hele 34 % mener dette, mens 14 % av etterforskerne mener det samme. Flere er imidlertid mer enige enn uenige i at rapportene er enkle å forstå, dette gjelder også kriminalteknikere. Når vi gjennomførte registeranalysen så vi imidlertid at mange i politiet misforstod FHI's konklusjoner i rapportene.

Til tross for at de fleste er helt eller ganske enige i at rapportene fra FHI er enkle å forstå er det mange som har skrevet om hva de synes er vanskelig. Her følger noen eksempler: *Bør bli kortere sakkyndigrapporter og enklere konklusjoner og et lettere språk (politijurist). Rapportene må bli lettere tilgjengelige. Er det mange resultater er de mer forvirrende. Bruk av de som har skrevet dem som sakkyndig vitne i retten avhjelper veldig, men vi kan ikke ha dem som vitne i alle saker – da får de ikke annet å gjøre, derfor bør rapportene bli mer tilgjengelige (Statsadvokat).* En politijurist kommer med følgende forslag: *Det må gjøres endringer i strukturen på beslagsrapporter og DNA-rapporter slik at det fremgår enkelt og oversiktlig hvor DNA-et er funnet – det være seg på gjenstand eller åsted. Slik det er i dag bruker man betydelig tid på sammenstilling av DNA-rapporten og beslagsrapporten for å avklare hvilke analysefunn som knytter seg til de ulike beslag. Det brukes for eksempel flere referansenummer som det kan være tidkrevende å finne igjen i beslagsrapport og i anmodning om analyse til Kripos.* En annen sa med henhold til svarene fra Folkehelseinstituttet - *selv konklusjonen hvor det vises til et navn er grei, men ellers er både oppsett og innhold slik at man noen ganger «ikke ser skogen for bare trær», og man ender opp med å legge det til grunn uten å se på begrunnelsen.* En etterforsker er *lite fornøyd med måten rapportene skrives på - her må man kunne skrive mer eller bruke mer forståelig terminologi enn «pluss og minus».* Til tross for slike synspunkter er det altså ikke en utbredt oppfatning at rapportene fra FHI er vanskelige å forstå for politiet.

Behandlingstiden for analyse av biologiske spor hos FHI har variert i løpet av tiden som har gått siden DNA-reformen trådte i kraft 1. september 2008, slik figurene i introduksjonen dokumenterer. En periode ble behandlingstiden svært lang for mindre alvorlige saker. Mange sendte inn mange spor, og FHI hadde ikke kapasitet til å ta unna sakene. Etter et restanseprosjekt ble behandlingstiden

kortere igjen. Det ble også en strengere kvalitetskontroll med hvilke spor som ble sendt inn, blant annet ble det informert om hvilke typer spor som hadde henholdsvis lav og høy suksessrate.

Vi spurte respondentene om deres syn på saksbehandlingstiden hos FHI i dag.

Tabell 6.1.2 Saksbehandlingstiden for DNA-analyser er i dag tilfredsstillende

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2686)	1 %	9 %	21 %	29 %	22 %	18 %
Politijurist (n=189)	1 %	14 %	19 %	37 %	22 %	9 %
Statsadvokat (n=23)	4 %	4 %	26 %	39 %	22 %	4 %
Dommer (n=268)	1 %	10 %	25 %	20 %	13 %	32 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=157)	0 %	9 %	24 %	24 %	27 %	17 %

Over halvparten av alle gruppene (med unntak av dommerne) mener at saksbehandlingstiden for DNA-analyser *ikke* er tilfredsstillende. Andelen som verken er enig eller uenig er relativt høy, det er også andelen «vet ikke». Dette skyldes at mange av de som er bedt om å ta stilling til påstanden ikke har kjennskap til saksbehandlingstiden, da dette ikke angår alle respondentene i undersøkelsen.

Veldig mange i samtlige av gruppene kommenterte saksbehandlingstiden på ulike måter. En politijurist skrev *Analysene tar for lang tid!* En ansatt på lensmannskontor forklarer hvordan lang saksbehandlingstid får følger for andre områder: *Analysene fra RMI tar en del tid naturlig nok. Har opplevd ved et par anledninger at saken blir henlagt før resultatet foreligger. Når resultatet kommer og det er treff åpner ikke påtalejurist saken opp igjen. Da kan det ofte føles unødvendig å gjøre lang og grundig åstedundersøkelse på grovt innbrudd og biltyverier.*

Politiregistrene var ikke egnet til å dokumentere saksbehandlingstiden hos FHI i de sakene vi kodet i registeranalysen. Årsaken til dette er at vi så at datoen som stod oppført for innsending av anmodning i svært mange saker var misvisende. Når FHI sendte tilbake anmodninger fordi de ikke var riktig utfylt, eller når FHI måtte vente på referanseprøver, ble ikke anmodningsdatoen endret. Det

var også tydelig i mange saker at datoen på anmodningen ikke var riktig, fordi anmodningen ble liggende hos politiet en periode, oftest hos kriminaltekniker, før den ble innsendt. I tillegg tar det også tid fra politiet sender anmodning elektronisk til FHI mottar sporprøvene fysisk i posten, noe som gjorde det vanskelig å beregne saksbehandlingstiden med utgangspunkt i disse datoene.

Det er derfor misvisende å kun se på FHI sin analysetid når man måler saksbehandlingstid fra anmodning skrives/sendes og til svar foreligger. Det er mange faktorer internt i politiet, så som mangelfulle eller feil utfylte anmodninger, pluss at det tar tid før prøvende sendes som øker den totale saksbehandlingstiden. Spørreundersøkelsen bekrefter imidlertid at det har etablert seg en sterk oppfatning i politietaten og også i domstolen om at saksbehandlingstiden er for lang.

6.2 DNA-bevis i retten

Politijurister, stats-/førstestatsadvokater, dommere/dommerfullmektige og forsvars- og bistandsadvokater ble alle spurt om de hadde vært involvert i straffesaker der DNA ble fremlagt som bevis. 87 % svarte ja på dette spørsmålet. De som svarte ja, ble deretter stilt en rekke spørsmål om deres erfaringer med DNA-reformen og bruk av DNA-bevis i retten. Vi ville blant annet vite om rettens aktører hadde merket noen effekt av DNA-reformen, hadde den bidratt til økt fokus på kriminalteknikk i rettssaker?

Tabell 6.2.1 DNA-reformen har bidratt til økt fokus på kriminalteknikk i rettssaker

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	14 %	48 %	21 %	3 %	1 %	14 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	18 %	55 %	18 %	5 %	0 %	5 %
Dommer (n=257)	11 %	47 %	23 %	1 %	0 %	17 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	15 %	46 %	19 %	3 %	2 %	14 %
Totalt (n=609)	13 %	47 %	21 %	2 %	1 %	15 %

Et klart flertall er enig i påstanden om at DNA-reformen har bidratt til et økt fokus på kriminalteknikk i rettsaker. Dette tyder på at DNA-reformen har hatt en synlig effekt ikke bare for politiet, men også for påtalemyndigheten og for domstolens øvrige aktører. Svært få er uenig i påstanden, men en dommer skriver at *DNA-bevis er fortsatt nokså sjelden, og at det har vært noen DNA-reform merkes ikke*. Det er mye som tyder på at særlig i mindre tingretter er det mer tilfeldig om dommere har hatt mange saker med DNA-bevis.

Vi ønsket også synspunkter på hvilken behandling DNA-beviset får i retten, om det gjennomgås grundig. Først ba vi respondentene vurdere påstanden «Behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig»:

Tabell 6.2.2 Behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	18 %	47 %	21 %	4 %	1 %	9 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	23 %	68 %	5 %	5 %	0 %	0 %
Dommer (n=257)	21 %	43 %	20 %	6 %	0 %	9 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	11 %	41 %	22 %	13 %	3 %	10 %
Totalt (n=609)	18 %	45 %	21 %	7 %	1 %	9 %

Av de som har en oppfatning om dette spørsmålet, er det et klart flertall som er enig i påstanden. En av dommerne kommenterer at *I likhet med alle andre bevis må også DNA-beviset vurderes grundig, blant annet i relasjon til hvor DNA er avsatt og hvordan det er kommet dit*.

Forsvars- og bistandsadvokatene er den gruppen som i noen grad er uenig i påstanden. En skriver at det er gjennomgående *manglende reell forståelse for at DNA-bevis kun er bevis for at DNA befinner seg på et bestemt sted - ikke for at en konkret handling er utført av den person DNA tilhører. Bevisverdien av DNA-funn overvurderes regelmessig. Hovedunntaket er politiets teknikere, som gjennomgående har god forståelse for dette - dersom påtale velger stevne dem*. Også enkelte respondenter fra de andre gruppene er mer tvilende til hvor grundig DNA-beviset gjennomgås. En politijurist skriver: *Har aldri opplevd at det har blitt stilt spørsmål ved DNA-bevis. Det går gjennom retten så godt som alltid*.

For å utdype behandlingen av DNA-beviset noe, ba vi respondentene ta stilling til påstandene om hvorvidt fagdommere og meddommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis. Når det gjaldt fagdommere var svarfordelingen som følger:

Tabell 6.2.3 Fagdommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	19 %	38 %	20 %	7 %	2 %	14 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	9 %	36 %	23 %	14 %	5 %	14 %
Dommer (n=257)	31 %	38 %	16 %	6 %	1 %	8 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=148)	10 %	24 %	27 %	17 %	9 %	14 %
Totalt (n=610)	21 %	34 %	20 %	9 %	3 %	11 %

Her ser vi tydelige forskjeller mellom rettens aktører. Dommerne er, kanskje ikke overraskende, den gruppen som er mest enig i at fagdommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis. En av dommerne påpeker imidlertid at det kan være utfordrende å vurdere DNA-bevis kritisk: *Kritisk bruk av DNA-bevis er kanskje den største utfordringen - hvordan er bevisene sikret, hva kan sikkert ledes ut av det faktum at DNA-spor er påvist på stedet, mv. Dette kan særlig være problematisk i forhold til kategorien hverdagskriminalitet. Ved bruk av DNA-bevis må man følgelig være bevisst feilkildene, ellers kan dette lede til feilslutninger, og uriktige domfellelser.*

Forsvars- og bistandsadvokater er, kanskje heller ikke så overraskende, den gruppen som er mest uenige, 26 % er ganske eller helt uenige i dette. Men også i denne gruppen er det flere som er enige enn uenige i påstanden. En skriver at *Det vanskelig å ha noen formening om hvordan den enkelte dommer vurderer bevis. De synes å stille fornuftige spørsmål.*

Hva så med meddommere, foretar de også i all hovedsak en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis?

Sammenlignet med forrige påstand, ser vi i tabell 6.2.4 på neste side, at for alle gruppene er det noen fler som er uenig i at meddommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis. En av dommerne påpeker at sakkyndigforkla-

ringer kan bli for kompliserte for enkelte meddommere: *Sakkyndige må spare litt på ordene og konsentrere seg om det som er sentralt. Meddommerne faller av under ultra-faglige gjennomganger.*

Med unntak av forsvars- og bistandsadvokater er flertallet allikevel også her mer enig enn uenig i påstanden.

Tabell 6.2.4 Meddommere foretar en selvstendig og reell vurdering av DNA-bevis

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	9 %	21 %	26 %	11 %	6 %	27 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	9 %	18 %	32 %	14 %	5 %	23 %
Dommer (n=257)	11 %	34 %	27 %	14 %	4 %	11 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=148)	3 %	13 %	33 %	20 %	12 %	18 %
Totalt (n=610)	9 %	24 %	28 %	14 %	7 %	18 %

Internasjonalt har flere forskere studert det som gjerne omtales som «CSI-effekten»; konsekvenser av at populære TV-serier fremstiller politietterforskning generelt, og kriminaltekniske undersøkelser spesielt, som enklere og mer effektive enn de er i virkeligheten. Enkelte amerikanske forskere mener at TV-seriene har ført til at legdommere og juryer vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten DNA-bevis eller andre kriminaltekniske bevis (Kruse 2010). Vi spurte også våre respondenter om det samme, og her er svarfordelingen:

Tabell 6.2.5 Meddommere vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten DNA-bevis

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	1 %	6 %	25 %	29 %	21 %	19 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	0 %	14 %	27 %	41 %	5 %	14 %
Dommer (n=257)	0 %	4 %	24 %	35 %	27 %	9 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=148)	1 %	9 %	26 %	24 %	18 %	22 %
Totalt (n=610)	1 %	6 %	25 %	31 %	23 %	15 %

Denne tabellen gir i liten grad støtte til påstanden om en «CSI-effekt» i Norge. Selv hos forsvars- og bistandsadvokatene, som er den gruppen som foruten stats-

og førstestatsadvokatene²³ er mest enig i påstanden, er det kun 10 prosent som er helt eller delvis enig.

Tabell 6.2.6 Meddommere vegrer seg for å domfelle i straffesaker uten kriminaltekniske bevis

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=182)	2 %	13 %	24 %	28 %	15 %	18 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	0 %	32 %	18 %	32 %	5 %	14 %
Dommer (n=257)	0 %	13 %	28 %	34 %	18 %	7 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	1 %	20 %	19 %	26 %	16 %	18 %
Totalt (n=609)	1 %	15 %	24 %	30 %	16 %	13 %

Flere er enige i dette enn i forrige påstand, som var avgrenset til DNA. En politijurist skriver at *Tror TV-serier á la CSI har hatt vel så mye å si med hensyn til dommernes bevissthet omkring kriminalteknikk. Særlig gjelder dette, dessverre, meddommere, som tror kriminalteknikere kan trylle*. Men også her er flest uenige i påstanden. Legg også merke til at både her og i forrige påstand er det mange som ikke har en klar oppfatning av dette spørsmålet.

Et viktig aspekt ved fremleggelse og bruk av DNA-bevis i retten er i hvilken grad rapportene fra FHI og/eller sakkyndiges forklaring bidrar til å opplyse saken.

6.3 Bruk av sakkyndige vitner fra FHI

Vi ba respondentene om å kommentere utsagn om sakkyndige fra Folkehelseinstituttet (FHI) innkalles som vitner, samt om DNA-beviset imøtegås (såkalt «second opinion»). De færreste hadde noe særlig erfaring med sakkyndige vitner fra FHI, nærmere 3 av 4 svarte at sakkyndige fra FHI hadde vitnet i færre enn 25 % av sakene de hadde vært involvert i der DNA hadde vært et bevis. Noen flere hadde opplevd at kriminalteknikere hadde forklart seg i retten om DNA-rapportene enn sakkyndige fra FHI.

23 Vi er forsiktige med å bruke resultatene fra stats- og førstestatsadvokatene, da det kun er 22 respondenter i gruppen.

En av dommerne mente at *Det er tilstrekkelig med skriftlig uttalelser fra sakkyndige*. Imidlertid var det en del som kritiserte de skriftlige rapportene (dette har vi også gjennomgått over), og mange kommenterte at de burde forenkles. En statsadvokat skrev at *Rapportene må bli lettere tilgjengelige. Er det mange resultater er de mer enn forvirrende. Bruk av de som har skrevet dem som sakkyndig vitne i retten avhjelper veldig men vi kan ikke ha dem som vitne i alle saker - da får de ikke annet å gjøre derfor bør rapportene bli litt mer tilgjengelige*. En dommer foreslår at man etablerer en rutine med forenklete sakkyndig-rapporter: *Det kunne gjerne lages forenklete sakkyndige erklæringer á la de som benyttes i promille-/påvirket-kjøringsaker*.

Flere hadde forslag til forbedring av sakkyndig-rapporten. En forsvarsadvokat skrev at *Sakkyndig-rapport som skal brukes i retten, burde være mer konkret omkring bevisverdien av DNA-funn opp mot konkret straffesak. Utformingen er i dag særlig ut fra medisinske forskningskriterier, som gjør rapportene vanskelig tilgjengelige for domstolene. Det burde være klarere retningslinjer for hvordan domstolene skal få opplyst konsekvensene av DNA-funn, fordi man regelmessig opplever at det fra påtale ikke blir opplyst til domstolen at DNA-funnet ikke sier noe om når eller hvordan DNA kom til funnstedet*.

Gjennomgående finner vi at det er relativt sjelden at sakkyndige eller kriminalteknikere forklarer seg om DNA-rapporten. Det er noe vanligere at kriminalteknikere gjør det enn sakkyndige fra FHI. Dette henger antakelig sammen med at DNA-bevis sjelden bestrides, verken av aktor eller forsvarer. Når sakkyndige brukes i så liten grad, blir rapporten desto viktigere. Det kan synes som om flere har problemer med utformingen av rapporten, og det bør kanskje vurderes en revidering av rapportutformingen, alternativt at man skriver en forenklet versjon som legges ved.

Men kan en annen løsning være mer bruk av sakkyndige i retten, vil det bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne?

Opp mot halvparten av respondentene er helt eller ganske enig i at mer bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne. Nærmere en tredjedel er verken enig eller uenig. En forsvarsadvokat ser mer bruk av sakkyndige i retten i sammenheng med mulighet for økt rettssikkerhet i mindre

alvorlige straffesaker: *Bare i større saker at det blir innkalt ekspertvitner. Hvor er da rettsikkerheten i mindre alvorlige saker?*

Tabell 6.3.1 Mer bruk av sakkyndige i retten vil bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	12 %	38 %	27 %	12 %	4 %	8 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	9 %	27 %	36 %	18 %	5 %	5 %
Dommer (n=257)	6 %	42 %	34 %	9 %	2 %	7 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	6 %	35 %	30 %	14 %	8 %	8 %
Totalt (n=609)	8 %	39 %	31 %	11 %	4 %	7 %

Relativt få er uenige i påstanden, men mange har synspunkter på hvordan sakkyndige bør utforme sin forklaring. En dommer skriver: *Syns kanskje for egen del at det noen ganger blir vel omfattende redegjort for hva DNA generelt er, men forstår samtidig behovet for dette i forhold til lekdommere som deltar for første gang.*

En forsvarsadvokat skriver at *Sakkyndige bør øve seg på å forklare enkelt og kortfattet*, en annen mener at *Sakkyndige fra FHI er gjennomgående dårlige vitner i retten med dårlige pedagogisk evne til å formidle vanskelig stoff.*

Samtidig må ikke forenkling og popularisering av resultatene ende opp med at man fremstår som mer sikker enn funnene gir grunnlag for. En forsvarsadvokat skriver at *Man forholder seg til et vitne som forklarer noe som ingen andre i retten har forutsetninger for å forstå. Man har derfor ingen mulighet til kontradiksjon. Forhåpentligvis så har vitnet helt ut korrekt. Dessverre kjenner jeg eksempler på at teknikere fra RMI har uttalt påstander som skråsikre som medisinsk sakkyndige senere har tilbakevist som usikre. En har derfor liten eller ingen kontroll på at de holder seg innen for sitt eget fagfelt - enda mindre om det de legger frem er kontroversielt eller ikke. Dette mer enn andre fagfelt innenfor rettsmedisinen.* Ut fra slike erfaringer vil ikke mer bruk av sakkyndige i retten bedre beslutningsgrunnlaget for dommerne.

En annen mulighet er at aktørene innkaller ekspertvitner som kan utfordre eller kritisere sakkyndig-rapporten, det som gjerne omtales som bruk av «second opinion». Hvis DNA-beviset, og de sakkyndiges beskrivelse av analyse og funn,

i for liten grad utfordres i retten, kan man risikere at beviset tillegges større vekt enn det er grunnlag for. I verste fall kan de føre til uriktige domfellelser. Vi ba respondentene vurdere om mer bruk av «second opinion» i retten vil føre til flere frifinnelser:

Tabell 6.3.2 Mer bruk av «second opinion» i retten vil føre til flere frifinnelser

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politijurist (n=183)	1 %	10 %	44 %	13 %	6 %	26 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=22)	9 %	9 %	46 %	9 %	0 %	27 %
Dommer (n=257)	1 %	8 %	57 %	11 %	2 %	21 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=147)	3 %	24 %	45 %	6 %	4 %	18 %
Totalt (n=609)	2 %	13 %	50 %	10 %	4 %	22 %

Her ser vi at halvparten verken er enig eller uenig i påstanden. 22 % vet ikke. Med andre ord er det kun 1 av 4 som har sagt seg enten enig eller uenig i påstanden av respondentene. En mulig forklaring kan ligge i at påstanden er vanskelig å ta stilling til på generelt grunnlag, uten å vite hva slags «second opinion» det er snakk om. En politijurist skriver følgende: *Hva som vil skje ved «second opinion» avhenger helt av om de sakkyndige er uavhengige og pålitelige. Det er ikke grunn til å tro at uavhengige sakkyndige vil føre til flere frifinnelser.* En statsadvokat påpeker at «second opinion» vil kunne gi bedre grunnlag for beslutning, men samtidig åpne for forvirring ved at bevisvurdering reduseres til krig mellom eksperter. *En nøytral rettsoppnevnt sakkyndig vil være det beste.*

Politijuristene og dommerne er mer uenig enn enig i påstanden, mens statsadvokatene og forsvars- og bistandsadvokatene er mer enig enn uenig. En forsvarsadvokat skriver: *Opplever at sakkyndige sier mer i retten enn rapporten sier og utover det den rettsmedisinske kommisjon har godkjent. Da er «second opinion» viktig.*

6.4 DNA-bevisets betydning for skyldspørsmålet

Hvor viktig vurderer rettens aktører at DNA-beviset er for utfallet av rettssaken? Dette er et vanskelig spørsmål å belyse, men vi ba respondentene anslå hvor ofte

de hadde opplevde at DNA-beviset hadde vært *viktig* eller *avgjørende* for skyldspørsmålet.

Tabell 6.4.1 DNA-bevisets betydning for skyldspørsmålet

I straffesakene du har vært involvert i, og der DNA har vært et bevis, hvor ofte vil du anslå at:	≤ 25 % av sakene	25 - 50 % av sakene	50 - 75 % av sakene	≥ 75 % av sakene	Vet ikke
- DNA har vært viktig for skyldspørsmålet?	22 %	17 %	23 %	30 %	8 %
- DNA har vært et fellende bevis?	34 %	15 %	18 %	21 %	12 %

Vi ser en relativt jevn fordeling i alle kategoriene, med en tendens til å beskrive DNA som *viktig* for skyldspørsmålet i fler av sakene, mens DNA som *fellende* bevis forekommer i noe færre av sakene. En statsadvokat kommenterer at *DNA-reformen er viktig og bra. DNA brukt på en riktig måte i retten er et tungt bevis, men brukt på feil måte, kan det være ødeleggende for både den enkelte sak og for DNA som bevis generelt.* En politijurist kommenterer at *DNA er sjelden beviset alene - dvs. det fellende beviset - men sett i sammenheng med andre indisier vil det ofte være det som avgjør.*

Dommere og forsvars- og bistandsadvokater anslår noe oftere enn politijuristene at de har vært involvert i straffesaker der DNA har vært *viktig* for skyldspørsmålet. Forsvars- og bistandsadvokater har størst tendens til å vurdere DNA-beviset som *fellende* i flere av sakene, mens politijuristene på sin side har størst tendens til å vurdere DNA-beviset som *fellende* i færrest av sakene. En politijurist kommenterer at *hun/han ikke har hatt saker hvor DNA alene har vært avgjørende. Andre fysiske bevis har kommet i tillegg. Synes det legges altfor stor vekt på DNA opp mot god gammel dags kriminalteknikk.* En annen skriver at *DNA reformen har åpenbart vært viktig, men det er likevel ikke slik at den preger enhver sak. Når DNA kan benyttes et det et viktig hjelpemiddel, og i noen tilfeller helt avgjørende for bevisene i en sak.*

Det er også viktig å merke seg at DNA-beviset kan ha spilt en viktig og kanskje avgjørende rolle før rettssaken, som en av politijuristene påpeker: *I mange av sakene er det ikke et avgjørende bevis i retten fordi DNA-treffet gjorde at siktede tilsto under etterforskningen.* Dette fant vi også eksempler på i vinnings sakene i registeranalysen.

6.5 DNA-bevisets effekt på antall domfellelser

Som tidligere nevnt ble alle respondentene forelagt en rekke påstander de ble best om å ta stilling til. Noen av disse handlet om i hvilken effekt DNA-bevis har i rettsaker. De fire følgende spørsmålene illustrer derfor ikke bare holdningene til rettens aktører, men også politiets holdninger.

Tabell 6.5.1 Bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2767)	58 %	27 %	7 %	0 %	0 %	8 %
Politijurist (n=192)	62 %	28 %	7 %	0 %	0 %	4 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=24)	71 %	29 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=272)	47 %	35 %	9 %	0 %	0 %	9 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	37 %	38 %	12 %	1 %	1 %	11 %

Ytterst få respondenter er uenige i denne påstanden. Et overveldende flertall er helt eller ganske enig i påstanden. Dommere og forsvars-/bistandsadvokater er i mindre grad «helt enig» i påstanden, litt mer forbeholden, og her finner vi også den største andelen som er verken enig eller uenig i påstanden. Men det er ingen tvil fra alle respondentgruppene om at DNA-bevis fører til flere domfellelser. De to neste påstandene konkretiserer påstanden over. Vi ber respondentene ta stilling til om DNA-bevis også fører til at flere dømmes for henholdsvis innbrudd og voldtekt:

Tabell 6.5.2 Bruk av DNA-bevis i retten fører til at flere dømmes for voldtekt

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2767)	55 %	26 %	9 %	1 %	0 %	10 %
Politijurist (n=192)	58 %	19 %	10 %	1 %	1 %	12 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=24)	71 %	25 %	4 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=272)	45 %	38 %	7 %	0 %	0 %	11 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	39 %	37 %	11 %	1 %	1 %	11 %

Svarfordelingen her er så godt som sammenfallende med forrige påstand. Voldtekt er, sammen med narkotikalovbrudd, den lovbruddstypen som har hatt størst økning i dommer der DNA-bevis brukes. Samtidig er det ingen automatikk i at DNA-bevis i voldtektssaker fører til flere domfellelser, som en statsadvokat påpeker: *Gjeldende voldtektssaker er min hypotese at overgripere før nektet for seksuell omgang, slik at det sentrale bevistema var om slik omgang hadde funnet sted. I dag, med kunnskap om DNA-beviset, har forklaringene endret seg til at det var frivillig seksuell omgang, slik at det i større grad er vold/hjelpeløshet som må bevises.* Dette så vi også mange eksempler på i registeranalysen av voldtektssakene, der oppklaringsprosenten ikke økte like mye i saker med DNA-profil og treff.

Tabell 6.5.3 Bruk av DNA-bevis i retten fører til at flere dømmes for innbrudd

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2765)	47 %	30 %	12 %	1 %	0 %	9 %
Politijurist (n=191)	53 %	29 %	8 %	3 %	0 %	6 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=25)	52 %	24 %	12 %	0 %	0 %	12 %
Dommer (n=272)	27 %	29 %	23 %	3 %	2 %	17 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=161)	18 %	30 %	23 %	8 %	4 %	18 %

Sammenlignet med de to foregående tabellene, ser vi at andelen «vet ikke» går opp, også andelen som er verken enig eller uenig. Andelen som er ganske eller helt uenig øker også. Men fortsatt er det et overveldende flertall som er enig i påstanden og mener DNA-bevis fører til at flere dømmes for innbrudd.

6.6 Rettssikkerhet

DNA kan både ses på som en trussel mot rettssikkerheten, ved at troen på DNA-bevisets ufeilbarlighet fører til at uskyldige dømmes, og en garantist for rettsikkerhet, ved at DNA-bevis kan brukes til å bevise både skyld og uskyld; at personer som feilaktig er mistenkt for å ha begått en straffbar handling kan

«sjekkes ut» av saken ved at DNA-bevis svekker mistanken. Vi spurte alle respondenter hvordan de stilte seg til påstanden om ad DNA fører til styrket rettsikkerhet.

Tabell 6.6.1 DNA fører til styrket rettssikkerhet

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Politi (n=2690)	50 %	39 %	10 %	1 %	0 %	1 %
Politijurist (N=189)	50 %	33 %	14 %	2 %	0 %	1 %
Stats-/førstestatsadvokat (n=23)	65 %	30 %	4 %	0 %	0 %	0 %
Dommer (n=268)	38 %	43 %	15 %	1 %	0 %	3 %
Forsvars-/bistandsadvokat (n=157)	26 %	50 %	13 %	6 %	2 %	3 %

Her er enigheten overveldende. Nesten ingen er ganske eller helt uenige, forsvars- og bistandsadvokatene er de som i noen grad er skeptiske til påstanden. Men også hos denne gruppen er mer enn 3 av 4 helt eller ganske enige i påstanden. Det er videre svært få som ikke tar stilling (enten ved å svare «vet ikke» eller som ikke har en klar oppfatning). Det er med andre ord en klar oppfatning av at DNA styrker rettssikkerheten. En politijurist presiserer at hvorvidt DNA bidrar til styrket rettssikkerhet henger sammen med bruken: *Mer kunnskap om DNA som bevis styrker rettssikkerheten bare der vi klarer å forstå og formidle kunnskapen på en riktig måte i retten! Ellers kanskje mer egnet til å forvirre.* Samtidig kommer en del respondenter med klare advarsler om å tro blindt på DNA-beviset. En forsvarsadvokat skriver: *Det er en fare for at bruk av DNA vil føre til en likegyldig holdning til andre bevis. Det er lett å sette ut spor av andres DNA for å unngå skyld selv.* En dommer påpeker at *Det er viktig at man får opplyst mulighetene for at tiltaltes DNA kan ha kommet der utenom den straffbare handlingen.* En forsvarsadvokat er inne på noe av det samme: *Opplæring i hvordan man bør bruke DNA-bevis bør det kanskje fokuseres mer på.* DNA-bevis sier sjelden noe om hva som har skjedd, og ikke noe om hvordan DNA har havnet der det er funnet. Kan nok legges for mye vekt på DNA som avgjørende bevis i en del saker. Disse kommen-

tarene vitner om at troen på DNA-bevisets fortreffelighet både for å øke antallet domfellelser og styrke rettsikkerheten, ikke er betingelsesløs. Det ligger en potensiell fare for at man blir for ukritisk i møte med DNA-bevis i retten.

6.7 Oppsummerende om DNA-analysene og bruk av DNA i rettssaker

Som gjennomgangen over viser, har DNA-reformen også satt spor i rettssalen.

- DNA-reformen har bidratt til et økt fokus på kriminalteknikk i rettssaker.
- De fleste er enige i at rapportene fra FHI er enkle å forstå.
- En stor overvekt av respondentene er uenige i at saksbehandlingstiden for DNA-analyser i dag er tilfredsstillende.
- De fleste mener at behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig.
- I følge respondentene er det ikke et stort behov for å øke bruken av sakkyndige i retten.
- DNA-bevis beskrives som viktig for skyldspørsmålet i et stort antall saker.
- Det store flertall av respondenter er enig i at bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser. Samtidig er det få som mener dette går ut over rettsikkerheten, et overveldende flertall mener at DNA fører til styrket rettsikkerhet.
- Flere advarer mot kritikkløshet i møte med DNA-bevis i retten.

7. Kunnskapsnivå og kompetansebehov

I spørreundersøkelsen stilte vi samtlige respondenter spørsmål om kunnskapsnivå og eventuelle behov for kompetanseheving. Disse blir presentert her i det følgende. Vi vil først gjennomgå de politiansattes kunnskapsnivå og kompetansebehov, før vi ser nærmere på de øvrige aktørene.

7.1 Kunnskapsnivå og kompetansebehov for politiansatte

Som et ledd i DNA-prosjektet ble det utviklet et 10-timers grunnkurs i sikring av biologiske spor. Flest mulig politiansatte skulle gjennomføre dette kurset. Litt over 40 % av respondentene fra ordenstjenesten, etterforskning, kriminalteknikk og lensmannskontor oppgir at de har gjennomført dette grunnkurset. Etterforskerne er de som i minst grad har gjennomført, mens kriminalteknikere i størst grad med nesten 60 %. Rundt 45 % av generalistene har gjennomført denne opplæringen. Tallene for de som har svart at de har vært med på lokale temadager om DNA er tilsvarende tallene for de som har gjennomført 10-timerskurset. Mange distrikter slo disse to opplæringstilbudene sammen.

Det er også blitt utviklet introduksjonsfilmer fra Kripas om sikring av biologiske spor. Bare en fjerdedel av generalistene og etterforskerne oppgir å ha sett disse. Ikke uventet er andelen kriminalteknikere som har sett filmene langt høyere, 60 %. Dette tilsier imidlertid at 40 % av kriminalteknikerne ikke har sett det opplæringsmateriellet det er forventet at generalisten skal se. 1 av 10 generalister har deltatt på informasjonsdager med RMI/FHI, PDMT og/eller POD, mens 60 % av kriminalteknikerne har deltatt.

Det er likevel tydelig at de fleste har gjennomført en eller annen form for formell opplæring da kun 8 % av generalistene og 10 % av etterforskerne oppgir at de ikke har gjennomført noen formell opplæring.

Respondentene ble også spurt hvor de henvender seg når de lurte på noe vedrørende DNA. Det de aller fleste oppgir er at de henvender seg til en kollega (over

70 %). Det er verdt å merke seg at de som arbeider i lensmannsdistrikt i mindre grad enn både orden, etterforskere og kriminalteknikere gjør dette. Dette skyldes antageligvis størrelsen på arbeidsplassen. En generalist skriver *Mitt inntrykk er at det er litt sånn «mester/svenn» opplæring. Man gjør som kollegaene og lever i den tro at det holder.* En kriminaltekniker skriver om nytten av kollegial støtte: *Opplæring av politipersonell skulle aldri fått lov til å gjøres via nettbaserte tjenester alene - det skulle vært brukt penger på lokal opplæring for alle. Kompetanse er å lytte til andre kolleger fortelle om sine erfaringer, lære av disse erfaringene og så gjøre sine ting bedre. På nettbaserte systemer ligger ikke alle feilvurderinger inne, kun oppskrifter.*

En annen gruppe en stor andel respondenter oppgir å henvende seg når de lurer på noe vedrørende DNA er kriminalteknikerne. Andelen ved lensmannskontor som svarer dette er igjen lavere enn i de andre gruppene. Dette kan skyldes at det sjelden er kriminalteknikere ansatt ved lensmannskontor og at avstanden derfor blir større. En lensmann gir forklaring på dette *Jeg er alene på et lensmannskontor og skal få bistand når sakene er alvorlig nok. Det er over 1 time å kjøre hit fra sentrale strøk der kompetansen sitter, så det blir lite bistand. Det må nesten være dødsfall hvis jeg skal få bistand.*

Informasjonsplattformen KO:DE blir brukt av rundt 40 % av respondentene når de har spørsmål vedrørende DNA. Andelen kriminalteknikere som oppgir dette er høyere enn i de andre gruppene.

Håndboka *Sikring av bevis fra åsted og biometriske data fra person* blir brukt av rundt 20 %, mens rundt 12 % av generalistene oppgir å henvende seg til overordnet. Nesten ingen (under 5 %) av generalistene oppgir å se på introduksjonsfilmene fra Kripos, lese bøker, søke på internett, kontakte sakkyndige eller FHI. Ikke overraskende er andelen kriminalteknikere som gjør dette høyere for alle svaralternativene, spesielt det å kontakte sakkyndige eller FHI.

Vi spurte respondentene med politibakgrunn om deres egen vurdering av kunnskapsnivå og kompetansebehov. Som i de foregående tabellene, har vi valgt å kun presentere svarene fra de som arbeider i ordenstjeneste, på lensmannskontor, med etterforskning eller kriminalteknikk, da det ut fra svarene er disse gruppene som i størst grad arbeider med DNA.

Tabell 7.1.1 Synes du selv du har tilstrekkelig kunnskap om DNA til å utføre dine arbeidsoppgaver forsvarlig?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke	Ikke relevant
Orden (n=659)	58 %	22 %	17 %	3 %
Lensmannskontor (n=446)	64 %	20 %	12 %	4 %
Etterforskning (n=593)	60 %	18 %	16 %	6 %
Kriminaltekniker (n=138)	98 %	1 %	1 %	0 %

Vi ser at til sammen 39 % av respondentene fra ordenstjenesten svarer «Nei» eller «Vet ikke». Dette er en stor andel da noe av tanken man hadde med DNA-reformen var at nå skulle også førstelinje-tjenesten ta i bruk DNA. Egne opplæringsvideoer og grunnkurs ble utviklet for å øke kompetansen i politi-Norge. Men man kan også snu på det: Nærmere 60 % føler at de har tilstrekkelig kunnskap til å utføre sine arbeidsoppgaver forsvarlig. Lensmannsansatte og etterforskere kommer litt bedre ut enn ordenstjenesten, mens kriminalteknikere, ikke overraskende, føler de har tilstrekkelig kunnskap. Vi har over vist sitater fra «generalistene» som etterspør mer opplæring. Vi skal ikke gjenta disse her, men minne om at vi har flere kommentarer som går på manglende opplæring: *Har svært dårlig opplæring på bruk/sikring av DNA i tjeneste.* En annen skriver: *Mangel på DNA-kurs gjør det hele vanskelig.* En kriminaltekniker skriver at *Vurderingene som blir gjort ved innhenting av spormateriale kunne vært bedre. Sikrer materiale på feil steder. Samt at det sikres på steder som gir liten prosentvis treff.*

Enkelte hevder også at utviklingen går i retning av at det blir stadig vanskeligere å gjennomføre selve sporsikringen, og kommer med følgende råd: *Gjøre DNA enkelt å ta og bruke. I dag er det mer og mer komplisert slik at mange kvier seg til å gjennomføre opptak av DNA fordi det blir for omfattende. ENKELT ENKELT ENKELT er løsningen. Dessverre er utviklingen stikk motsatt.*

I et intervju påpekte en informant at noe av grunnen til at sikring av biologiske spor oppleves som vanskelig er at man gjør det så sjeldent: *Du styrer litt unna sånne ting som du ikke føler at du er så god på. Tankene mine før jeg kom hit var at det DNA-greiene er sånn jævla sånn skjemavelde. Altså, jeg skjønner ikke åssen jeg skal fylle det skjema engang. Og da dropper jeg det. Noen ganger. Hvis du er trygg på det som egentlig ikke er vanskelig, så kan du ... Så blir det bedre. Men det handler om oppfriskning, og det handler om å bruke det.*

Også i et annet intervju ble det påpekt at det å sikre biologiske spor og sende inn anmodning er noe de ikke gjør så ofte, derfor oppleves det som vanskelig. Det ble også presisert det ikke var «politisikkert»:

«Informant 1: Nå er det veldig lenge siden jeg har sikra noe DNA. Men jeg mener å huske at vi måtte skrive noen rapporter i BL om dette her sånn. Og det oppfatta jeg som ganske knølete og vanskelig. Vi måtte aldri gjøre det gyldig, for vi gjorde det alltid feil, sånn at de [kriminalteknikerne] måtte jo rette det opp. Jeg tror kanskje det også er med på at du lar være å gjøre det, for det er så tidkrevende. Det er som å skrive en reiseregning i politiet. Du må sette deg i vakt, liksom – omtrent!

Informant 2: Og det er sånne ting som gjør at jeg hvert fall synes at det blir mindre ... Ja, det legger en sånn stein til byrden med å gjøre det, at jeg ikke ... Det er for trøblete og vanskelig, og jeg må spørre hele tiden: Hva skriver jeg her, hva krysser jeg av der? Hvor skal oppfølgingen gå?

Informant 1: Det er ikke «pol'tisikkert».

Informant 2: Det er ikke «pol'tisikkert», nei.»

Andre informanter ga tilbakemelding på at de mestret skjemaene og ikke brukte særlig lang tid på å skrive rapporter i etterkant.

I spørreundersøkelsen spurte vi også om hva slags videre opplæring de eventuelt kunne tenke seg når det gjelder DNA. Kun 6 % av de som arbeider i ordenstjenesten svarte at de *ikke* hadde behov for videre opplæring. 21 % av ansatte på lensmannskontor svarte det samme. Også blant «spesialistene» er det et stort ønske om videre opplæring; kun 11 % av etterforskere og 25 % av kriminalteknikere svarte at de ikke hadde behov for videre opplæring. Dette viser at det er et stort opplæringsbehov når det gjelder DNA i politiet – fra generalistene til spesialistene.

Opplæringsbehovet varierer, naturlig nok. Et fåtall av respondentene ønsket elementær opplæring; kun 16 % av ordenstjenesten, 11 % av lensmannsansatte, 18 % av etterforskerne og 3 % av kriminalteknikere oppga at de hadde behov for det. Generelt oppfriskningskurs var imidlertid et svært populært ønske; hele 74 % av ansatte i ordenstjenesten, 56 % av ansatte på lensmannskontor, 58 % av etterforskere og 26 % av kriminalteknikere ønsket dette. Et slikt oppfriskningskurs ville også kunne ta litt av brodden av den frykt mange hadde både for sporsikring og rapportskrivning i etterkant.

Nærmere halvparten av respondentene (flest fra ordenstjenesten) ønsker seg opplæring i sporsikring på åsted samt opplæring i bruk av DNA og andre biologiske spor i etterforskning (flest etterforskere).

37 % (flest etterforskere og kriminalteknikere) ønsker opplæring i juridiske aspekter ved bruk av DNA. Det er med andre ord et uttalt behov for å utvikle kurs i de juridiske aspektene ved bruk av DNA også for «ikke-jurister».

Samlet viser opplæringsønskene at det er grunn til å fortsette arbeidet med generell opplæring, trening og oppfriskning, særlig av førstelinjetjenesten, på sikring av biologiske spor på åsted.

En informant påpekte en annen måte å øke kunnskap på, hospitering, samtidig som han understreket viktigheten av kompetanseheving:

Intervjuer: Føler du at det har vært en nyttig hospitering [hos kriminaltekniker]?

Informant: Ja, veldig. Ikke bare på det med DNA, men alt på det med åsteder egentlig. Du kjører deg gjerne opp i en sånn egen gate, sånn egenprodusert gate, ikke sant – som du tror er veldig riktig og fin, og så får du de som kan det og så: Obs! Ok, ikke så bra likevel. Jeg synes alle skulle vært innom her, som er på Orden. Det synes jeg.

KO:DE er en informasjonsplattform for alle ansatte i politiet der det blant annet er lagt ut mange råd og tips når det gjelder sikring av biologiske spor på åsted. Vi spurte respondentene om de hadde brukt KO:DE:

Tabell 7.1.2 Har du brukt KO:DE som informasjonsplattform for DNA?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	33 %	64 %	3 %
Lensmannskontor (n=446)	55 %	42 %	3 %
Etterforskning (n=593)	46 %	52 %	2 %
Kriminaltekniker (n=138)	82 %	18 %	0 %

Vi ser her at det er stor forskjell på de forskjellige gruppene. Ansatte i ordenstjenesten er den gruppen som i minst grad, kun 1 av 3, har brukt KO:DE som informasjonsplattform for DNA. I motsatt ende har vi, ikke overraskende, kriminalteknikere, der hele 82 % har brukt KO:DE. Både blant ansatte på lensmannskontor og etterforskere har omkring halvparten brukt KO:DE. Det ser med andre ord ut til å være en viktig oppgave å gjøre KO:DE bedre kjent blant generalistene.

I forbindelse med DNA-reformen skulle hvert politidistrikt utvikle en DNA-instruks. En slik instruks gir retningslinjer for behandling av alt biologisk materiale som skal brukes som bevis i straffesaker, og inneholder følgende temaer: DNA sporsikring på åsted og person, sikring av personprøver for etterforskningsregister og identitetsregister samt saksbehandling.

Tabell 7.1.3 Har du lest den lokale DNA-instruksen ved ditt politidistrikt?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	38 %	52 %	10 %
Lensmannskontor (n=446)	55 %	35 %	10 %
Etterforskning (n=593)	41 %	47 %	12 %
Kriminaltekniker (n=138)	88 %	8 %	4 %

Her ser vi det samme mønsteret som ved bruk av KO:DE i forrige tabell, kun 1 av 3 i ordenstjenesten har lest den lokale DNA-instruksen, mens nesten 9 av 10 kriminalteknikere har lest den. Det fremstår med andre ord som viktig fremover å følge opp generalistene med både opplæring i og informasjon om sikring av biologiske spor.

7.2 Tilbakemelding

DNA-reformen har ført til at flere «generalister» nå rutinemessig sikrer biologiske spor ved åstedsundersøkelser. Både for ansatte i ordenstjenesten og for ansatte på lensmannskontor vil det imidlertid ofte være slik at de ikke deltar i videre etterforskning av straffesaken. Deres rolle i begrenser seg til sikring av biologiske spor. Ved større enheter er det dessuten ofte slik at man i liten grad har kontakt med kollegaer på tvers av avdelingene. Tilbakemelding på om det innsamlede materialet resulterte i at anmodning ble sendt inn, om det resulterte i DNA-profil og/eller treff i DNA-registeret er viktig, både som motivasjon for videre arbeid men også for å bli bedre til å sikre spor (hvis det innsamlede materialet gang på gang ikke resulterer i profil, for eksempel). Vi spurte respondentene om det var etablert rutiner på å gi de som sikrer biologiske spor tilbakemelding på om analysen resulterte i DNA-profil:

Tabell 7.2.1 Er det ved ditt arbeidssted etablert rutiner på å gi de som samler inn biologisk materiale tilbakemelding på om analysen resulterte i DNA-profil?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	28 %	41 %	31 %
Lensmannskontor (n=446)	43 %	38 %	18 %
Etterforskning (n=593)	35 %	31 %	34 %
Kriminaltekniker (n=138)	69 %	29 %	3 %

Her er det stor variasjon i svarene, alt etter hvilken primær arbeidsfunksjon en har. Kriminalteknikerne er de som i størst grad svarer bekreftende, 2 av 3 oppgir at det er etablert rutiner på å gi de som sikrer biologiske spor tilbakemelding på om analysen resulterte i DNA-profil.

For de tre andre gruppene er «vet ikke»-andelen svært høy. Dette betyr at de rutineene kriminalteknikerne sier er innført ikke er kommunisert ut til mottakerne av tilbakemeldingene, og også mest sannsynlig at man ofte ikke får tilbakemelding.

Det er også mange som svarer nei på spørsmålet, rundt 1 av 3 av respondene i spørreundersøkelsen arbeider på steder der det ikke er etablert rutiner for tilbakemelding. Her er det med andre ord store rom for forbedringer.

I intervjuundersøkelsen opplevde vi at flere av informantene, det vil si personer som arbeider i ordenstjenesten, hadde problemer med å skille det å få en DNA-profil fra det å få et treff i registeret. Det viste seg å være lite bevissthet rundt dette. I spørreundersøkelsen hadde vi allerede skilt på dette og spurt. Hva med tilbakemelding på treff, er det etablert rutiner for det?

Tabell 7.2.2 Er det ved ditt arbeidssted etablert rutiner på å gi de som samler inn biologisk materiale tilbakemelding på om analysen resulterte i et treff i DNA-registeret?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	27 %	38 %	36 %
Lensmannskontor (n=446)	45 %	33 %	23 %
Etterforskning (n=593)	32 %	31 %	37 %
Kriminaltekniker (n=138)	59 %	35 %	7 %

Her er «vet ikke»-andelen enda høyere. Ut over det er svarene sammenfallende med forrige. Dette tyder på at det stort sett er slik at hvis det er etablert rutiner

for tilbakemelding på om analysen resulterte i en DNA-profil, så er det også etablert rutiner på å gi tilbakemelding på om analysen resulterte i et treff i DNA-registeret.

Vi spurte også om slike tilbakemeldinger var ønsket:

Tabell 7.2.3 Er du interessert i å få tilbakemelding på hvorvidt biologisk materiale du har samlet, og som har blitt sendt til analyse, har resultert i en DNA-profil?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	96 %	2 %	2 %
Lensmannskontor (n=446)	96 %	3 %	2 %
Etterforskning (n=593)	92 %	5 %	2 %
Kriminaltekniker (n=138)	99 %	2 %	0 %

Vi ser at nesten alle er interessert i å få tilbakemelding på om det innsamlede materialet resulterte i en DNA-profil. Det er derfor et svært tydelig signal respondentene sender; tilbakemelding er ønsket. Dette er kanskje særlig viktig for generalistene, som ofte står fjernt fra selve etterforskningen. Man lærer og blir motivert av tilbakemeldinger, og det er også viktig å gi tilbakemelding når prøven ikke resulterer i DNA-profil. I et intervju påpeker en informant *Tilbakemeldinger er viktig. En kvalitetssikring, en god samhandling kanskje med krimteknisk avdeling, hvert fall her hos oss, er jo kanskje et suksesskriterium da?*

Rutiner for tilbakemelding bør suppleres med muligheter for opplæring i sikring av biologiske spor, særlig hvis man gang på gang mislykkes i å samle biologisk materiale som resulterer i DNA-profil. En generalist kommer med følgende hjertesukk som kan illustrere behovet for ikke bare tilbakemelding, men også opplæring: *DNA funker IKKE slik vi ble forespeilet. I starten skulle man tro at DNA var manna fra himmelen, og at så fort man gikk inn i et rom så var det fullt av DNA der. I praksis så viser det seg at det nesten er umulig å få treff på DNA. Jeg har sikkert fått 50-100 svar der det står: Humant DNA påvist, men i mindre mengder en det som lar seg typegodkjenne (eller noe i den duren). Hvor mye DNA trenger man da??? En kilo??*

I intervju-undersøkelsen fikk vi bekreftet at politidistriktene har ulik praksis på tilbakemeldinger. Noen har en etablert rutine for dette med eposter til de som

har sikret sporene når sporet resulterer i profil og treff. Andre har såkalt «treff-kake» eller «treff-sjokolade» der polititjenestepersonen som sikret sporet som resulterte i treff får en påskjønnelse i form av en kake eller en sjokolade. Dette er populært og styrker opplevelsen av at det man gjør på et åsted har betydning. I ett politidistrikt hadde de rutine på å sende epost til alle som sikret spor som førte til treff. En av informantene fortalte oss at hun samlet på disse epostene i en egen mappe for oppmuntring og motivasjon.

Tabell 7.2.4 Er du interessert i å få tilbakemelding på hvorvidt biologisk materiale du har samlet, og som har blitt sendt til analyse, har resultert i et treff i DNA-registeret?

Primær arbeidsfunksjon	Ja	Nei	Vet ikke
Orden (n=659)	98 %	1 %	1 %
Lensmannskontor (n=446)	97 %	1 %	1 %
Etterforskning (n=593)	95 %	4 %	1 %
Kriminaltekniker (n=138)	97 %	2 %	2 %

Vi ser at det er et like massivt ønske om å få tilbakemelding på treff i DNA-registeret som at sporet resulterte i DNA-profil. Treff virker motiverende for innsatsen. En generalist kommenterer: *Er fornøyd når det kommer tilbakemelding fra leder / etterforsker om at de har fått DNA treff på bakgrunn av de undersøkelser jeg gjorde.* En annen skriver at *Det å få «treff» i forbindelse med sikring av DNA er veldig motiverende og fører til at mannskapene også er blitt mer flinke på åsteder.*

Bedre kommunikasjon mellom spesialistene og generalistene i form av tilbakemelding er derfor en klar konklusjon fra denne undersøkelsen. En fra ordens-tjenesten oppsummerer det slik: *Tror det vil være motiverende for ordenspersonell om det blir rutiner på når man får treff i DNA register, eller i tilfeller der sikrede DNA spor har en positiv innvirkning på etterforskningen.* En annen påpeker at dette gjelder kanskje særlig på større tjenestesteder: *Videre så kan det være moro og få tilbakemelding på resultatet av innsendt materiale. Det gjør noe med motivasjonen til å stå på med arbeidet og fortsette. På store tjenestesteder er det ikke alltid like god kommunikasjon mellom ordensavdelingen og etterforskningsavdelingen.*

7.3 DNA-reformens effekter på kriminalteknisk kompetanse, materiell og personell

DNA-reformen innebar i tillegg til lovendring og utvidet adgang til DNA-registrering også en betydelig økonomisk satsing på utstyr samt overgang til sentral finansiering av DNA-analyser. Vi spurte respondentene om DNA-reformen hadde bidratt til at kriminalteknikk – både kompetanse, personell og materiell hadde blitt styrket på deres arbeidsplass. Under ser vi hvilke svar generalistene (ordenstjeneste og lensmannskontor) og spesialistene (etterforskning og kriminalteknikk) ga:

Tabell 7.3.1 DNA-reformen har bidratt til et økt fokus på kriminalteknikk i min arbeidshverdag

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Orden (n=661)	17 %	43 %	26 %	9 %	2 %	4 %
Lensmannskontor (n=552)	16 %	41 %	27 %	5 %	4 %	8 %
Etterforskning (n=635)	17 %	47 %	25 %	5 %	3 %	3 %
Kriminalteknikk (n=148)	35 %	43 %	13 %	5 %	3 %	1 %

Alle gruppene rapporterer om et økt fokus på kriminalteknikk i arbeidshverdagen. Kriminalteknikere rapporterer om størst endring, her er mer enn tre fjerdedeler enige i påstanden. Men også de andre gruppene slutter seg til påstanden. Dette tyder på at også generalistene i større grad enn før bruker kriminalteknikk i arbeidshverdagen.

Enkelte tar imidlertid forbehold om at det økte fokuset på DNA kan gå ut over kompetanse og fokus på andre kriminaltekniske spor, slik vi også så i kapittel 4 når det gjaldt fingeravtrykk. Enkelte påpeker også at DNA-midlene ikke alltid har blitt brukt til det de var tenkt til. En kriminaltekniker skriver at *Dessverre blir andre kriminaltekniske spor ofte «glemt» av kollegaer når de er ute på åsteder. DNA-reformen har bidratt positivt til at vi har fått et økt fokus på kriminalteknikk generelt i distriktet, noe som var på høy tid!! Dessverre har ikke alle midlene blitt benyttet slik som POD ønsker, og det skulle vært strengere krav til bruken!!*

I tillegg til at flere tar forbehold om at DNA-reformen har gått på bekostning av andre kriminaltekniske spor, er også flere av respondentene tvilende til om

den økte aktiviteten nødvendigvis fører til så store effekter på oppklaringsprosenten. En i ordenstjenesten skriver at *Det er blitt gitt lite eller ingen føring på hvilke saker det skal tas DNA i og ikke. Generelt inntrykk at man tar «trøsteavstryk» på like linje med bruk av «trøstepulver» på fingeravtrykk. Det oppleves som om det sjeldent kommer positive svar på prøver, og de gangene det er gjort funn av humant DNA er det ikke nok til profil.*

En kriminaltekniker er opptatt av at det økte fokuset på kriminalteknikk som DNA-reformen har medført ikke har hatt en tilsvarende økning i ressurser og flere ansatte: *DNA-reformen er en viktig og riktig satsning, men fokuset på DNA som kriminalteknisk spor har fått altfor mye oppmerksomhet. DNA alene er sjelden eller aldri holdbart som bevis og er derfor ikke den «hokus pokus»-løsningen som man fikk inntrykk av at noen mente i starten. Et problem har vært (hos oss) at DNA-reformen har medført ekstrem økning i arbeidsoppgaver uten at dette er kompensert i form av ressurser/flere ansatte. Dermed har innføringen av DNA-reformen gått på bekostning av tradisjonell kriminalteknikk. Dette er synd.*

En politijurist skriver: *Styrket fokus på DNA har ført til en generell svekkelse av kunnskapen omkring sikring av de øvrige kriminaltekniske sporene som er avgjørende for riktige og sikre konklusjoner. Det er generelt sett for stor tro på DNA som bevismiddel, og fravær av kritisk tanke i innsamling og sikring (bl.a. ser jeg stadig at det foretas omfattende ulovlig sikring og registrering av DNA-prøver til etterforskningsregisteret).* Dette indikerer et behov for kontinuerlig oppfølging av at retningslinjene overholdes.

Et annet spørsmål er om den økte satsingen også har ført til økt kriminalteknisk kompetanse. Her er svarene respondentene ga på det spørsmålet:

Tabell 7.3.2 DNA-reformen har bidratt til at kriminalteknisk kompetanse er styrket på min arbeidsplass

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Orden (n=661)	12 %	36 %	29 %	12 %	4 %	7 %
Lensmannskontor (n=552)	11 %	38 %	28 %	9 %	4 %	10 %
Etterforskning (n=635)	15 %	34 %	29 %	9 %	4 %	9 %
Kriminaltekniker (n=148)	30 %	39 %	19 %	5 %	3 %	4 %

Her ser vi mye av det samme svarmønsteret som i forrige tabell; de fleste er enige i påstanden, kriminalteknikerne aller mest. Noen fler er uenige eller verken enig eller uenig. Den største endringen er hos ansatte i ordenstjenesten, der færre er enige i påstanden om at DNA-reformen har ført til styrket kriminalteknisk kompetanse. En av dem skriver at *Utsagnet om at kriminalteknisk kompetanse er styrket grunnet DNA mener jeg er et tveegget sverd. Etter min mening fører det til at åstedet blir gjort ferdig etter søk etter eventuell DNA. De andre kriminaltekniske sporene blir ofte utelatt. Dette fører igjen til at fingeravtrykk og andre spor ikke blir fokusert på. Som konsekvens vil da personellet som utfører åstedsundersøkelser etterhvert «glemme» kunnskapen om og sikring av andre spor.* Respondenten viser her til at økt kriminalteknisk kompetanse som begrenser seg til DNA og biologiske spor, på sikt vil kunne redusere kompetansen på andre kriminaltekniske spor.

Men noen ser ikke økt kompetanse på DNA som en trussel mot kompetanse på andre kriminaltekniske spor, tvert imot. En fra lensmannskontor skriver at *Arbeidet gir tilbakemelding, og det gjør at man skjerper seg. Vi har hatt fagdager i kriminalteknikk, og det øker bevissthet generelt, ikke bare på DNA, men også andre spor.* En kriminaltekniker er inne på noe av det samme: *DNA-reformen har vært et gjennombrudd for faget kriminalteknikk, men jeg tror det er skummelt å tro at de store resultatene vil komme av DNA alene. Nå gjelder det å løfte fokuset også på de andre mulighetene innen kriminalteknikken. Da først vil de store resultatene komme!!*

Har så respondentene merket noen økning på kriminalteknisk personell etter DNA-reformen?

Tabell 7.3.3 DNA-reformen har bidratt til at kriminalteknisk personell er styrket på min arbeidsplass

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Orden (n=661)	7 %	22 %	29 %	17 %	11 %	14 %
Lensmannskontor (n=552)	7 %	26 %	28 %	17 %	13 %	10 %
Etterforskning (n=635)	10 %	21 %	29 %	16 %	10 %	14 %
Kriminaltekniker (n=148)	24 %	31 %	22 %	11 %	7 %	5 %

Igjen ser vi at kriminalteknikerne er mer enig i påstanden enn de andre gruppene. En av dem skriver: *DNA-reformen er forbilledlig gjennomført av meget dyktige kolleger på sentralt hold, og politisk hold. Måten den er gjennomført på bør andre lære av i tilsvarende prosesser. Spørreundersøkelsen virker solid, her har vi absolutt mulighet for å si vår mening og påvirke veien videre. DNA-reformen har hatt meget stor betydning for kriminalteknikk i mitt distrikt: Fra ingen til snart 3 på heltid som kriminalteknikere (den ene med spesielt ansvar for DNA i distriktet).*

At kriminalteknisk personell har en viktig rolle i forbindelse med DNA-reformen, understrekes av en kriminaltekniker som skriver: *Det økte fokuset på kriminalteknikk, spesielt gjennom enkelte rettssaker, kan også virke litt skremmende på enkelte. Kravet til kvalitet kan virke «umulig» for en som ikke er spesialist. Den store utfordringen er derfor å kunne tilføre aktuelt personell nok kunnskap og praktisk øvelse for å bli trygge på hva de gjør. Den største utfordringen er å få de til å tenke «hvorfor skal dette sporet sikres», med andre ord å sette sporene i en sammenheng med åstedet og saken. Dette er spesielt viktig med biologiske spor og krever erfaring. Min personlige mening er at DNA-reformen i politiet er forbilledlig gjennomført, og kan brukes som eksempel når annen kompetanse skal inn i politiet. DNA-reformen utvidet «aktuelt personell» som trenger kunnskap og praktisk øvelse for å bli trygge på det de gjør. Kriminalteknisk personell på arbeidsplassen spiller her en sentral rolle i kunnskapsoppbygging, daglige øvelser og tilbakemeldinger.*

For alle gruppene er det færre enige enn i de to foregående påstandene. For generalistgruppene er nesten like mange uenige som enige i påstanden. En lensmannsansatt skriver at *Det har blitt tildelt en 50 % -stilling som kriminaltekniker ved driftsenheten, men dette kommer i tillegg til alt annet personen har av arbeidsoppgaver fra før. Vedkommende har ikke tid til å sette seg inn i arbeidsfeltet sitt og gjøre arbeidet godt nok. Det hviler derfor et stort ansvar for den «menige» betjent å etterfølge at kriminaltekniske undersøkelser blir gjort etter «boka» og sikret på en forsvarlig måte.*

Vi ser imidlertid en klar tendens i kommentarene at kriminalteknisk personell har større problemer med å beholde spesialist-rollen i små politidistrikter. En skriver: *Det synes som rammevilkårene på utstyr er bra, men at det svikter litt på personell. Tenker da spesielt på små enheter/distrikt der spesialistene mangler stil-*

lingsbeskrivelse og dermed blir mer generalister. En annen skriver at det er viktig at små enheter hvor man ikke har faste kriminalteknikere utpeker og gir rom for at man har ansvarlige personer som ivaretar kriminalteknisk arbeid. Det er også et problem at kompetansen sitter i de større enhetene, noe som gjør at saken må være alvorlig før ansatte på små enheter får nytte godt av styrket kriminalteknisk personell: Jeg er alene på et lensmannskontor og skal få bistand når sakene er alvorlig nok. Det er over 1 time å kjøre hit fra sentrale strøk der kompetansen sitter, så det blir lite bistand. Det må nesten være dødsfall hvis jeg skal få bistand.

Det siste spørsmålet vi stilte om DNA-reformens effekter når det gjelder kriminalteknikk, var om respondentene hadde merket at det var blitt mer kriminalteknisk materiell tilgjengelig på arbeidsplassen:

Tabell 7.3.4 DNA-reformen har bidratt til at kriminalteknisk materiale er styrket på min arbeidsplass

Yrke	Helt enig	Ganske enig	Verken enig eller uenig	Ganske uenig	Helt uenig	Vet ikke
Orden (n=661)	11 %	37 %	28 %	11 %	5 %	9 %
Lensmannskontor (n=552)	10 %	36 %	28 %	11 %	5 %	10 %
Etterforskning (n=635)	11 %	34 %	28 %	10 %	5 %	12 %
Kriminaltekniker (n=148)	33 %	39 %	17 %	5 %	3 %	3 %

Igjen ser vi at et klart flertall i alle gruppene opplever at kriminalteknisk materiale er styrket som følge av DNA-reformen. Vi så også i kapittel 4 at særlig enkel åstedspakke var godt kjent og likt. I kommentarfeltene ser vi imidlertid en tendens til at små enheter har utstyret mindre tilgjengelig. En skriver at *jeg jobber på et lite tjenestested hvor mye av kompetansen og utstyret ligger til større driftsenheter.*

7.4 Kunnskapsnivå og kompetansebehov for rettens aktører

Vi spurte alle dommere, forsvars- og bistandsadvokater, politijurister samt stats-/førstestats-advokater om hva slags videre opplæring de kunne tenke seg når det gjelder DNA. Kun 7 % svarte at de ikke hadde behov for opplæring. Dette viser

at det er et stort opplæringsbehov også blant rettens aktører når det gjelder DNA. En politijurist kommenterte at *For juristene er det ikke laget en utdanningspakke/kurs som for tjenestemennene. Hvorfor?* En forsvarsadvokat skrev *Har aldri fått noen informasjon.*

28 % oppga at de hadde behov for elementær innføring, mens 24 % ønsket seg et generelt oppfriskningskurs. En forsvarsadvokat foreslår at opplæringen gjøres felles for alle: *Kan knyttes til et felleskurs - gjerne regionalt for dommere, påtalejurister, etterforskere og advokater. Bidrar til bedre kunnskap, bedre opplysning av sakene og åpenhet mellom aktørene. Det er viktig.*

16 % av respondentene (flest forsvars- og bistandsadvokater) ønsker seg opplæring i sporsikring på åsted, mens hele 38 % ønsker seg opplæring i bruk av DNA og andre biologiske spor i etterforskning. Dette viser at det ikke kun er de juridiske aspektene ved DNA de ønsker opplæring i, men også hvordan biologiske spor sikres og brukes i etterforskningen. Dette har antakelig sammenheng med at mange opplever at rapportene og forklaringene i retten er tekniske og kompliserte.

Hele 55 % ønsker opplæring i juridiske aspekter ved bruk av DNA (flest politijurister). Det er med andre ord et stort behov for å utvikle kurs for jurister som går på de juridiske aspektene ved bruk av DNA. En politijurist utdyper: *Jurister bør ha mer opplæring i bruk av DNA og de muligheter som foreligger, samt prosedyrer omkring DNA.*

7.5 Oppsummerende om kunnskapsnivå og kompetansebehov

- I mange distrikt er det ikke etablert rutiner på å gi de som sikrer biologiske spor tilbakemelding på om analysen resulterte i DNA-profil og eventuelt treff i DNA-registeret. Nesten samtlige av respondentene ønsker seg slik tilbakemelding.
- Mange av respondentene er enige i at DNA-reformen har hatt positive effekter på kriminalteknisk kompetanse, materiell og personell.
- De fleste med politifaglig bakgrunn oppgir å ha deltatt på en eller annen form for formell opplæring. Det flest oppgir er å ha deltatt på er 10-timers grunnkurs i sikring av biologiske spor samt lokale DNA-dager.

- Kun en fjerdedel av generalister og etterforskere har sett introduksjonsfilmen fra Kripas om sikring av biologiske spor, mens over halvparten av kriminalteknikere har sett dem.
- Når respondentene har spørsmål vedrørende DNA henvender de fleste seg til kolleger. Mange henvender seg også til kriminalteknikere selv om det gjøres i litt mindre grad. Det er også en del som benytter seg av informasjonsplattformen KO:DE, men her er det et forbedringspotensial.
- Kun halvparten av generalistene og etterforskerne oppgir at de har tilstrekkelig kunnskap om DNA til å utføre sine arbeidsoppgaver forsvarlig, mens nesten samtlige kriminalteknikere oppgir det samme. Det er derfor ikke tvil om at opplæring og oppfriskning knyttet til sikring av biologiske spor er viktig, særlig rettet mot generalistene.
- Det er fortsatt mange som ikke har lest den lokale DNA-instruksen ved sitt politidistrikt.
- Det er et stort behov for opplæring også blant rettens aktører. Over 90 % av dommere, forsvars- og bistandsadvokater, politijurister samt stats/førstadvokater kunne tenke seg opplæring knyttet DNA-relaterte forhold. Det aller flest ønsker seg er opplæring i juridiske aspekter ved bruk av DNA, men mange ønsker også mer politifaglig innføring i sikring og bruk av biologiske spor i etterforskning.

8. Oppsummering

Vår evaluering har vist at DNA-bevis gir økt oppklaring i vinnings saker, men brukes svært sjelden. Vår registeranalyse viste at politiet sendte inn anmodning om DNA-analyse i en svært liten andel av de utvalgte vinningslovbruddene. I de undersøkte distriktene sendte politiet inn anmodning om DNA-analyse i kun 4 % av de utvalgte vinnings sakene. De sakene som resulterte i en DNA-profil utgjorde litt over 1 % av alle vinnings sakene. Nærmere halvparten av disse ble oppklart. Antallet oppklarte vinnings saker med DNA-profil utgjorde dermed kun 0,5 % av alle de utvalgte vinnings sakene. Tilsvarende resultater ga en britisk undersøkelse, noe som tyder på at norsk politi ligger på omtrent samme nivå som britisk politi når det gjelder hvor ofte de sikrer biologiske spor.

Den lave andelen saker med DNA-profil innebærer at uansett hvor høy oppklaringsprosenten er i vinnings saker med DNA-profil, vil den ikke kunne påvirke den generelle oppklaringsprosenten slik det var forventet, så lenge DNA ikke brukes i betraktelig flere vinnings saker.

Det er ikke tvil om at når politiet først sikrer biologiske spor og får en profil, har DNA en positiv effekt på oppklaringsprosenten. Den generelle oppklaringsprosenten for de utvalgte vinningslovbruddene i de utvalgte politidistriktene i perioden var på 9 %. I de sakene der det foreligger en DNA-profil er oppklaringsprosenten på 44 %. Også sakene hvor det ble sendt inn anmodning om DNA-analyse, men som ikke resulterte i en DNA-profil hadde høyere oppklaringsprosent, 13 %. Dette indikerer at sakene i analysen ikke er helt representative for alle anmeldelsene siden også sakene uten DNA-profil hadde høyere oppklaring. Til tross for dette er økningen i oppklaringsprosent så stor at det er liten tvil om at DNA påvirker oppklaringsprosenten. Dette ser vi enda tydeligere når vi tar utgangspunkt i de sakene hvor et sikret biologisk spor resulterer i en profil som igjen resulterer i et treff mot et av DNA-registrene. I saker hvor det er treff mot identitetsregisteret er oppklaringsprosenten på 81 %, og i saker med treff mot etterforskningsregisteret er 62 % oppklart.

Et treff mellom et spor og en DNA-personprofil kan bidra til å styrke mistanke mot en allerede kjent mistenkt. Når et treff bidrar til å styrke mistanken er oppklaringsprosenten 71 %. Et treff i DNA-registeret kan også bidra til å identifisere en hittil ukjent gjerningsperson, en såkalt cold hit. Når treff i DNA-registeret bidrar til å identifisere en ukjent gjerningsperson er oppklaringsprosenten på 77 %.

Hele 86 % av sakene uten DNA-profil blir henlagt, mens 60 % av sakene med DNA-profil blir henlagt. 30 % av sakene med treff i DNA-registrene henlegges. DNA bidrar med andre ord til høyere oppklaring og færre henleggelses.

Når gjerningspersonen er kjent allerede på anmeldelsestidspunktet ser vi en økt oppklaringsprosent uavhengig av DNA. Det samme gjelder for tilståelser. Når mistenkte tilstår øker oppklaringsprosenten uavhengig av DNA.

DNA blir oftere brukt i voldtektssaker, men gir ikke en like stor økning på oppklaringsprosenten som det vi så i vinningssakene. I de ni undersøkte distriktene sender politiet inn anmodning om DNA-analyse i 36 % av alle voldtektssaker. De sakene som resulterte i en DNA-profil utgjorde 19 % av alle anmeldte voldtektssaker. En tredjedel av disse ble oppklart. De oppklarte sakene med DNA-profil utgjør 7 % av alle anmeldte voldtekter. Så lenge under 1 av 5 anmeldte voldtekter resulterer i DNA-profil, vil en økning i oppklaringsprosenten i disse sakene ikke gjøre et stort utslag på den generelle oppklaringsprosenten for voldtekter.

Analysen viser at DNA øker sannsynligheten for oppklaring av voldtekt noe, men ikke så mye som i vinningssakene. Saker med DNA-profil har en høyere oppklaringsprosent, 40 %, enn totalen for voldtektssaker i de utvalgte distriktene, som er 34 %. I de voldtektssakene der politiet får et treff mellom sporprofil og personprofil øker oppklaringsprosenten til over 50 %. I saker hvor treff bidrar til å styrke mistanke er oppklaringsprosenten 60 %. Når treff bidrar til å identifisere en ukjent gjerningsperson er oppklaringsprosenten 50 %.

I likhet med vinningssakene ser vi at saker hvor man har en mistenkt på anmeldelsestidspunktet har langt høyere oppklaringsprosent, 48 %, enn de uten mistenkt på anmeldelsestidspunktet – uavhengig av DNA.

Vi ser at de saker hvor analysen ikke resulterer i DNA-profil oftere henlegges enn saker med DNA-profil. Hele 83 % av sakene uten DNA-profil er henlagt, mens

62 % av sakene med DNA-profil er henlagt. 56 % av sakene med treff henlegges, ofte på grunn av bevisets stilling. Dette er oftest saker der den seksuelle omgangen ikke er bevistema, men der den mistenkte hevder at omgangen var frivillig. Politiet sender inn referanseprøver fra fornærmede og/eller vitner i svært få vinningssaker. Vår analyse viser at det sendes inn referanseprøve i kun i 10 % av vinningssakene hvor det sendes inn anmodning om DNA-analyse. Intervjuundersøkelsen avdekket at rutiner for prøvetaking når det gjelder referanseprøver er dårlig utviklet og at de som gjennomførte åstedsundersøkelsene ofte ikke hadde med utstyr til dette. For å unngå at DNA-profiler fra fornærmede og vitner som ikke er knyttet til noen straffbar handling havner i spor-registeret bør rutiner for prøvetaking når det gjelder referanseprøver fra fornærmede gjennomgås og forbedres i vinningssaker.

Politiet sender inn referanseprøver i voldtektssaker langt oftere enn i vinningssaker. I voldtektssakene ble det sendt inn referanseprøve i 86 % av sakene. Dette skyldes både lovbruddets alvorlighetsgrad og karakter og at det oftest er spesialister i politiet som foretar sporsikringen.

Selv om DNA-reformen ikke har ført til en vesentlig økning i oppklaringsprosenten som politikerne forventet, spesielt i forhold til vinningslovbrudd, har DNA-reformen utvilsomt satt spor, både i politi, påtalemyndighet og domstoler.

Respondentene i vår spørreundersøkelse synes gjennomgående å være positive til DNA-reformen. De ga også uttrykk for å ha stor tro på DNA som kriminalteknisk verktøy. De ga tydelig uttrykk for at DNA-reformen har hatt effekt på politiets sikring av biologiske spor ved åstedsundersøkelser, og de fleste i politiet med politibakgrunn har erfaring med sikring av biologiske spor. De fleste synes enkel åstedspakke og personprøvesettet fungerer bra. Dette står i kontrast til misnøyen respondentene uttrykker ovenfor utstyret til å sikre fingeravtrykk.

Av generalistene (det vil si ansatte i ordenstjenesten og på lensmannskontorer) som gjennomfører åstedsundersøkelser ved hverdagskriminalitet, oppgir over halvparten at de sjelden eller aldri bruker personprøvesettet til å utelukke at innsendt biologisk materiale tilhører fornærmede. Dette bekrefter funn fra registeranalysen som indikerte at sporregisteret kan inneholde DNA-profiler fra fornærmede og andre som ikke har noe med den aktuelle kriminelle handlingen å gjøre.

Det er i liten grad etablert rutiner på å gi de som sikrer biologiske spor tilbakemelding på om analysen resulterte i DNA-profil og eventuelt treff i DNA-registeret i politidistriktene. Generalistene ønsker i stor grad slik tilbakemelding. Tilbakemeldinger vil føre til at generalistene lærer av det de gjør riktig, samt at det virker motiverende.

Respondentene slutter opp om påstanden og forventningen om at DNA bidrar til økt oppklaring av straffesaker, både det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet» og alvorligere kriminalitet som voldtekt. Et stort flertall mener også at DNA-bevis fører til flere tilståelser. Samtidig sier mange seg enige i at DNA-reformen også kan ha en kontraproduktiv effekt ved at kunnskap om DNA påvirker hvordan lovbrudd utføres, noe som vil kunne svekke den positive effekten av DNA på oppklaring.

De fleste respondentene, uavhengig av fagbakgrunn, gir uttrykk for at de ønsker mer opplæring i og kunnskap om ulike kriminaltekniske bevis, både mer politifaglige og tekniske aspekter rundt sikring og analyse, samt mer juridiske aspekter ved bruk av DNA som bevis. Over halvparten av generalistene og etterforskerne oppgir at de har tilstrekkelig kunnskap om DNA til å utføre sine arbeidsoppgaver forsvarlig, mens nesten samtlige kriminalteknikere oppgir det samme. Mange ønsker videre og regelmessig opplæring for å bli flinkere og tryggere på kriminalteknikk. Nesten alle respondentene med politifaglig bakgrunn oppgir å ha deltatt på en eller annen form for formell opplæring. Når respondentene har spørsmål vedrørende DNA henvender de fleste seg til kollegaer og kriminalteknikerne. Det er også en del som benytter seg av informasjonsplattformen KO:DE. Til tross for at man ønsker mer opplæring benytter mange seg ikke av KO:DE.

DNA-reformen har også satt spor i rettssalen. Den har bidratt til et økt fokus på kriminalteknikk i rettssaker, og de fleste mener at behandlingen av DNA-bevis i retten er grundig. Respondentene mener at det ikke er et stort behov for å øke bruken av sakkyndige i retten.

DNA-bevis beskrives som viktig for skyldspørsmålet i et stort antall saker, og det store flertall er enig i at bruk av DNA-bevis i retten fører til flere domfellelser. Samtidig er det få som mener dette går ut over rettssikkerheten, et stort flertall mener at DNA fører til styrket rettssikkerhet.

Det er et stort behov for opplæring også blant rettens aktører. Over 90 % av dommere, forsvars- og bistandsadvokater, politijurister samt stats/førsteadvokater kunne tenke seg videre opplæring av DNA-relaterte forhold. Det aller flest ønsker seg er opplæring i juridiske aspekter ved bruk av DNA.

Avslutningsvis kan vi konkludere med at DNA er et nyttig verktøy for politiet i etterforskningen av hverdagskriminalitet. Treff i DNA-registeret øker sannsynligheten for oppklaring, men den generelle oppklaringsprosenten endres ikke fordi DNA brukes i svært få saker. At så vidt få av anmeldelsene resulterer i innsending av sporprøver til FHI, til tross for at antallet innsendte prøver har økt i perioden, gjør det nærliggende å rette søkelyset på politiets praksis knyttet til åstedsundersøkelser og sporsikring i hverdagskriminalitetssaker. Her har vi funnet flere forbedringspunkter.

For at DNA skal kunne bidra bedre til oppklaring av straffesaker er det tre viktige forutsetninger som må være til stede:

- Åstedet må undersøkes av politiet
- Politiet må sikre biologiske spor
- De biologiske sporene må være av en slik kvalitet at de resulterer i en DNA-profil.

På alle disse områdene ligger det et forbedringspotensial for politiet som kan gjøre bruken av DNA i vinningssaker mer omfattende og effektiv. Evalueringen viser at antall anmeldelser som fører til åstedsundersøkelser varierer noe, men gjennomgående har politiet et stort forbedringspotensial på dette området. Det finnes per i dag ingen tallmessig oversikt over hvor mange åstedsundersøkelser politiet gjennomfører, men basert på spørreundersøkelsen og intervju-undersøkelsen er vi ikke i tvil om at det ligger et uutnyttet potensial på dette området. Potensialet ligger både i prosessen rundt åstedsundersøkelser og sikring av biologiske spor. Så lenge åstedsundersøkelser og sporsikring er overlatt til generalisten i hverdagskriminalitetssakene, er det denne gruppen det må satses mest på, både når det gjelder ressurstildeling, opplæring og oppfølging.

Litteratur

- Aarli, R. (2011). *DNA-bevis: Rettssikkerhet ved bruk av DNA-sakkyndighet i kampen mot kriminalitet*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aarli, R. (2012). Genetic justice and transformations of criminal procedure. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13(1), 3-21.
- Bond, J. W. & Pihl, D. (2007). Value of DNA evidence in detecting crime. *Journal of Forensic Science*, 52(1), 128-136.
- Bond, J. W., Pihl, D., & Hammond, C. (2008). The value of DNA material recovered from crime scenes. *Journal of Forensic Science*, 53(4), 797-801.
- Brodeur, J.-P. (2010). *The policing web*. Oxford: Oxford University Press.
- Burrows, J., Tarling, R., Mackie, A., Poole, H. & Hodgson, B. (2005). *Forensic Science Pathfinder project: evaluating increased forensic activity in two English police forces* (Home Office Online Report; 46/05). London: Home Office.
- Dahl, J. Y. (2009a). *DNA – det sikreste av det sikre, eller...?: En sosiologisk studie av bruk av DNA-bevis i strafferettspleien* (Doktoravhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet).
- Dahl, J. Y. (2009b). Second opinion om DNA-bevis: Økt rettssikkerhet eller usikkerhet? *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 122(2), 234–253.
- Dahl, J. Y. (2009c). Another side of the story: Lawyers views on DNA as evidence. I K. F. Aas, H. O. Gundhus & H. M. Lomell (Red.), *Technologies of inSecurity: The surveillance of everyday life* (s. 219-237). London: Routledge.
- Dahl, J. Y. (2010). DNA the Nor-way: Blackboxing the evidence and monopolizing the key. I R. Hindmarsh & B. Prainsack (Red.), *Genetic suspects: Global governance of forensic DNA profiling and databasing* (s. 197-218). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, J. Y. (2012). Overdreven tro og tillitt til DNA i strafferettspleien. *Sosiologi i dag*, 42(2), 29-47.
- Dahl, J. Y. & Lomell, H. M. (2008, 25. august). Urealistiske forventninger til utvidet DNA-register. *Adresseavisen*, s. 35.

- Dahl, J. Y. & Lomell, H. M. (2009). Tallenes tale: Bruk av statistikk i den kriminalpolitiske offentligheten. *Sosiologi i dag*, 39(3), 69–93.
- Dahl, J. Y. & Sætnan, A. R. (2009). It all happened so slowly: On controlling function creep in forensic DNA databases. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 37(3), 83–103.
- Dunsmuir, W. T., Tran, C. & Weatherburn, D. (2008). *Assessing the impact of mandatory DNA testing of prison inmates in NSW on clearance, charge and conviction rates for selected crime categories*. State of New South Wales: Attorney General's Department.
- Home Office. (2005). *DNA Expansion Programme 2000-2005: Reporting achievement*. London: Home Office.
- Kruse, C. (2010). Producing absolute truth: CSI science as wishful thinking. *American Anthropologist*, 112(1), 79–91.
- Prime, R. & Hennelly, L. (2003). *Effects of the processing of DNA evidence*. London: Home Office.
- Roman, J. K., Reid, J., Chafin, A., Adams, W. & Knight, C. (2008). *The DNA field experiment: Cost-effectiveness analysis of the use of DNA in the investigation of high-volume crimes*. Washington, DC: Urban Institute.
- Schroeder, D. (2007). DNA and homicide clearance: What's really going on? *Journal of the Institute of Justice & International Studies*, 7, 279-298.
- Strandbakken, A. (2003). *Uskyldspresumsjonen: In dubio pro reo*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Strandbakken, A. (2007a). DNA lovgivningen i støpeskjeen – eller – Om å innføre svenske tilstander i Norge. I P. Asp & C. Lernerstedt (Red.), *Josefs resa: Vänbok till Josef Zila* (s. 195-210). Uppsala: Iustus.
- Strandbakken, A. (2007b). Innhentning av DNA-bevis — heller målet ethvert middel? I A. Møller-Sørensen & A. Storgaard, (Red.), *Jurist uden omsvøb: Festskrift til Gorm Toftegaard Nielsen* (s. 337 – 354). København: Christian Ejlers' forlag.
- Tilley, N. & Townsley M. (2009). Forensic science in UK policing: Strategies, tactics and effectiveness. I J. Fraser & R. Williams (Red.), *Handbook of forensic science* (s. 359-382). Cullompton: Willan.
- Webb, B., Smith, C., Brock, A. & Townsley, M. (2005). DNA fast-tracking. I M. J. Smith & N. Tilley (Red.), *Crime science: New approaches to preventing and detecting crime* (s. 167-191). Cullompton: Willan.
- Williams, R. (2004). *The management of crime scene examination in relation to the investigation of burglary and vehicle crime* (Home Office Online Report; 24/04). London: Home Office.

Vedlegg

Vedlegg 1:

Nærmere om registerundersøkelsen

I denne registerundersøkelsen har vi analysert i alt 1676 straffesaker. Vi har tatt utgangspunkt i den delen av sporregisteret i eDNA der alle straffesaker hvor politiet har sendt inn anmodning til FHI om DNA-undersøkelse er registrert. For å undersøke effekten av DNA-bevis på oppklaring av saker har vi analysert saker både hvor det innsendte sporet har resultert i en DNA-profil og i saker hvor det ikke har resultert i en DNA-profil – altså saker fra gruppen «spor med profil» og «spor uten profil»²⁴.

Formålet med DNA-reformen var å bidra til økt oppklaring av hverdagskriminalitet og vinningskriminalitet spesielt. Det er en rekke typer slike saker der DNA i liten grad vil kunne bidra til oppklaring. Dette er spesielt saker hvor det ikke finnes noe tradisjonelt åsted. I slike saker vil det derfor ikke være mulig å gjennomføre en åstedsundersøkelse og dermed søke etter biologiske spor. Eksempler på slike typer saker er lommetyveri og sykkeltveri. I vår undersøkelse har vi valgt å kode de typer saker hvor man kan forvente at det finnes et tradisjonelt åsted som lar seg undersøke. I tillegg har vi valgt å fokusere på lovbrudd som rammer privatpersoner. De lovbruddskategoriene vi har kodet er: tyveri fra villa, tyveri fra leilighet, tyveri fra motorkjøretøy, grovt tyveri fra villa, grovt tyveri fra leilighet og grovt tyveri fra motorkjøretøy.

Det blir hevdet at bruk av DNA-bevis er viktig for å bidra til å øke oppklaringen av voldtektssaker, så i tillegg til vinningssakene har vi også valgt å analysere et utvalg voldtektssaker, nærmere bestemt saker som gjelder Straffelovens § 192 1. og 2. ledd, 3. ledd samt grovt uaktsomme voldtekter (4. ledd).

Fordi det ville vært alt for omfattende å kode samtlige saker i samtlige politidistrikt har vi analysert saker fra ni politidistrikt. I sin rapport²⁵ foretar

24 Innsendte spor resulterer ikke alltid i en DNA-profil. Dette kan for eksempel skyldes at prøven ikke inneholdt biologisk materiale.

25 «Riksrevisjonens undersøkelse av politiets arbeid med vinningskriminalitet» Dokument 3:6 (2011-2012)

Riksrevisjonen en inndeling av politidistrikt etter antall anmeldte vinningsforbrytelser totalt for perioden 2006-2011. Riksrevisjonen deler politidistriktene inn i fem grupper. Innad i gruppene er politidistriktene relativt like med hensyn til innbyggerantall. I vårt utvalg har vi med utgangspunkt i Riksrevisjonens inndeling valgt distrikt som representerer variasjon når det gjelder størrelse på antall anmeldte vinningslovbrudd samt geografisk spredning.

På grunn av Oslos særegenheter som politidistrikt valgte vi ut dette for analyse. Oslo representerer en egen gruppe da distriktet skiller seg betraktelig fra de andre politidistriktene på grunn av størrelse og et spesielt høyt antall anmeldte vinningsforbrytelser. Hos Riksrevisjonen består gruppe A av Hordaland, Agder, Rogaland, Sør-Trøndelag, Østfold og Romerike. I denne gruppen valgte vi Agder og Sør-Trøndelag. Gruppe B fra Riksrevisjonen består av Vestfold, Telemark, Søndre Buskerud, Hedmark, Follo samt Asker og Bærum. I denne gruppen valgte vi Søndre Buskerud og Follo. Gruppe C består av Haugaland og Sunnhordaland, Vest-Oppland, Nord-Trøndelag, Nordre Buskerud, Troms, Sunnmøre samt Nordmøre og Romsdal. Vi valgte Vest-Oppland og Nordmøre og Romsdal. Gruppe D består av Midtre Hålogaland, Salten, Gudbrandsdal, Sogn og Fjordane, Helgeland, Vest-Finnmark samt Øst-Finnmark. I denne gruppen valgte vi Midtre Hålogaland og Vest-Finnmark.

Tabell 7.5.1 Oversikt over datamaterialet

Politidistrikt	Totalt antall vinnings-saker 2009-2011	Antall vinnings-saker med innsendt anmodning om DNA-analyse 2009-2011	Totalt antall voldtekts-saker 2009-2011	Antall vold-tektsaker med innsendt anmodning om DNA-analyse 2009-2011
Oslo				
Oslo	15 533	414	513	228
Gruppe A				
Agder	4 326	185	143	40
Sør-Trøndelag	3 716	140	189	68
Gruppe B				
Søndre Buskerud	2 323	114	88	31
Follo	1 850	142	78	24
Gruppe C				
Vest-Oppland	1 231	139	43	11
Nordmøre og Romsdal	844	76	56	19
Gruppe D				
Midtre Hålogaland	527	11	86	20
Vest-Finnmark	379	25	54	15
Total	30 729	1 246	1 250	456

Vi har kodet saker for årene 2009, 2010 og 2011. DNA-reformen trådte i kraft 1. september 2008. Da året 2009 er det første hele året DNA-reformen var operasjonell er dette det første året vi analyserer. For å kunne se om sakene vi har analysert har bidratt til økt oppklaringsprosent bruker vi i de tabellene der oppklaringsprosenten presenteres kun de sakene som er i fasen «avgjort» i STRASAK med enten «oppklart» eller «ikke oppklart». For å få flest mulig saker i disse kategoriene valgte vi å la 2011 være det siste året vi analyserte.

Vi har kodet en rekke opplysninger om hver sak. Fra PAL for eDNA tar vi i denne rapporten utgangspunkt i følgende opplysninger: Foreligger det en DNA-profil i saken eller ikke? Hvilket distrikt ligger saken under? Hva slags type lov-

brudd er det? Får Kripos eller FHI treff i saken? Hva slags type treff får Kripos – spor mot sporregisteret, spor mot etterforskningsregisteret eller spor mot id-registeret?

Fra BL tar vi utgangspunkt i følgende opplysninger: Er saken en del av et større sakskompleks – hvis ja, er det hovedsak, vedleggssak eller delsak? Er det mistenkte i saken ved anmeldelsestidspunkt? Henlegges saken før politiet mottar rapport fra FHI – hvis så hva er henleggelseskode? Blir saken eventuelt gjenåpnet når politiet mottar rapport fra FHI eller Kripos? Får FHI manuelt treff mellom profil av mistenkte og spor? Bidrar DNA til å styrke og/eller svekke mistanken mot en eller flere allerede navngitte potensielle gjerningsperson(er)? Bidrar DNA til å identifisere en hittil ukjent potensiell gjerningsperson? Blir det sendt inn fingeravtrykk til analyse hos Kripos – og hva ble i så fall analyseresultatet? Bidrar resultatet av fingeravtrykkanalysen til å styrke og/eller svekke mistanken mot en eller flere allerede navngitte potensielle gjerningsperson(er)? Bidrar resultatet av fingeravtrykkanalysen til å identifisere en hittil ukjent potensiell gjerningsperson(er)? Foretar politiet avhør av mistenkte? Blir mistenkte konfrontert med DNA i avhøret – hvis så, «kontekstualiserer» mistenkte DNA-funnet? Erkjenner mistenkte å ha begått forbrytelsen? Hva er saksavgjørelsen i BL?

Fra STRASAK ble følgende momenter kodet: Hvilken fase er saken i? Hva er avgjørelseskode i STRASAK?

Fordi vinningssakene og voldtektssakene er så ulike på en rekke områder blir disse behandlet for seg. I kapittel 2 analyserer vi vinningssakene og i kapittel 3 analyserer vi voldtektssakene.

Utfordringer

Det har vært flere utfordringer knyttet til koding av sakene i analysen. Å bruke BL som kilde til datainnsamling var langt mer tidkrevende enn vi hadde forutsett. BL var mindre oversiktlig og mindre automatisert enn vi hadde forventet. Dette førte til at vi brukte lang tid i hver sak på å finne frem til det vi ønsket å kode. Ett eksempel på dette var når en sak var en delsak og vi måtte inn i hovedsaken, som gjerne bestod av en rekke del saker, for å finne rapport fra FHI og avhør. En slik sak kunne bestå av flere avhør med samme mistenkte. Vi måtte da åpne og

se gjennom samtlige avhør til vi fant avhøret i «vår» sak. I noen saker manglet avhøret i BL selv om det var tydelig ut fra annen informasjon at avhør var gjennomført. Politidistriktene har ulike rutiner når det gjelder å scanne dokumenter inn i BL, men alle dokumenter finnes fysisk i originalsaken (papirsaken). Vi hadde kun elektronisk tilgang til sakene og kunne derfor ikke alltid finne de ønskede dokumentene. Dette var spesielt et problem når det gjaldt svar på analysen fra FHI, som i mange saker ikke var scannet inn i BL.

BL viste seg også å være et mindre etterprøvbart register enn vi hadde forventet. Det var store forskjeller mellom distriktene når det gjaldt informasjonen de la i BL. I tillegg til manglende avhør manglet også FHIs rapporter ved flere saker. I noen saker hadde politiet lagt inn en melding om at rapporten var mottatt og det de hadde oppfattet som konklusjonen uten at de hadde lagt ved rapporten. I andre saker hadde politiet lagt inn en kort melding om hva de hadde oppfattet som svar fra FHI samt selve rapporten fra FHI.

Vi så flere eksempler på at politiet hadde misforstått innholdet i rapporten. I en sak skrev politiet i egen melding om svar fra FHI «ingen DNA». I denne saken legges det allikevel en profil i spor-registeret. «Ingen DNA» må derfor bety at FHI eller Kripos ikke fikk treff, og ikke det man først ville tro, nemlig at spor-prøven ikke resulterte i en DNA-profil. I samme sak står det under meldingen «Brev fra Kripos» kun «neg DNA» uten at vi får vite hva dette betyr. Siden det i denne saken ble lagt en DNA-profil i sporregisteret, gjetter vi på at «neg DNA» betyr at Kripos foreløpig ikke hadde fått treff.

Et annet eksempel er en sak hvor politiet skrev i BL om DNA-analysen «Negativ» uten noen videre utdypning av hva det betyr. Analysen viste seg å resultere i en DNA-profil som ble sendt til Kripos sitt sporregister. Siden fikk de treff på denne profilen.

Det var også et problem at det flere ganger ikke var samsvar mellom overskriften og hvilke dokumenter som lå under. I en sak under overskriften «Prøveresultat fra rettsmedisinsk institutt» fant vi kommentaren «Ingen avstryk sikret», med andre ord analyseresultatet fra fingeravtryksundersøkelsen. Under overskriften «Rapport fra Kripos» lå konklusjonen om at sporprøven resulterte i en profil sendt Kripos.

Det var også noen ganger vanskelig å finne rapportene til FHI fordi det var stor variasjon, både mellom politidistriktene og internt i et politidistrikt hva politiet kalte rapportene. Dette gjør det umulig å benytte seg av søkefunksjonen i BL. Her er noen eksempler på hva rapportene ble kalt: «Svar fra Rettsmedisinsk institutt», «Rapport fra RMI», «Svar fra Folkehelseinstituttet» (politiet mottar også andre svar fra Folkehelseinstituttet, for eksempel toksologiske analyser), «Svarrapport fra Folkehelseinstituttet – avdeling biologiske spor», «Sakkyndig uttalelse vedrørende undersøkelse av biologiske spor». Andre ganger ble rapportene kalt ting som er direkte feil slik som «Rapport fra Rettsmedisinsk kommisjon» og «Analyse av personprøver fra Kripos».

I flere saker der politiet sender inn anmodning om DNA-analyse og hvor FHI får en profil, ligger saken som «spor uten profil» i eDNA. Dette skyldes at noen DNA-spor aldri kommer innom Kripos sitt sporregister. Dette er saker hvor FHI har profilen til en mistenkt og gjør en manuell sammenlikning mellom profil fra spor og profil fra mistenkt og/eller sammenlikner mot referanseprøver i saken og det viser seg å være en match. Konsekvensen av dette er at det ut fra statistikken kan se ut som om færre analyser enn det som faktisk er tilfelle resulterer i DNA-profiler samt at det forringer DNA-registerets treffstatistikk da disse trefene aldri registreres. Det fremstår for oss som underlig at man velger å kjøre et slikt to-sporet system, med mulighet for analyse og treff manuelt på FHI uten å bruke de etablerte registrene på Kripos. For oss som forskere skapte det i hvert fall både forvirring og merarbeid at så mange av voldtektssakene som vi hentet fra «spor uten profil»-registeret gjennom PAL for eDNA viste seg å inneholde ikke bare DNA-profil men også treff.

En annen utfordring vi støtte på var at STRASAK var mindre oppdatert enn BL i forhold til hvor i systemet en sak befant seg og hvorvidt en sak var oppklart eller ikke.

Vi mangler tall på andel anmeldelser som åstedsundersøkes. For bedre å kunne hente ut statistikk fra BL blant annet for å vurdere effekten av politiarbeid, burde hvorvidt politiet har vært på åstedsundersøkelser registreres systematisk. Det hadde også vært en fordel om det systematisk ble registrert om man sikret spor på et åsted, uavhengig av om det ble sendt inn til analyse. Slik registrene er utformet per i dag kan vi ikke si hvor frafallet skjer fra anmeldelse til innsendt anmodning.

I kapittel 2 og 3 presenteres funnene fra registeranalysen nærmere. Den observante leser vil se at totaltallet varierer alt ettersom hva vi ser etter. I de tabellene der vi ser på totalt antall saker kodet, tar vi utgangspunkt i alle sakene vi kodet. Når vi presenterer statistikk over oppklaringsprosjenter, tar vi kun utgangspunkt i de sakene som enten er loggført som «oppklart» eller «ikke oppklart» i Strasak.

Vedlegg 2: Nærmere om spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen som danner grunnlag for kapitlene 4, 5, 6 og 7, har utgangspunkt i følgende forskningsspørsmål: Hvilke erfaringer med og holdninger til DNA-reformen har ulike aktører i politi og rettsvesen? Et elektronisk spørreskjema ble sendt til ansatte i politiet, påtalemyndigheten, domstolene samt forsvars- og bistandsadvokater for å kartlegge deres erfaringer og holdninger.

Vi har stilt spørsmål som: Når og hvor ofte sikrer du biologisk materiale på åsteder? Hvordan fungerer utstyret? Hvor ofte anslår du at DNA-bevis har brakt etterforskningen fremover? I hvor mange saker anslår du at DNA-bevis har vært av vesentlig betydning for å oppklare saken, og at oppklaring ellers i vesentlig grad ville blitt vanskeliggjort, og hvor ofte anslår du at DNA-bevis har vært viktig som bevis for avgjørelse av skyldspørsmålet?

Vi har også spurt hvordan de ulike aktørene opplever egen kunnskap på feltet. Føler brukerne av DNA-reformen seg trygge på det de holder på med, og hva slags videre opplæring kunne de eventuelt tenke seg? Det elektroniske spørreskjemaet inneholdt også en god del åpne kommentarfelt slik at respondentene fikk mulighet til å utdype svarene sine.

På grunn av vanskelig tilgang til relevante epostlister måtte vi sende undersøkelsen til alle ansatte i norsk politi. Dette er åpenbart en ulempe for svarprosenten, da mange som fikk undersøkelsen tilsendt ikke tilhørte vår målgruppe. Mange politiansatte har lite eller ingen erfaring med DNA, og det er grunn til å anta at mange av disse derfor lot være å besvare undersøkelsen. Dette gjelder først og fremst sivilt ansatte, men også mange politiutdannete. Vi oppfordret alle til å besvare undersøkelsen, og vi hadde bygd opp undersøkelsen slik at de som ikke hadde noe erfaring med sikring eller bruk av DNA i etterforskning eller rettergang kun fikk noen få holdningsspørsmål, men vi antar at mange som ikke følte de var i målgruppen unnlot å svare, og vi fikk også en del eposter som bekreftet dette.

I alle undersøkelser, også denne, er det i tillegg en god del som ikke ønsker å være med på undersøkelsen, til tross for at de har erfaring med og kunnskaper om temaet. Dette kan det være mange grunner til. I vår undersøkelse er det i tillegg en tredje gruppe som ikke er med, og det er de som ønsket å delta, men som av ulike grunner ble forhindret fra dette. Det er en kjent sak at internettilgangen er et problem for mange i politiet. Vi fikk mange eposter som bekreftet dette. En skrev at *I Troms politidistrikt - i likhet med mange andre distrikter - er de fleste i praksis ikke i stand til å besvare denne typen undersøkelse av IKT-tekniske grunner. Tilgangen til internett via politinettet er kun helt unntaksvis til stede, hvilket har vært situasjonen minst de 6 siste måneder. Ovennevnte kun ment som en opplysning i den grad du finner det merkelig med liten respons.* En annen skrev at *Ser at du ønsker svar på undersøkelsen og den er grei. Problemet er bare det at for de fleste så er det så å si ikke mulig å komme inn på internett. Det kan ta både 5, 10 og opp til en time med gjentatte forsøk for å komme inn og da kan det være at man bare lar det være. Dette ment som en mulig grunn dersom det er mange som ikke svarer.* Fra Vestfold fikk vi epost om at *i Vestfold politidistrikt er tilgang mot internett så dårlig at det trolig vil påvirke svarprosenten. I denne uke har jeg vel ikke opplevet en eneste gang å komme inn på internett.* Fra Hedmark fikk vi følgende rapport: *Vi har ikke kommet inn på internett på ca. 1 måned og det ser ikke ut til at det er noen bedring i sikte. Derfor er vi ikke i stand til å svare på undersøkelsen mens vi er på jobb. Tviler på at det er noen som gjennomfører undersøkelsen hjemmefra på fritiden.* Også fra Agder fikk vi melding om problemer med nettilgang: *Til din informasjon så opplever de fleste nå for tiden at det ikke lar seg gjøre å komme ut på internett.* Dette innebærer at det er mange som gjerne skulle besvart undersøkelsen som ikke fikk mulighet til det, noe som er sterkt beklagelig.

Hvem er undersøkelsen sendt til og hvem har svart

Vi sendte som nevnt undersøkelsen til alle ansatte i politiet, totalt 14 435. I tillegg sendte vi til stats- og førstestatsadvokater, totalt 121, samt til dommere og dommerfullmektige, totalt 776. Via Advokatforeningen ble undersøkelsen sendt ut til de medlemmene som stod oppført som forsvars- og bistandsadvokater, totalt

851. Vi brukte Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) sin programvare «NSD WebSurvey», og det var NSD som administrerte utsendelse og mottak av svar, dette for å sikre anonymitet.

I tabellen under ser vi svarprosenten i de ulike stillingskategoriene.

Tabell 7.5.1 Svarprosent fordelt på stillingskategori

Stillingskategori	Antall ansatte ²⁶	Antall respondenter	Svarprosent
Politi- og lensmannsetaten, politi	8 972	2 926	33 %
Politi- og lensmannsetaten, jurist	808	201	25 %
Politi- og lensmannsetaten, sivilt ansatt	4 628	1 031	22 %
Stats-/førstestatsadvokat	121	25	21 %
Dommer/dommerfullmektig	776 ²⁷	316	41 %
Forsvars-/bistandsadvokat	851	198	23 %
Totalt	16 035	4697	29 %

Av 16 035, var det 4 697²⁸ som svarte, noe som gir en svarprosent på 29 %. Vi ser at svarprosenten varierer mellom 41 % for dommere og dommerfullmektiger og 21 % for stats-/førstestatsadvokater. For politiansatte med politifaglig bakgrunn var svarprosenten på 33 %.

En foreløpig frafallsanalyse viser at utvalget er representativt til tross for den relativt lave svarprosenten. Svarene er neppe representative for alle som fikk eposten, men vi mener den er representativ for vår primære *målgruppe*; ansatte med erfaring med sikring og bruk av DNA. Dette ser vi blant annet ved at det er få som har oppgitt at deres primære arbeidsfunksjon er forebygging, kun 57

26 Oversikten over antall ansatte i politidistriktene og Kripos er fra 1. juni 2012. Politidirektoratet har utarbeidet oversikten for oss.

27 Tallet for dommer, dommerfullmektig samt forsvars- og bistandsadvokater er antallet som har mottatt eposten med spørreundersøkelsen, ikke antall ansatte. Domstolsadministrasjonen distribuerte spørreundersøkelsen til dommere og dommerfullmektige, mens Advokatforeningen distribuerte spørreundersøkelsen til medlemmer som arbeider som forsvars- og/eller bistandsadvokater

28 Spørsmålet om primær arbeidsfunksjon kom tidlig i undersøkelsen. En god del falt ut av undersøkelsen underveis, totalt 656. Det var med andre ord 4074 som fullførte undersøkelsen. Mange av disse frafallene skyldes dårlig nettilgang i politiet. Vi har valgt å ta med alle respondentene i analysen, også de som ikke fullførte besvarelsen.

respondenter, mens det er hele 661 respondenter som har ordenstjeneste som primær arbeidsfunksjon, 552 ansatte på lensmannskontor, 635 etterforskere og 148 kriminalteknikere.

Vi er blitt informert om at det per dags dato ikke finnes en oversikt over hvor mange som har forebygging, etterforskning og/eller ordenstjeneste som primær arbeidsfunksjon, men tallene indikerer at svarprosenten har vært høyere for de som har erfaring med sikring og bruk av DNA enn de som ikke har det. Dette understøttes også av den relativt lave svarprosenten fra sivilt ansatte i politiet (22 %).

Vi har ikke hatt mulighet til å vurdere representativiteten til dommere og dommerfullmektiger, bistands- og forsvarsadvokater og stats- og førstestatsadvokatene. For politiets del har vi sammenlignet kjennetegn ved respondenter med politiansatte generelt når det gjelder kjønn, aldersgruppe og politidistrikt. Som vi ser av tabellene under er representativiteten god, selv om svarprosenten varierer noe.

Tabell 7.5.2 Svarprosent fordelt på kjønn (politi)

Kjønn	Antall ansatte	Antall respondenter	Svarprosent
Kvinne	6 152	1 347	22 %
Mann	8 283	2 256	27 %
Totalt	14 435	3 603	25 %

Vi ser at svarprosenten er noe høyere for menn (27 %) enn for kvinner (22 %). Dette er ikke uvanlig ved spørreundersøkelser. En ytterligere forklaring på kjønnsforskjellen i denne undersøkelsen kan være at kvinnelig ansatte i politiet har arbeidsoppgaver der de i mindre grad får erfaring med sikring og bruk av DNA. Dette kan ha påvirket svartilbøyeligheten, som vi har skrevet over, noe som igjen kan være en indikasjon på at vi har god representativitet for målgruppen.

Tabell 7.5.3 Svarprosent fordelt på aldersgruppe (politi)

Aldersgruppe	Antall ansatte	Antall respondenter	Svarprosent
20-30	2 578	574	22 %
31-40	4 123	1 202	29 %
41-50	4 019	1 094	27 %
51-60	3 006	654	22 %
61-	693	79	11 %
Totalt	14 419	3 603	25 %

Vi ser at svarprosenten varierer noe i de ulike aldersgruppene, og den er høyest i aldersgruppen 31-40 og 41-50 år. Alle aldersgruppene er representert i undersøkelsen.

Spørsmål om arbeidssted kom helt til slutt i undersøkelsen, så her ser vi at antall respondenter har sunket sammenlignet med tidligere i undersøkelsen, fordi mange av ulike årsaker ikke har fullført. Vi ser av tabellen på neste side at svarprosenten varierer mellom 19 % (Nord-Trøndelag) og 35 % (Nordmøre og Romsdal). De tre distriktene med lavest svarprosent (merket rødt i tabellen) er, foruten Nord-Trøndelag Agder og Oslo, begge med 20 %. Flere fra Agder meldte om vanskelig nettilgang, men slike meldinger fikk vi fra Troms også, som har 29 %. Det er vanskelig å vite hva forskjellene mellom distriktene skyldes, men vi konstaterer at alle distrikter er godt representert, om enn i noe ulik grad.

Tabell 7.5.4 Svarprosent fordelt på primært arbeidssted

Enhet	Antall ansatte	Antall respondenter	Svarprosent
Agder	681	139	20 %
Asker og Bærum	405	92	23 %
Follo	350	91	26 %
Gudbrandsdal	171	43	25 %
Haugaland og Sunnhordaland	308	95	31 %
Hedmark	502	137	27 %
Helgeland	240	71	30 %
Hordaland	1 089	275	25 %
KRIPOS	513	171	33 %
Midtre Hålogaland	307	80	26 %
Nordmøre og Romsdal	276	97	35 %
Nordre Buskerud	235	70	30 %
Nord-Trøndelag	332	63	19 %
Oslo	2 894	578	20 %
Rogaland	826	217	26 %
Romerike	673	181	27 %
Salten	243	68	28 %
Sogn og Fjordane	232	64	28 %
Sunnmøre	283	74	26 %
Søndre Buskerud	513	137	27 %
Sør-Trøndelag	696	179	26 %
Telemark	447	111	25 %
Troms	355	103	29 %
Vest-Finnmark	151	42	28 %
Vestfold	585	139	24 %
Vest-Oppland	243	63	26 %
Øst-Finnmark	194	46	24 %
Østfold	691	154	22 %
Annet		12 ²⁹	
Totalt	14 435	3592 ³⁰	25 %

29 12 respondenter oppga andre arbeidssteder enn politidistriktene og Kripos. 6 oppga Utrykningspolitiet, 2 Politiets sikkerhetstjeneste, 2 Politihøgskolen, 1 student ved Politihøgskolen samt 1 Advokat/selvstendig. Hvorfor disse har fått spørreskjemaet tilsendt, beror antakelig på at epostlistene ikke var helt oppdaterte.

30 Dette antallet er ikke det samme som hvor mange som startet undersøkelsen. Flere falt fra underveis, av ulike årsaker. Spørsmål om hvilket politidistrikt/særorgan de arbeidet i, kom helt på slutten.

Vedlegg 3: Nærmere om Intervju-undersøkelsen

I tillegg til analysen av statistikken hentet fra BL, PAL for STRASAK og PAL for eDNA samt spørreundersøkelsen har vi gjennomført en intervju-undersøkelse. Dette for å kunne «gå bak tallene» og få forklaringer på hvorfor tallene ser ut som de gjør fra de som har faktisk innvirkning på hvordan tallene ser ut.

I intervju-undersøkelsen har vi hovedsakelig intervjuet ansatte på ordensavdelinger. Dette er de som oftest er første enhet på et hverdagskriminalitetsåsted. Denne gruppen gjør vurderinger på åsteder og tar avgjørelser på hvilke spor som skal sikres, eventuelt hvorvidt de skal sikre biologiske spor. Fordi tanken bak DNA-reformen var at man skulle oppklare mer hverdagskriminalitet var ordens-tjenesten og første enhet på åsted de som var hovedmålgruppen for DNA-reformen.

Vi har intervjuet 33 informanter fordelt på syv politidistrikt. De syv distriktene er Oslo, Agder, Sør-Trøndelag, Søndre Buskerud, Follo, Vest-Oppland samt Nordmøre og Romsdal. Informantene har vært ansatt både ved små lensmannskontor og store stasjoner i de ulike distriktene.

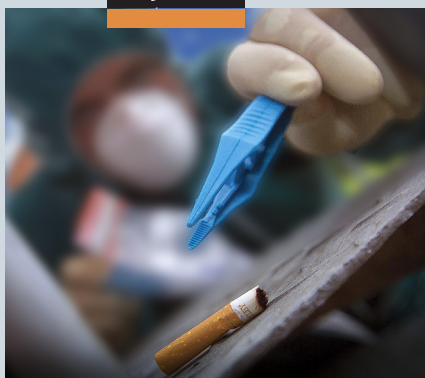
Statistikken viste at det er distriktsmessige ulikheter i forhold til hva slags uttelling de får på bruk av DNA. Det er også forskjeller når det gjelder hvor ofte man sikrer biologiske spor fra åsteder, andel innsendte spor som gir profil og treff. I intervjuene forsøkte vi å finne ut hva noen av disse ulikhetene skyldes.

I intervjuene tok vi tak i og gikk dypere inn i temaer vi opplevde statistikken og tallene ikke kunne gi oss svar på. Temaer som ble dekket var derfor organisering vedrørende mottak av anmeldelser, vurderinger av åsteder og åstedsundersøkelser og sikring av biologiske spor. Vi forsøkte særlig å få svar på om det er faglige eller ressursmessige årsaker til at distriktene ikke sender inn anmodninger i flere vinningsaker. Fordi det i Norge, i motsetning til i Storbritannia, ikke systematisk blir ført statistikk over hvor mange åstedsundersøkelser politiet gjennomfører ble

informantene også bedt om å komme med anslag over hvor stor andel av anmeldte lovbrudd de trodde ble åstedundersøkt ved sin stasjon. Informantene ble forelagt statistikk fra registerundersøkelsen for sitt distrikt og bedt om å kommentere og reflektere rundt dette. Det ble også stilt spørsmål vedrørende kvalitetssikring, referanseprøve-taking, opplæring, tilbakemeldinger og henleggelse.

Intervjuene hadde en varighet på mellom 30 og 90 minutter. Alle intervjuene ble tatt opp og senere transkribert.

Fra spor til dom

→ En evaluering av DNA-reformen

Politihøgskolen

Slemdalsveien 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
www.phs.no

I Norge ble adgangen til å registrere DNA-profiler i strafferettspleien utvidet betraktelig i 2008 i det som gjerne omtales som DNA-reformen. Målet med DNA-reformen var å effektivisere etterforskningen og øke sannsynligheten for oppklaring av straffesaker, ikke bare for alvorlig kriminalitet men også det som gjerne omtales som «hverdagskriminalitet», da særlig vinningslovbrudd. Denne rapporten presenterer en evaluering av DNA-reformen.

I del I av rapporten analyseres DNAs betydning for oppklaring av vinningskriminalitet og voldtekter. I del II presenteres politiets, påtalemyndighetens og domstolenes synspunkter på og erfaringer med DNA. Evalueringen baserer seg på tre ulike datasett: En kvantitativ spørreundersøkelse til alle politiansatte samt dommere og forsvarsadvokater, en kvantitativ undersøkelse av ulike politiregistre og en kvalitativ intervjuundersøkelse.